Möt mig där jag är

En bok om bemötandet av ensamkommande ungdomar

Isabella Canow

SKYDDSVÄRNET

Om jag vill lyckas med att föra en
människa mot ett bestämt mål,
måste jag först finna henne
där hon är och börja just där.
Den som inte kan det
lurar sig själv, när han tror att
han kan hjälpa andra.

Sören Kierkegaard

Möt mig där jag är

En bok om bemötandet av ensamkommande flyktingungdomar i Sverige. Underlaget bygger på 46 intervjuer mellan 2012-2015. Syftet är att förbättra bemötandet genom mer kunskap om ungdomarnas behov och deras upplevelser av bemötandet i det nya samhället.

Isabella Canow

Boken tillägnas

alla de barn och ungdomar
som borde deltagit i den,
som borde ha varit bland oss,
men som stupade –
på vägen till ett bättre liv,
på vägen till tryggheten,
på vägen till oss…

Stort tack

till alla som ställde upp på intervjuer.
Boken har blivit mycket värdefull
tack vare att ni ville berätta och dela med
er av era erfarenheter och kunskaper.

Stort tack till
Liza Yousef, Mahdi Tajeb, Musse Husseini
och Mujtaba Attai som spred idén om boken
samt ställde upp som tolkar. Tack vare er
ställde fler ungdomar upp på intervjuer.
Utan er hade bokens innehåll
blivit betydligt fattigare.

Finansierad med medel
från Allmänna Arvsfonden

Skyddsvärnet
Hornsgatan 123 • 117 28 Stockholm
Tel 08-729 17 30 • e-post kansliet@skyddsvarnet.se
www.skyddsvarnet.se

ISBN 978-91-981484-6-6
Författare: © Isabella Canow • isabellacanow@hotmail.com
Grafisk form: Ann Ahlbom Sundqvist • www.ann.se
Illustrationer: © Ann Ahlbom Sundqvist, © Zekaria Alizada, © Mosa Nazari
Tryck: Joma Grafisk Produktion 2016

Innehållsförteckning

Förord **8**

Disposition **10**

Sammanfattning **11**
Slutsats 12

Inledning **17**
Varför en bok om bemötandet 19
Bokens syfte 20
Språket 21
Intervjuer 23

Teoretiskt perspektiv **27**
Anknytningsteorin 27
Barnkonventionen 28
Två olika samhällsmodeller 30

Tidigare undersökningar **33**

Ankomst **37**
Sammanfattning 46

Migrationsverket **51**
Sammanfattning 65

Tolk **67**
Sammanfattning 72
Case 75

God man **77**
Case 90
Egna reflektioner 91
Sammanfattning 94

Socialtjänsten **97**
Sammanfattning 101
Case 104

Kontaktperson **106**
Sammanfattning 110

Skolan **113**
Sammanfattning 119

Boende **121**
Begrepp 121
HVB-hem 123
Sammanfattning 136
Kommunikation 140
Egna reflektioner 142

Familjehem **145**
Sammanfattning 152

Eget boende **156**
Sammanfattning 159
Slutsats 161
Konflikthantering 162

Egna berättelser **164**
Smugglarna 179
BUP 180
Citat från Facebook 182
Blogg 184

Referenser **186**
Tidningsartiklar 187
Internet 187

Bilaga **189**
FN:s konvention om barnets rättigheter - Barnkonventionen 189

Intervjuguide **192**

Galleri - teckningar av två ensamkommande ungdomar 193

Förord

Den här boken är till för dig som vill veta mer om vad som händer när vi kommer till Sverige, 41 ungdomar berättar för första gången om hur de blir bemötta; i sina HVB-hem och familjehem som är inställda på att uppfostra; tolkar som inte behärskar samma modersmål; gode män som har över 15 uppdrag samtidigt; kontaktpersoner som inte ens kan lära sig namnen; socialtjänsten som inte räcker till och skolor utan platser.

Ungdomarna berättar även om fantastiska och engagerade lärare, gode män som ställer upp mitt i natten och välkomnande familjehem som efterhand blir kallade ”mamma” och ”pappa”. Förståeliga tjänstemän på Migrationsverket, boendepersonal som vill integrera och viljestarka ungdomar som snabbt vill komma in i samhället: bli självförsörjande och bidra till samhällets utveckling.

Ni läser om oss i tidningarna, ser nyhetsrapporteringar som visar våld och motsättningar. Ofta skrivs det om orimligt låg ålder i kontrast till bilder som visar män som uppfattas som äldre. Var är tjejerna och de riktigt små barnen? Och visst kommer det hit människor med andra intentioner? Bara under 2015 kom det drygt 35 300 ensamkommande barn och ungdomar till Sverige! Hur ska samhället bemötta dem på ett snabbt och effektivt sätt?

VILKA ÄR DE ENSAMKOMMANDE UNGDOMARNA?

Vi är de ensamkommande ungdomarna: vi som flyr från krig, konflikt och fattigdom. Vi bör få ett empatiskt bemötande, eftersom vi är ensamma och utsatta. När vi kommer till Sverige blir livet bättre och tryggare. De flesta av ungdomarna har inte gått i skolan och har levt i krig och flykt i flera år. Många av dem har psykiska problem och det behövs empati och stöd för att kunna hjälpa dessa ungdomar. Alla vi ska hjälpa till med integrationsprocessen. Ensamkommande ungdomar ska gå i skolan och utbilda sig för att snabbt komma in på arbetsmarknaden i annat fall riskerar de att slukas upp av oönskade gäng.

Ensamkommande ungdomar har visat att vi kan lära oss svenska språket och med rätt stöd snabbt komma in i det svenska samhället. Det är viktigt att ge oss chansen samt skapa lämpliga möjligheter för att vi ska lära oss och integrera oss i det nya samhället. Ingen kan göra allt men alla kan göra något!

Samhällsvinsten med ambitiösa och entusiastiska ungdomar kommer att visa sig efter några år: Tacksamma ungdomar kommer att arbeta och engagera sig i samhället och betala tillbaka.

Möt mig där jag är illustrerar ensamkommande ungdomars upplevelser på ett unikt sätt, genom egna berättelser i förtroliga samtal med Isabella.

Musse Mushtagh Hosseini
ordförande SEF Riksförbund
ordförande SEF Stockholm

Mujtaba Attai
kassör SEF Riksförbund
ordförande SEF Malmö

Disposition

Boken inleds med en sammanfattning som ger en inblick i vad de olika avsnitten handlar om. Varje avsnitt består av självständigt resultat och analys och kan läsas var för sig: vissa har korta case beskrivningar samt egna reflektioner. Inledningen beskriver syftet med boken. Informanternas bakgrundsvariabler redovisas i Tabell 1 för att minimera risken för igenkännande. Avsnittet om tidigare undersökningar har kort genomgång om relevant litteratur om ensamkommande barn- och ungdomar.

Anknytningsteorin samt barnkonventionen utgör det teoretiska perspektivet. Anknytningsteorin tillämpas när det finns möjlighet att skapa en anknytning mellan en ungdom och en vuxen; den tillämpas inte i avsnitten Ankomst och Migrationsverket. Barnkonventionen används genomgående som en teoretisk ram.

Resultatet av intervjuerna redovisas i samma ordning som intervjuguiden, som finns i bilagan. Den första frågan handlar om ankomsten till Sverige. Efter det beskrivs Migrationsverkets bemötande, följd av tolkens avgörande insats. Därefter redovisas gode männens centrala roll i ungdomarnas första period i Sverige, följd av ett avsnitt om socialtjänstens bemötande som ansvarar för ungdomarna tills de fyller 21 år. Efter det beskrivs kontaktpersonens viktiga roll: som kan verka inom skolan, på boendet eller förordnad av socialtjänsten som stöd på fritiden. Därefter beskrivs skolan som är en viktig plats som ungdomarna trivs på. Avslutningsvis redovisas de olika boendeformerna med egna avsnitt; HVB-hem, familjehem och eget boende.

Djupintervjuer brukar ge mer information än det ursprungliga syftet: ungdomarna berättade intressanta händelser och upplevelser som redovisas under avsnittet Egna berättelser. Några ungdomar berättade om BUP och Smugglarna och jag valde att redovisa dessa berättelser i separata avsnitt. Avslutningsvis har jag med författarens tillåtelse kopierat en intressant iakttagelse från en blogg. Hela barnkonventionen finns sist som bilaga.

Sammanfattning

Bokens syfte är att undersöka hur ensamkommande ungdomar upplever bemötandet de får i Sverige under den första perioden som nyanlända, från myndigheter och andra aktörer, som har i uppgift att hjälpa ensamkommande barn- och ungdomar från det att de ansöker om asyl till dess att de blir myndiga och därmed förre detta ensamkommande:

> Årligen kommer ett stort antal barn och ungdomar utan medföljande förälder eller annan legal vårdnadshavare till Sverige för att ansöka om asyl, så kallade ensamkommande barn.[1]

Materialet består av 41 intervjuer med ensamkommande ungdomar eller före detta ensamkommande ungdomar: den yngsta var vid intervjutillfället 15 år och den äldste var 23 år. Boken redovisar även intervjuer med tre gode män, en flyktingkvinna samt en överförmyndare. Totalt består materialet av 46 intervjuer genomförda på olika platser i hela landet under mars 2012 och juli 2015.

Metoden består av djupa intervjuer. Informanterna berättade fritt det de ville berätta eller ansåg var av betydelse för bokens syfte. Jag hade i förväg informerat att syftet med boken är att förbättra bemötandet, eftersom det är avgörande för nyanländas välbefinnande, anpassning, integrering och engagemang i det nya hemlandet. Ett bra bemötande bäddar för en snabb och lyckad integrering samt sparar resurser på lång sikt.

Denna bok är en produkt av projektet Prata med oss, inte om oss, projektledaren är författare och därför innehåller boken även material som samlades in under projektet. Det är material från seminarier, träffar, konferenser och möten med ensamkommande ungdomar som deltog i projektet. Boken innehåller observationer, diskussioner och rundabordsberättelser under de gemensamma träffarna. Samtliga ungdomar har blivit informerade om att jag samlar väsentlig information till boken. De har varit positiva till bokens uppkomst och till och med uppmuntrat varandra att låta sig intervjuas eller berätta om viktiga händelser.

Projektet var nationellt och pågick från juli 2011 till februari 2015. Projektet bildade landets första förening av och för ensamkommande barn- och ungdomar i Stockholm den 13 januari 2012. Styrelseledamöterna beslutade att föreningen ska heta Sveriges Ensamkommandes Förening, även kallad SEF.

1 www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Om-ensamkommande-barn-och-ungdomar

Slutsats

Ungdomarnas berättelser har varit förvånansvärt samstämmiga. De har bra nätverk med varandra och stödjer varandra genom att berätta, förberedda, tipsa och informera om det de har varit med om eller hört från sina kompisar. Detta gör att de blir besvikna när deras god man, personal eller socialsekreterare ger annorlunda svar eller beslut än det de tidigare har hört från kompisar.

Det är endast några få personer, oavsett nätverk, som vill eller vågar engagera sig, öppna sig och vågar bygga ett förtroende, en medmänsklig relation och en bra anknytning, enlig anknytningsteorin. Ungdomarna saknar en fast, trygg, pålitlig vuxen som de kan se upp till eller ha tillit till. En vuxen som kan hjälpa och stödja dem med goda råd samt skälla ut och läxa upp och ställa krav, som en nära anhörig brukar göra. Ungdomarna är ensamkommande inte endast under resan till Sverige, utan även under de första åren i Sverige; det är då ensamheten framträder som mest.

Det är förvånansvärt att barnkonventionen lyser med sin frånvaro. Visserligen är det än så länge inte svensk lag, men den är ratificerad och ska tillämpas, särskilt av professionella tjänstemän som arbetar med utsatta ungdomar utan en nära vuxen som kan ta tillvara och bevaka deras intressen och rättigheter. Vem står på ungdomarnas sida i konflikt- och missförståndssituationer? Ingen. Vad kan det resultera i? Missnöjda, upproriska och trotsiga ungdomar. Då är det lätt hänt att känna sig mer omhändertagen i subkulturer.

Majoriteten har förståelse för att Migrationsverket är en myndighet som följer regelverket och utför sitt jobb. En del berättar att de frös, var trötta, rädda och hungriga under första och avgörande förhöret med Migrationsverket. Klagomålen består främst av: för långa intervjuer och många upprepningar av samma frågor. En del berömmer Migrationsverket för att de inte frågade så mycket första gången, utan till och med beställde taxi eller ringde efter boendepersonal som kom och körde de utmattade ungdomarna hem till sitt framtida boende för att vila.

Det är mycket missnöje med tolkar som pratar andra dialekter eller till och med andra språk. Ungdomarnas kulturella uppfostran hindrar dem från att påpeka för tolken, eller någon annan, om svårigheterna att förstå tolken. Under sin första vistelse i Sverige håller ungdomarna sig hårt vid sin tradition och det hierarkiska förhållningssätt som de är vana vid, till exempel när det handlar om att anspråkslös

lyda äldre. Detta gäller särskilt när de möter äldre från sitt hemland vilka också är medvetna om den gemensamma kulturen. För att förhindra sådana situationer bör beställaren av tolk ingripa, genom att fråga och vara observant på ungdomens beteende.

Gode mannen är den som är mest omtalad. Både omtyckt och kallad många gånger som min egen mamma eller som min egen pappa eller inte alls omtyckt och beskriven som inte snäll god man. Tyvärr är den sista kategorin mest vanlig i intervjuerna. Många beskyllde sin gode man för att ha för många uppdrag och inte har tid för var och en av sina huvudmän.

Socialsekreteraren liksom god mannen var antagligen snäll och bra eller inte snäll och inte bra. Missnöjet bygger främst på inkonsekvens; en del hade fått mer resurser, eller fick byta god man eller familjehem efter missnöje, medan andra inte fick byta eller fick mindre månadspengar. Ungdomarna har svårt att förstå att det kan skilja sig mellan olika kommuner: följer inte alla den svenska lagen, undrade de missnöjda.

Kontaktperson är ett vida begrepp och förekommer både i skolan, kan även vara mentorn, men även på HVB-hemmet samt utsedd av socialtjänsten för att ge stöd en gång i veckan. Kontaktpersonen är de som kan komma nära en ungdom och bygga upp ett förtroende och en bra anknytning. Ungdomarna har lättast att uppfatta dem som en som bryr sig lite mer, en som kan engagera sig i just mina problem i mitt öde. Majoriteten är nöjda med sin kontaktperson och anser att de har en bra relation, men det kan bli rörigt för de som har upp till tre olika kontaktpersoner. Det vore bra för ungdomarna om det kunde samordnas till en kontaktperson inom samtliga tre områden. Även i denna grupp förekommer oengagerade personer som har ont om tid och som det är svårt att nå.

Skolan är platsen som alla ungdomar trivs i och gärna vistas i. Lärarna har fått beröm för att de bryr sig, engagerar sig och är snälla samt visar förståelse. Tyvärr anser nästan alla att det är svårt att få svenska kompisar. Det finns till och med gemensamma aktiviteter i en del skolor som ideella organisationer ordnar för att svenska ungdomar ska få en naturlig möjlighet att närma sig den nyanlända gruppen, men utan lyckat resultat: umgänget förblir begränsat endast till tiden under aktiviteterna.

HVB-hem är en institution skapad en gång i tiden för dysfunktionella ungdomar och det sitter i fortfarande. Ensamkommande ungdomar behöver boende,

inte uppfostran med regler och bestraffningar. Tonåringar befinner sig generellt i den jobbigaste perioden och behöver mer förståelse, vägledning, trygghet och uppmuntran att klara av det nya samhället med allt vad det innebär. Personal med denna synvinkel verkar vara alldeles för få. Barnkonventionen tycks vara frånvarande från HVB-hemmet, men skulle underlätta för alla partner om den tillämpades. Ungdomarna vantrivs på de institutionaliserade HVB-hem, men har inget annat val.

Familjehem är den boendeform som de flesta önskar sig. Ett bra, varmt och välkomnande svenskt familjehem är önskvärt för att snabbt lära sig det svenska språket och kulturen, få det viktiga och nödvändiga nätverket för att snabbt komma in i det svenska samhället. Tyvärr stämmer inte den idealbild som många ungdomar förväntar sig. De tror att de ska bli intagna i familjen och bli en del av den, men möts för det mesta av regler och uppfostran liksom HVB-hemmet. Även familjehemmen har tillkommit en gång i tiden för att ta hand om dysfunktionella ungdomar, det som förr hette fosterhem: uppdraget gick ut på att fostra. Det är få engagerade familjehem som har tillåtit sig att öppna famnen och bygga upp en bra tillit och relation, en anknytning som ungdomarna känner av och låter sig uppfostras på ett naturligt sätt. Dessa familjehem är idealet och ungdomarna till och med kallar de för min mamma och pappa. Det är få familjehem som tillåter sig att bygga en anknytning eller som följer barnkonventionen. Alla skulle tjäna på det och det krävs inga resurser för att familjehemmen ska engagera sig på detta humana sätt.

Eget boende eller träningslägenhet är idealet som boende form, särskilt efter att ungdomen provat på både HVB-hem och familjehem. Ungdomarna som lyckats få denna boendeform är nöjda och berättar att *äntligen känner jag mig hemma, sedan jag lämnade mitt hem.* Det enda klagomål de har är att deras ekonomi är ytterst begränsad; de måste klara av räkningar, inköp av mat, fritid, busskort m.m. Men det väger lätt mot känslan av eget hem och frihet.

Samhället sätter in omfattande resurser. Tyvärr är ovanifrån perspektivet starkt; *vi vet bäst var dina skor klämmer – låt oss avhjälpa det och ha flera möten tills vi har åtgärdat det.* Frasen illustrerar väl hur ungdomarna upplever integreringsprocessen. Det är dags att ensamkommande inkluderas och blir en del av själva processen från dag ett. Barnkonventionen är tydlig med att barn ska vara med och bestämma över sitt liv. Min slutsats är att barnkonventionen knappast

följs eller tillämpas av någon. Detta är en skrämmande utveckling! Världens mest barnvänliga land, som förbjöd aga och blev förebild för många andra stater, bryr sig inte om barnkonventionen. Det är högt tid att vi gör det, om vi vill förhindra och förebygga misstro, frustration, vrede mot samhället, missbruk och kriminalitet. En ensam frustrerad tonåring är ett lätt byte för subkulturer och kriminella gäng. De är experter på att dra till sig människor som känner sig misslyckade och isolerade. Barnkonventionen bör ingå i alla aktörers utbildning och kurser för god man och förordnad vårdnadshavare.

En ännu viktigare slutsats är att många av ungdomarna saknar en vuxen person i sin omedelbara närhet, en vuxen som ska ge trygghet, tillit och en god anknytning. Många gånger är det känslan av en bra anknytning till en person som vi håller kär som är spärren, det hinder som behövs och som avgör att vi inte begår kriminella handlingar, skadar andra eller oss själva.

Det är inte svårt att förstå att ungdomar som saknar en bra anknytning till en stabil och trygg vuxen också saknar naturliga hinder att begå kriminella handlingar, hamna i dåliga gäng eller missbruka. Avsaknaden av en bra anknytning är även ofta orsak till att återhämtning efter psykisk ohälsa, missbruk, kriminalitet eller dåliga vanor ofta blir lång och svår.

Människan har lättare att låta bli att begå onda eller förbjudna handlingar om den vet att den kommer att såra en närstående. Känner den sig helt ensam, finns inga inbyggda spärrar som kan hindra en.

Det är skrämmande hur lite vi anstränger oss för att erbjuda ensamkommande barn- och ungdomar en ärlig möjlighet att bygga upp en anknytning till en vuxen bland alla de aktörer som omger dem. Det behövs inga stora resurser för denna viktiga och avgörande insats. En föreläsning med upplysning eller en endags utbildning skulle ge en stor förbättring.

Målet med boken är:

- att öka personalens kompetens
- att sprida kunskap om ungdomarnas egna upplevelser
- att minska kulturkrock och missförstånd
- att öka förståelsen för ungdomarnas situation
- att förbättra situationen och bemötandet för ensamkommande ungdomar

Bokens viktigaste budskap är:

- Tillämpa Barnkonventionen eller åtminstone ta hänsyn till den i större utsträckning.
- Mer ansträngning och fler insatser för att möjliggöra för ensamkommande att bygga upp en bra anknytning till en eller flera vuxna i sin omedelbara närhet, för att förebygga och förhindra oönskat beteende
- Gränssättare utan anknytning fungerar inte bra
- Bygga tillit
- Skapa strukturer
- Relationsinriktad redskap behövs
- Färre vuxna är bättre än många nya vuxna hela tiden – kan inte bygga relation!

Inledning

I samband med projektet ”Familjehem för ungdomar med etnisk minoritetsbakgrund”[2] intervjuade jag ensamkommande ungdomar som hade bott i familjehem eller träningslägenhet. De flesta hade prövat på samtliga boendeformer: transitboende, familjehem, HVB-hem och träningslägenhet.[3] Ungdomarna var rörda över att jag brydde mig om att ta reda på vad de tyckte om sitt boende. De upplevde att deras röst inte fått komma fram i debatten, och en vanligt förekommande replik var: *Ingen bryr sig om vad vi tycker och känner*. En kille hade tappat förtroendet och undrade: *Kommer du att skriva allt som jag säger?*

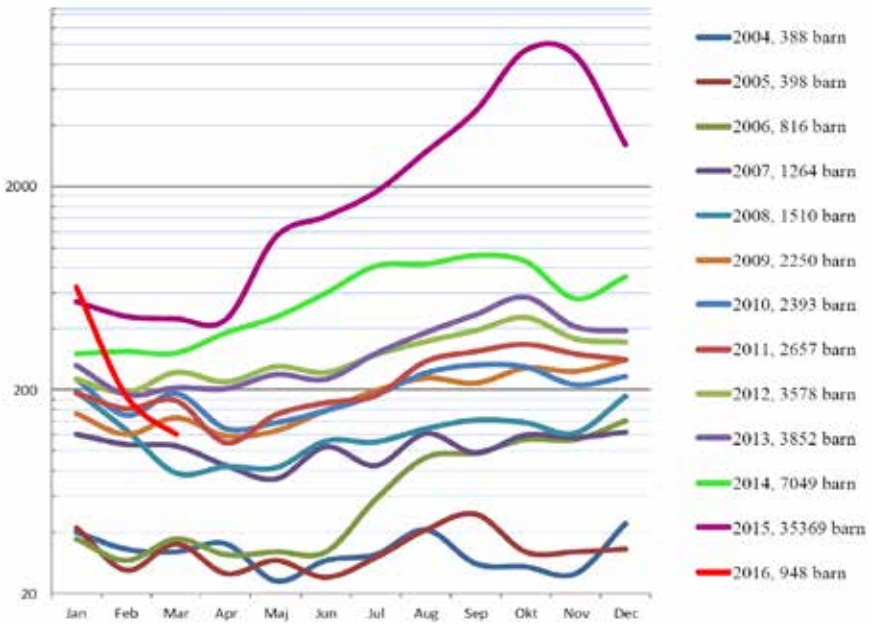

Diagram 1. Ensamkommande barn per månad 2004-2016[4]

Idag är intresset för ensamkommande ungdomar stor, både inom den offentliga och den privata sektorn. Enligt Migrationsverkets hemsida kom det 35 369 ensamkommande flyktingbarn och ungdomar under 2015. Flera berörda myndigheter och frivilliga organisationer har föreläst och uttalat sig i frågan. Det pågår

2 Ett treårigt Arvsfondsprojekt mellan 2008-2010, genomfört av projektledare Isabella Canow för Skyddsvärnet.
3 För definition se kapitel Boende.
4 www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Kommuner/Om-ensamkommande-barn-och-ungdomar/Statistik

många projekt som drivs av tjänstemän, och möjligen ingår en eller några ensamkommande ungdomar i en referensgrupp, där de får uttala sig. Men ungdomarna påverkar knappast varken debatten eller de beslut som gäller deras egen situation. Maktförhållandet är ojämnt och fortfarande ovanifrån.

Ungdomarna är positiva till att deras situation uppmärksammas på olika sätt, men samtidigt besvikna. Vid upprepade tillfällen har jag hört kommentarer som:

> Det är jättebra att höra hur myndigheterna tänker och arbetar med våra ärenden. Men, det är ingen som frågar oss, hur vi upplever att vi blir bemötta. Vad vi förväntar oss. Hur de ska jobba så att det blir bra. Vilka behov vi har. Vår egen röst hörs inte i diskussionen.

Den offentliga debatten är ensidig och tycks ha fastnat i hur myndigheterna utreder ungdomarnas ärenden. Huvudtemat fokuserar mest på om man kan tro på dem; på hur gamla är de faktiskt och vilka som får stanna. Hur ungdomarna mår, vilka behov de har, hur vi ska hjälpa dem in i samhället på ett hållbart sätt är minst lika viktiga frågor, men dessa tycks ha hamnat i skymundan.

De ensamkommande ungdomarna önskar att få höras samt att få vara med i debatten där de själva står i fokus. Deras egna synpunkter har inte fått utrymme i de offentliga diskussionerna, fast ungdomarna borde vara självklara aktörer i debatten. Genom ökad kunskap får vi flera samhällsvinster: förenklat arbete med ungdomarnas ärenden, minskade svårigheter med missförstånd, snabbare integrering, mindre missnöje från båda sidorna, mindre lidande och därmed mindre belastning på vården och socialtjänsten.

Det finns en uppfattning om att ensamkommande flyktingbarn och ungdomar kostar samhället mycket pengar. Det bekostas tolkar, gode män, försörjningsstöd, skola, boende, kontaktpersoner, beslut från migrationsverket m.m. Samtidigt visar ekonomiska beräkningar att en individ belastar staten ekonomiskt från födseln och majoriteten av de ensamkommande flyktingbarnen är 16-17 år vid ankomsten. Samhället ansvarar för deras försörjning upp till 21 år, vilket innebär att de belastar samhället i max fem år; det är en kort tid jämfört med barn som föds i Sverige. Staten subventionerar barns uppväxt genom bland annat mödra- och barnhälsovård, barnbidrag, barnomsorg, skola och fritids m.m. Ensamkommande börjar bidra till samhället genom arbete och egen försörjning redan efter några år. Detta glöms bort i den offentliga debatten. Dessutom behöver Sverige fler yngre människor, eftersom andelen äldre blir allt större. Ensamkommande kommer att bidra till vår försörjning.

Min erfarenhet av ensamkommande ungdomar baseras på sju års gemensamma aktiviteter med dem: de är målmedvetna, starka och självgående personer, om vi ger dem chansen. Min slutsats är att ensamkommande ungdomar ska ingå som en likvärdig aktör i samhället. De ska ingå i samhällssystemet. De ska inte uteslutas. Om vi ser på dem som potentiella kunder, så ska kunderna självklart vara med och tycka till och ingå i kundsystemet. Det är betydligt lättare att hitta lösningar för våra kunder om vi arbetar tillsammans med dem, än om vi hittar lösningar åt dem utan att veta vad de behöver.

Istället för att peka med handen och delegera, som vi är vana av tradition, bör vi tänka om och utveckla bemötandet enligt den senaste forskningen. Vi bör även aktivera ungdomarna så att de är med och genomför de nödvändiga förändringarna. Det är en förutsättning, inte bara för att lyckas, utan även för att spara in på onödiga medel i skattepengar. Det är även en förutsättning för att bespara de nyanlända barnen och ungdomarna onödigt lidande (Ahrenfelt).

Varför en bok om bemötandet

Vet vi att de insatser vi gör för ensamkommande ungdomar är det bästa utifrån mottagarnas eget perspektiv? Och den kunskap vi tror oss ha om dem, stämmer den? Det är många olika aktörer som arbetar med en ungdom under dennes första tid i Sverige; en del arbetar av sitt arbetspass, andra är engagerade i en utsatt människas öde. Och så finns det de som anser att de borde skickas till hemlandet och inte ta del av våra skattemedel i Sverige.

Ensamkommande flyktingbarn och ungdomar är en av de mest utlämnade grupperna i samhället. De har ingen nära vuxen som de, kan luta sig mot, har förtroende för eller kan få goda råd av utan att behöva fundera vad bakomliggande syftet kan vara. De är även de mest utsatta eftersom beslut som påverkar deras liv ligger i myndigheternas händer, utan insyn av en nära vuxen. Dessutom genomgår även de en tonårsperiod, precis som vilken ungdom som helst med hormon- och kroppsförändringar, samt har identitetsfunderingar. Trots detta klarar de flesta ungdomarna sig väldigt bra. De klarar av att läsa in gymnasiet, tar examen, läser på högskola och är självförsörjande relativt snabbt. Många anpassar sig fort, lär sig språket och de kulturella- och sociala koderna. De är målinriktade och vill leva

ett vanligt liv så fort som möjligt: de ser inte sig själva som offer. De har kämpat under en lång väg för att ta sig till Sverige, och de har en stark vilja att ta till vara möjligheterna att leva ett liv som de inte kunde leva i sitt hemland. För många är rätten till studier inte en självklarhet och de har en tacksamhet över möjligheten att leva ett självständigt liv.

När någonting inte går som det ska och en ungdom blir arg och hamnar i konflikt med en tjänsteman, exempelvis på ett boende, får de ofta höra att de uppfattas som otacksamma, det är skattepengar som går åt till att försörja dem. Ungdomarna är förvånade över denna tolkning, i deras världsbild är det självklart att de är tacksamma. Men de värdesätter starkt att bli bemötta med respekt; de är stolta över sin kultur och det bör tas hänsyn till detta. Kultur har blivit ett ord med negativ klang. Numera tolkas det som att de som kommer hit kräver anpassning till sina regler och värderingar, särskilt till sådant som i vårt samhälle inte anses vara acceptabelt.

Det är möjligt att ungdomarna i intervjuerna har varit fokuserade på sådant som de är missnöjda med och mer sällan berättar om det som har varit bra. Men genom att be ungdomarna själva att berätta fritt om sina upplevelser och bemötandet, hoppas jag att vi ska få ett bredare perspektiv på insatsens kvalitet. Ger vi det stöd och den hjälp som ungdomarna anser sig behöva, eller arbetar vi utifrån att vi vet bäst vad en specifik målgrupp behöver? Min förhoppning är att bemötandet för ensamkommande ungdomar ska bli bättre anpassat utifrån deras behov. Genom denna kartläggning besparar vi ungdomarna ytterligare lidande och samhället kan sätta in resurser på rätt plats vid rätt tillfälle och göra besparingar på långsikt.

Bokens syfte

Syftet med boken är dels att öka kunskapen om och förståelsen för gruppen ensamkommande flyktingbarn och ungdomar, dels bidra till mer konkret information om de behov och förväntningar som ensamkommande ungdomar har till de berörda aktörerna. Det långsiktiga målet är att förbättra bemötandet och spara in på onödiga resurser som idag läggs ut på målgruppen.

Språket

Språket är inte bara ett medel med vilket två eller flera personer förstår varandra, språket är förmedlare och bärare av ens erfarenheter, värderingar, föreställningar, kunskap, kultur m.m. Med språket kommuniceras även smaker, upplevelser, känslor och gemensamma kulturella och religiösa värderingar och attityder. Med ett enda gemensamt ord kan vi förmedla något som det för andra ovetande kan behövas flera meningar för att definiera. Ett tydligt exempel är snö – hur beskriver och definierar man snö för någon som aldrig har upplevt snö i verkligheten?

Språk kan även innebära typiska dialekter, kulturgeografiska begrepp unika för vissa områden, liksom religiösa begrepp som är typiska för en given religion och som endast utövarna rätt kan definiera. Inte sällan undrar vi: Vad menar du egentligen? Trots att vi kommunicerar på ett språk som vi behärskar. Många gånger använder vi kroppsspråket för att förtydliga det vi menar, vilket i sin tur underlättar tolkningen. Men för en person som inte behärskar språkets kultur kan det vara svårt att göra en korrekt tolkning av kroppsspråket, även det är oftast unikt för olika kulturer.

Små barn lär sig att samtidigt härma både vuxnas språk och kroppsspråk i den kultur de växer upp. Anknytningen till de närmaste vuxna som ger trygghet och kärlek byggs upp i första hand genom kroppsspråket. Vi känner till hur viktigt en klapp på axeln kan vara och att barn till och med har överlevt vistelsen på barnhem, tack vare en klapp.

Ungdomsspråk och ungdomsuttryck brukar skilja sig från de vuxnas, som en markering mot dem som ändå ingenting begriper. Detta beteende är särskilt vanligt i tonåren och i västvärlden. Ungdomar har en tendens att klä om orden: ge dem en ny innebörd. Vidare har engelska förkortningar via sociala media smugit sig in även i talspråket bland ungdomar, exempelvis används numera YOLO, förkortning av engelskans *you only live once* mitt i konversationen. Några andra exempel är LOL, som betyder *laughing out loud*, och som ersätter ”haha”. Språket är en levande process under ständigt påverkan av olika influenser som filmer, spel, mode och numera även sociala media. I vår del av världen påverkas det inhemska språket främst av den anglosaxiska kulturen. Nyanlända ungdomar från andra världsdelar behöver kämpa både med känslan och förståelsen för det svenska språket samt för svengelskan som breder ut sig mer och mer bland språket hos jämnåriga ungdomar i Sverige.

Idiomatiska uttryck är unika bärare av ett specifikt språk eller en dialekt, och de är oftast omöjliga att översätta rakt av. Ändå finns de i alla språk. Det kräver en god kännedom samt känsla för det språket för att förstå uttrycket som det är menat. Det är till exempel fasta fraser som:

- det gick som smort
- dra mig baklänges
- en annan femma
- få det hett om öronen
- det kom som ett brev på posten
- det var nära ögat

Språk är en viktig identitetsfaktor. Subkulturer identifieras främst genom gemensamma språk uttryck. Samma ord och begrepp i ett språk kan ha olika betydelse och innebörd för olika subkulturer. Det är vanligt att ungdomar tillhör olika subkulturer. Tillhörigheten till en subkultur är en viktig period för många ungdomar. Gemenskapen ger trygghet men även styrka och maktposition.

Språk är kommunikation med alla medel och inte endast det verbala eller skriftliga språket. Det sociala samspelet är viktigt för kommunikationen. För att kunna hänga med i ett språks sociala samspel är det nödvändigt att umgås med personer som behärskar språket och kulturen. De kommer att förmedla samspelets oskrivna regler genom samspel och kommunikation. Exempel från svensk kontext kan vara att inte stå för nära, att titta varandra i ögonen eller åtminstone i varandras ansikten, att bekräfta då och då genom att nicka på huvudet och så vidare.

Det forskas på det sociala språkets betydelse. Språket är viktigt för den sociala identiteten. Vi hör dialekter, brytningar med andra modersmåls accent m.m. och bygger oss en egen uppfattning varifrån personen ursprungligen kommer ifrån. Kan vara Skåne, Dalarna liksom Finland, Polen, Iran och så vidare.

Wellros menar att språkets och kulturens betydelse är viktiga för socialisationsprocessen. Dessa medel används för att införliva barn och nyinflyttade vuxna i ett nytt samhälle och dess dolda regelsystem. Normerna som en grupp delar skapar trygghet, eftersom individerna i en grupp känner igen sig i beteendemönstret, och normerna är nödvändiga i det sociala samspelet. Samtidigt är det just dessa normer som vi uppfattar som annorlunda och därmed människorna som främlingar. Det som avviker skapar osäkerhet och rädsla. Medvetenheten om det egna sociala och kulturella mönstret är viktigt för den egna tryggheten och kan förbättra handlingsberedskapen inför mötet med det nya (Wellros 1998).

Den sociokulturella bakgrunden är viktig för tryggheten, självkänslan och anpassningen till en ny sociokultur – för att våga lära sig ett nytt språk, anpassa sig till en ny kultur och ändå behålla tryggheten. Det är en omständlig process som nyanlända ungdomar går igenom under det första året i ett nytt land. Detta försvåras utan en trygg och bra anknytning till en vuxen som ungdomen har förtroende för. Det är få tjänstemän som uppmärksammar och tar hänsyn till den sociokulturella aspekten i integreringsprocessen.

Intervjuer

Underlaget för denna bok bygger på öppna intervjuer med 41 ensamkommande flyktingbarn och ungdomar. Intervjuerna gjordes mellan mars 2012 och juli 2015. Intervjuerna har gjorts i Umeå, Göteborg, Malmö och Stockholm. Samtliga medverkande ungdomar kontaktade mig själva för att bli intervjuade. Plats och tid bestämdes av ungdomarna. Flera av ungdomarna hade blivit tipsade av en kompis som hade blivit intervjuad.

Sju av intervjuerna gjordes på ungdomarnas förstaspråk. Ungdomarna hade tagit med en kompis som tolk. Övriga intervjuer genomfördes på svenska. Samtliga erbjöds möjlighet att få en auktoriserad tolk, men avböjde.

Endast en ungdom hade med sig sin gode man under intervjun. Övriga som hade god man avböjde att ha god man med sig. Åtta av ungdomarna hade en kompis med sig, och oftast var det den kompisen som hade tipsat dem om intervjuerna och som själv hade blivit intervjuad. Fyra ungdomar kom tillsammans med flera kompisar som under intervjun fick sitta längre bort i kaféet och vänta. Ingen under 18 år har varit alldeles ensam under intervjun, eftersom en eller flera kompisar har väntat längre bort i samma lokal. Ingen har valt att avbryta en pågående intervju och ingen har uteblivit från den tid som varit bokad för intervjun.

Sedan projektet startade den 1 juli 2011 har jag informerat om att jag vill komma i kontakt med ensamkommande ungdomar för öppna intervjuer om bemötandet i Sverige till en bok. Jag har lämnat mina kontaktuppgifter och uppmanat de som vill ställa upp eller känner någon som skulle vilja bli intervjuad att kontakta mig. Samtliga som har visat intresse har blivit intervjuade.

Intervjuerna varade mellan en och två timmar. Ungdomarna var i förväg upplysta om att de skulle berätta fritt om sina upplevelser och att jag skulle störa minimalt

med mina frågor; jag ville undvika att påverka deras uppfattning om eventuella förväntade svar. Samtliga ungdomar informerades om syftet med intervjuerna samt att dessa skulle publiceras anonymt i en bok. De fick även veta att bakgrundsfakta om ursprungsland, ålder vid ankomsten till Sverige samt ålder vid intervjutillfället liksom kön skulle publiceras i en tabell; att frågorna var öppna och skulle handla om bemötandet med myndigheter och aktörer som en ensamkommande ungdom träffar under sin första vistelse i Sverige.

Jag har undvikit att störa den egna berättelsen med ytterligare frågor, och därför ställt frågor så få gånger som möjligt. Jag har litat på ungdomarnas förmåga att fritt berätta sina upplevelser och egna historier (Bryman 2015). Jag har respekterat deras integritet och inte ställt följdfrågor mer än det har varit nödvändigt för att förstå innebörden och syftet med det de vill förmedla. Av hänsyn till att de är trötta på att bli utfrågade, ifrågasatta och tvungna att berätta om och om igen, för både myndigheter och aktörer, har jag förvandlad mig till ett stort osynligt öra: jag har suttit baklutad och antecknat. Av samma anledning har jag valt att anteckna och inte spela in intervjuerna. Jag har försökt att bygga upp ett förtroende och ett förhållningsätt som mer liknar samspel. Det har varit ytterst viktigt för mig att bygga upp en jämställd och tryggt atmosfär. En del av ungdomarna hade jag träffat vid flera tillfällen redan innan vi satt vid intervjubordet. Jag har även träffat majoriteten av de intervjuade ungdomarna vid flera tillfällen, efter intervjuerna.

Tack vare att jag har träffat ungdomarna flera gånger har jag fått höra många fler intressanta berättelser, och den informationen har jag använt i mina sammanfattningar. Jag har vid flera tillfällen sagt att jag kommer att använda allt av intresse för bokens syfte samt att alla kommer att vara anonyma. Ingen har haft invändning mot det.

Metoden för urvalet har varit snöbollseffekten och mun till mun. Intresset har spridit sig bland ungdomarna, en liten del har fått höra talas om det genom god man eller personal på boende. Jag har även uppmanat ungdomarna att själva bidra till boken genom att rita, måla och, skriva egna texter på modersmålet eller svenska. Vad gäller deras självständiga bidrag har syftet inte varit begränsat, målgruppen fick bidra med teman som de ansåg var viktiga. Flera ungdomar har visat intresse för att bidra, men trots den långa tiden, är det få färdiga bidrag som har överlämnats.

Mina slutsatser av intervjuerna bygger på en kunskapsteoretisk ståndpunkt som är tolkningsinriktad på en förståelse av den sociala verkligheten som deltagarna i den givna miljön tolkar. Det är en konstruktionistisk ståndpunkt som innebär att

sociala egenskaper är resultat av samspelet mellan individerna och inte en företeelse som är åtskild från konstruktionen som inbegriper dem (se t. ex. Bryman 2015).

Tabell 1. Redovisning av födelseland, ålder vid ankomsten i Sverige och ålder vid intervjutillfället fördelade på kön. Totalt 41 ungdomar var av 9 kvinnor. Fördelning på ankomststad i Sverige: fyra ungdomar har kommit först till Göteborg, nio till Stockholm, två i mindre orter och resterande i Malmö.

FÖDELSELAND		Afghanistan		Afghanistan född i Iran		Afghanistan född i Pakistan		Somalia		Somalia född i Kenya		Iran	
KÖN		M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
ÅLDER VID ANKOMST	13 år	1											
	14 år	3	1										
	15 år	4	2	3		2		1	1	1			
	16 år	6	2	2		1		2		1			
	17 år	2	1	1				1		1			2
ÅLDER VID INTERVJU	15 år	1	2										
	16 år	2	1										
	17 år	5	2	2		1							
	18 år	2	1	2		1		1		1			
	19 år	2		1		1		2		2			1
	20 år	1		1				1	1				1
	22 år	2											
	23 år	1											

Jag har även intervjuat tre gode män, en överförmyndare samt en 22-årig kvinna som är flykting från Iran. Samtliga kontaktade mig för att bli intervjuade, efter att ha hört om boken. Av dessa intervjuer redovisas endast material som är relevant för bokens syfte.

Förutom intervjuerna, bygger boken på femårs nära samarbete med över 100 ensamkommande ungdomar bosatta över hela Sverige. Sammanfattningarna efter varje kapitel grundas på intervjuerna samt samtal med ungdomarna i olika sammanhang. Jag har tillbringat många dagar tillsammans med ungdomarna. Bokens tillkomst har funnits med under hela tiden. Många ungdomar har spontant inlett berättelser, situationer och händelser med: *Det här måste du också skriva om! Det är viktigt!*

Ungdomarna har byggt upp stora förväntningar på boken och hoppas på möjligheten att den påverkar berörda myndigheter och tjänstemän, men även samhällets negativa syn och attityd till ensamkommande barn- och ungdomar. Exempel på några vanligt förekommande uppmaningar till mig:

> Skriv att vi är vanliga tonåringar precis som de blonda svenska ungdomarna. Vi har samma drömmar. Vi vill också ha nyaste Iphonen och JC-jeans, men vi har ingen pappa som kan köpa det. Men vi är samma människor, skriv det!

Ungdomarnas hopp om att bokens synliggörande av deras situation och upplevelser kan förändra samhällets inställning till flyktinggruppen ensamkommande, lägger i sin tur stort ansvar på mig. För att underlätta problematiseringen kommer jag genomgående att tillämpa ett teoretiskt perspektiv utifrån anknytningsteorin samt tillämpningen av barnkonventionen.

Teoretiskt perspektiv

Det teoretiska perspektivet kommer att bestå av anknytningsteorin. Sverige har ratificerat barnkonventionen, därmed ska den tillämpas och det ska tas hänsyn även till barnens mänskliga rättigheter. Mot bakgrund av det kommer jag att undersöka om det tas hänsyn till barnkonventionen i bemötandet med ensamkommande barn- och ungdomar. Lever vi upp till förväntningarna om alla barns lika värde: en universell självklarhet.

Avslutningsvis beskriver jag två samhällsmodellerna, som numera används som förklaringsmodeller när vi ska förstå andra kulturella värderingar och attityder vad gäller synen på uppfostran och familjesammanhållningen.

Anknytningsteorin

Anknytningsteorin är en psykologisk teori som främst förklarar små barns beroende av vårdnadshavare som en överlevnads strategi. Teorin tillämpas främst för att förklara vuxnas svårigheter att bygga upp en bra relation på grund av att de troligtvis inte kunde bygga upp en bra och trygg anknytning till någon vuxen under sina första levnads år. I denna bok kommer anknytningsteorin att användas som en förklaringsmodell till den otrygghet som ensamkommande barn och ungdomar oftast hamnar i när de anländer till ett främmande samhälle utan en nära vuxen som de kan lita på, utan någon som de har en bra och trygg anknytning till.

Teorin behandlar samspelet mellan anknytningen och omvårdnaden, dvs mellan barnet och dess vårdnadshavare. Det är relevant för bemötandet mellan personal och nyanlända ensamkommande ungdomar som är i avsaknad av nära och kära med vilka de redan har ett samspel, dvs en anknytning:

> Samspelet innefattar föräldern, eller en annan omvårdnadspersons, villighet och förmåga att stödja barnets behov såväl av beskydd, tröst och trygghet i utsatta situationer som av att få utforska världen under rimligt säkra betingelser när detta är möjligt (Broberg m.fl.,2008).

Anknytningen förstås bäst som en relationsspecifik process mellan barnet och en

eller flera närstående personer, och betonar främst miljöns betydelse för barnets utveckling. Med detta sagt, vill jag betona teorins fortsatta relevans när det gäller ensamkommande ungdomars anknytning och lyckade anpassning till det nya samhället, dvs miljön, trots att majoriteten av de nyanlända ensamkommande ungdomarna är i övre tonåren. Visserligen används anknytningsteorin främst för att studera anknytningen mellan föräldrar och spädbarn, men syftet är att förklara spädbarnets känslomässiga relationer som vuxen individ och inte som spädbarn. Den kognitiva organiseringen beror på vuxnas omhändertagande av barnet. För de nyanlända ensamkommande är alla vuxna som de träffar i det nya landet personal och tjänstemän som endast utför sina åtaganden och arbetsuppgifter inom sin profession: som i sin tur lyder under olika lagar, regler och förordningar. Är det i så fall överhuvudtaget möjligt att bygga upp och utveckla en relevant anknytning? En känsla, en upplevelse av att det finns en vuxen som jag kan lita på i vått och torrt: som det är brukligt att lita på en nära familjemedlem. Ett av människans grundläggande behov är att ha en nära och förtrolig kontakt.

När barnet känner sig otryggt ropar det på den person som det litar på; någon det har en bra anknytning till och förväntar sig att få den bästa hjälpen av. Barnet litar på att det ska bli omhändertaget. På samma sätt bör nyanlända ensamkommande barn, omhändertagna av samhället, förvänta sig att de kan få hjälp av en pålitlig nära vuxen. Endast då har vi lyckats med ett bra och värdigt omhändertagande, värdigt barnkonventionen och de universella mänskliga rättigheterna. Personalen bör leva upp till alla barns lika värde. Barnkonventionen bygger på jämförelse mellan alla barn: oberoende av födelseland.

Barnkonventionen

Alla rättigheter i barnkonventionen är lika viktiga och ska ses som en helhet. Men det finns fyra grundprinciper som hjälper oss att förstå de andra rättigheterna: Det handlar om att alla barn är individer som är lika mycket värda, att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet i frågor som rör barnet, att barn har rätt till liv och utveckling samt att barn har rätt att få sin åsikt hörd. Åtminstone just dessa fyra enkla och självklara principer är de som bör beaktas av samtliga myndigheter, organisationer och aktörer som arbetar med eller kommer i kontakt med ensamkommande barn och ungdomar under sin profession. Det är dessa fyra som jag i första hand kommer att fokusera på i analysen av intervjuerna:

1990 ratificerade Sverige Barnkonventionen. Det betyder att vi i 25 år

varit bundna att leva upp till innehållet. Det är staten som har det yttersta ansvaret för att konventionen uppfylls, men alla vuxna har ett ansvar för att barns rättigheter uppfylls. Lev upp till Barnkonventionen![5]

FN:s barnkonvention består av 45 artiklar som alla beskriver barnens rättigheter. Första artikeln befäster att: *Ett barn* är varje människa under 18 år. Det åligger Migrationsverket att fastställa en flyktings ålder.

Andra artikeln befäster att alla barn har samma rättigheter! Situationen skulle underlättas om personalen påminns om att barnkonventionen gäller villkorslöst just alla barn. Inklusive, eller till och med särskilt, ensamkommande flyktingbarn som inte har en nära vuxen som kan ta tillvara deras mänskliga rättigheter, som det förhoppningsvis är med övriga barn som bor med sin familj eller anhöriga:

FN:s konvention om barnets rättigheter, eller barnkonventionen som den också kallas, innehåller bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn. 195 länder har skrivit under och förbundit sig att följa reglerna. I Somalia pågår processen. USA är det enda landet som inte ratificerat barnkonventionen. Det är vårt uppdrag att hjälpa de anslutna länderna att hålla vad de lovat. (Unicef).

Barnkonventionen betonar särskilt rättigheten till barnens känsla av värdighet och värde ska beaktas vid nödvändiga ingripanden. Det är inte ovanligt att polis tillkallas till boenden för att ungdomar exempelvis har låst in sig på sitt rum eller kastat föremål i ren vrede. Barnkonventionen skyddar inte bara barnets fysiska hälsa, den betonar lika mycket vikten av den moraliska, psykiska och sociala utvecklingen och välbefinnandet.

Barnkonventionen är vårt uppdrag skriver Unicef på sin hemsida och lovar att arbeta i vartenda hörn av världen för att alla barn ska få den barndom som de har rätt till! Hur många tjänstemän tillämpar barnkonventionen i sitt dagliga arbete idag i Sverige med ensamkommande ungdomar? Hur vanligt är det att personalens beslut genomsyras av ungdomarnas rättighet till utveckling, värdighet, kulturidentitet och att kunna uttrycka sin mening och få den respekterad? Genomsyras alla beslut och regler av barnets bästa, när det gäller behandling av ensamkommande ungdomar? Enligt artikel 12 ska hänsyn tas till barnets rätt att uttrycka sina åsikter och tankar i alla frågor som berör honom eller henne och dessa ska beaktas:

Barnkonventionen är en del av den internationella folkrätten, vilket innebär att staterna som ratificerat konventionen är skyldiga att göra

5 www.facebook.com/barnkonventionen/?fref=ts

> sitt yttersta för att följa konventionens artiklar. Barnkonventionen är fortfarande i dag den enda av de internationella centrala konventionerna för mänskliga rättigheter som saknar en utarbetad internationell klagomekanism. (Barnkonventionen)

Idén om barnets rättigheter grundar sig i behovet av politiskt skydd även för barnets mänskliga rättigheter, som i sin tur inkluderar alla dess typer ekonomiska, sociala, kulturella, politiska och medborgerliga. Samhället har en skyldighet att tillgodose barnets behov samt att skydda barnet. Omsorgen om barnets rättigheter är gränsöverskridande, och vi alla har ansvar för det. Barn ska ges möjlighet till inflytande och deltagande när det gäller deras egen situation. Barnet ska ges möjlighet att uttrycka sina åsikter och respekteras. (Konventionen om barnets rättigheter).

Barnkonventionen är en del av folkrätten och beskriver den universella definitionen på vilka rättigheter alla barn i världen har. Sverige har ratificerat barnkonventionen, vilket innebär att staten förbinder sig att följa denna internationella överenskommelse. Detta innebär att tjänstemännen, som arbetar med och träffar exempelvis ensamkommande barn, ska följa barnkonventionen, även om det juridiskt inte är bindande och åtal därmed inte kan väckas. Sverige har kritiserats internationellt för att inte följa barnkonventionen överlag. Hela barnkonventionen finns att läsa på Unicefs och Rädda barnens hemsida. Barnrättighetsutredningen har lämnat betänkande med förslag på att barnkonventionen ska inkorporeras i svensk lag (SOU 2016:19).

Två olika samhällsmodeller

Ungdomar som jag har samtalat med vittnar om mycket nära band med främst mamman, men även äldre syskon, kusiner och mor- och farföräldrar som oftast bor tillsammans. Familjen består av hela släkten, och alla hjälps åt att vagga, mata, leka och gosa med de små barnen. Barnen uppmuntras att äta, även söta saker, och sova med någon familjemedlem så mycket barnet behagar; att äta och sova ofta anses vara tecken på god hälsa vilket i sig gör alla vuxna glada. Små barn tillåts i princip allt: tids nog kommer de att bli äldre och lära sig samhällets regler och normer.

Mot bakgrund av det är det på sin plats att beskriva även trattmodellen, som används som förklaringsmodell av barnuppfostran i väst kontra Mellanöstern.

Modellen illustreras nedan i Figur 1. Tratten till vänster med bred öppning uppåt visar den kollektivistiska barnuppfostran som tillämpas i samhällen och kulturer med kollektivistiskt synsätt, exempelvis i Mellanöstern. Den kännetecknas av att det mesta är tillåtet under små barnåren, men sakta men säkert smalnar tratten, den stramas åt med regler och normer ju äldre barnet blir. Kollektivet äger sina individer, och de tillhör en större grupp: kan vara stor släkt, en by, en klan, en stam etc. Det är en överlevnads strategi som är hierarkiskt byggd, där alla medlemmar har en given roll samt anknytning till varandra. Systemet ställer krav och ger i gengäld en stabil trygghet.

Figur 1. Trattmodell över två samhällssystem

Det mesta är tillåtet under småbarnsåren. Villkorslös anknytning under småbarnsåren. Anknytningen villkoras successivt av föräldrarna ju äldre barnet blir, kontrollen ökar.

Barnet får lära sig regler redan under småbarnsåren. Anknytningen villkoras av föräldrarna redan under småbarnsåldern, för att bli mer och mer villkorslöst ju äldre barnet blir.

Tratten till höger illustrerar västvärldens givna regler och normer. Den är vänd upp och ner, jämfört med den vänstra tratten; barnen uppfostras i samhällets regler och normer redan från början. Det byggs upp en rutin, som i sig skapar trygghet: det är fasta tider för mat, läggdags, liksom övriga vardagliga sysslor. Tratten vidgas ju äldre barnet blir: barnet förbereds för att vara en självständig individ med egen vilja och eget ansvar från början. Varje person är en egen fristående individ med egen vilja och eget ansvar. Detta samhällssystem har ett individualistiskt synsätt, och medlemmarna är oberoende av varandra. Samhället har goda sociala skyddsnät i form av institutioner som tar hand om de svaga vid behov: socialtjänsten har ansvar att tillgodose olika behov.

I det kollektivistiska samhället finns inga statliga institutioner som har ansvar att tillgodose olika behov, och därför håller storsläkten ihop och hjälper varandra med exempelvis barntillsyn, äldretillsyn, vård av sjuka, lån av pengar etc. Oftast finns det inga bidragsformer eller ens pension. Det är viktigt att barnen uppfostras på ett sätt som binder dem att känna ansvar och åtagande att betala tillbaka till de äldre genom att ta hand om dem.

Tjänstemän som träffar nyanlända barn och ungdomar bör ha förkunskaper om dessa två samhällsstrukturer för att enklare kunna kommunicera och förmedla det nya samhällets struktur, attityder och normer. Nyanlända barn och ungdomar välkomnar den västerländska friheten och individualistiska koncept, men det är viktigt att vi som möter dem förklarar vad det innebär. Det som svenska småbarn lär sig under hela sin uppfostran bör komprimeras och förmedlas till de nyanlända ungdomarna. Vi bör förklara och lära ut att det råder frihet under eget ansvar. Vad innebär det egna moraliska och etiska ansvaret? Vi har skyldighet att informera och upplysa om vad som gäller i vårt samhälle: både i skrivna och oskrivna regler.

Tidigare undersökningar

Det finns fortfarandet få studier i Sverige om ensamkommande flyktingbarn och ungdomar. Jag känner inte till studier om deras egna upplevelser, berättelser och förväntningar vad gäller bemötandet i Sverige. Intresset har mest fokuserat på ungdomarnas faktiska ålder, varför de ger sig i väg ensamma samt resan till Sverige. De flesta har hört om hemska berättelser från den långa, otrygga och ovissa resvägen; flyktingar från Asien vandrar till fots under natten genom berg och krigsdrabbade områden, flyktingar som måste ta sig över Medelhavet i små överfulla gummibåtar nattetid, helst under dåligt väder då kustbevakningen inte är prioriterad.

Rädda Barnens rapport: ”Att möta de ensamkommande barnen” (2004) beskriver generellt och övergripande hur situationen för ensamkommande ser ut i Europa och i Sverige. Rapportens syfte är främst att undersöka asylboenden i kommunal regi samt identifiera möjligheter och svårigheter i mottagandet. Vidare finns det beskrivningar av de ensamkommandes egna upplevelser av sin livssituation i nuvarande kommun. Totalt intervjuas 9 av 17 ensamkommande pojkar placerade i asylhemmet Origo. Rapporten poängterar betydelsen av att behålla kontakten med den egna kulturen och de egna rötterna. Just kulturella missförstånd mellan personal och ensamkommande påpekas som en särskild svårighet. Det är viktigt att tjänstemän som kommer i kontakt med ensamkommande har kännedom och kunskap om olika kulturella koder för att kunna göra en korrekt bedömning och ge ett bra bemötande.

Marie Hessles avhandling ”Ensamkommande men inte ensamma” (2009) undersöker hur ensamkommande har anpassat sig i Sverige tio år efter ankomsten, levnadsförhållanden i hemlandet samt motivet till deras flykt och resvägen till Sverige. Hessle konstaterar att mycket få publikationer fokuserar på de ensamkommande barnen. Undersökningen visar att majoriteten av de ensamkommande är unga män samt att majoriteten är från Somalia, Afghanistan och Irak. Ungdomarna som kommer från Irak och Afghanistan tillhör olika etniska grupper med egna hemspråk, exempelvis kurder och olika kristna grupper från Irak samt olika folk- och språk grupper från Afghanistan, till exempel språkgrupperna pashto och dari. Undersökningen visar att en del ensamkommande hade släk-

tingar i Sverige och att en mindre grupp kom tillsammans med en släkting. Majoriteten av de ensamkommande som kom i sällskap med en släkting kommer från Irak och Somalia. Oavsett motivet att migrera till Europa, framgår det att beslutet har varit svårt samt att främsta orsaken har varit rädsla för det egna livet (kap. 9).

Tobias Hübinette har forskat och skrivit flera böcker och artiklar om adopterades upplevelser av självbilden och den etniska identiteten. I boken ”Adoption med förhinder” (2008) intervjuar han 20 adopterade med etniskt ursprung från icke-europeiska länder. Samtliga är vuxna vid intervjutillfället och har levt i hel svenska familjer. Frågeställningen gällde hur de uppfattar sin egen identitet som icke- etniska svenskar även om de är uppvuxna och uppfostrade i helsvensk familj och miljö. Studien visar att samtliga hade svårt att identifiera sig med de helsvenska blonda och blåögda familjemedlemmarna, eftersom de både i skolan och ute i samhället blev tillsagda och uppmärksammade på att de inte såg ut som svenskar. Samtliga hade stundvis stora svårigheter med sin egen identitet. Hemma var de uppfostrade att de är helsvenskar. Men ute i samhället blev de gång på gång upplysta om att de inte alls var svenskar, att de var invandrare. De hade svårt att identifiera sig som invandrare: de hade blivit uppfostrade av sina familjer som att de är etniska svenskar. Samtliga vittnar om att de ville ha bekräftelse hemifrån – om vilka de är. Men de fick inte det av sina adoptivföräldrar, som viftade bort det hela och envisades med att de var samma människor som alla svenskar. Detta skapade frustration och bidrog till att de inte kunde bygga ett eget självförtroende. De valde att låtsas att allt var bra, men innerst inne mådde de dåligt av att inte ha någon att identifiera sig med och bli bekräftad av. Med anledning av detta hävdar de intervjuade att invandrar ungdomar har det betydligt bättre, eftersom dessa bor med sina biologiska föräldrar som bekräftar deras etniska utseende och bidrar till att bygga upp deras självbild och etniska identitet.

Utan en nära vuxens sällskap, enbart omringade av tjänstemän, är det angeläget att undersöka hur ensamkommande barns och ungdomars identitet påverkas i en känslig period. Tonåringar som strävar efter att hitta sin egen identitet, oavsett etniskt ursprung: Vem är deras förebild? Vem kan de se upp till? Vem kan de identifiera sig med? Vem, i deras omedelbara närhet kan spegla deras identitet och utseende? Med vem kan de bygga upp en nära relation och en stabil anknytning för att känna trygghet?

Katrin Goldstein-Kyaga och Maria Borgström har studerat så kallade andra generationens invandrar ungdomar genom djupintervjuer. I boken ”Den tredje identiteten – ungdomar och deras familjer i det mångkulturella, globala rummet”

(2009) konstaterar de att dessa ungdomar har byggt upp något annat, något alldeles eget. Författarna kallar det den tredje identiteten. Dessa ungdomar är minst tvåspråkiga och minst tvåkulturella. De behärskar både den rådande svenska kulturen och språket samt sina föräldrars språk och kultur. Dessutom umgås de dagligen med andra språk och kulturer genom sina kompisar, och de är väl hemma även i dessa. Ungdomarna har lärt sig att välja på vilket sätt de vill uttrycka sig, både språkligt och kulturellt, beroende på i vilket sammanhang de befinner sig samt hur de väljer att identifiera sig för stunden; författarna definierar det som den tredje identiteten.

Jens Mikkelsen och Katia Wagner är journalister och har följt en del försvunna ensamkommande ungdomar som har fått avslag i Sverige i boken ”De förlorade barnen” (2013). Boken bygger på intervjuer med ungdomarna, och författarna har spårat och följt dem i andra europeiska länder, dit ungdomarna har flytt efter avslag från Migrationsverket. Boken visar framför allt den desperata situationen som ungdomarna befinner sig i och kampen att överleva på den dolda illegala svarta marknaden mot alla odds för att inte skickas tillbaka till ingenmansland. Intressant läsning för den som är engagerad i ensamkommandes situation och nyfiken på den starka viljan att migrera till västvärlden.

Forskningsrapporten från FoU-Södertörn. Författarna har intervjuat 28 barn- och ungdomar om den första vistelsen i Sverige. De lägger fokus främst på socialtjänstens arbete, men går även in på andra aktörers arbete i forskningsrapporten ”Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige” (2012:1). Deras resultat visar att ungdomarna är vilsna och inte vet vad som gäller eller vart de ska vända sig. Socialtjänstens resurser är begränsade, och det är svårt att alltid lyckas med familjehemsplaceringarna. Rapporten visar även att det generellt är svårare att rekrytera familjehem idag.

Wernesjö, Ulrika beskriver i sin avhandling ”Conditional Belonging” från 2014 att ensamkommande ungdomar och unga vuxna upplever att det är svårt att få svenskfödda jämnåriga kompisar. Det är svårt för ensamkommande att etablera en långvarig och förtrolig kontakt med de vuxna som de kommer i kontakt med. Slutsatsen är att ensamkommande ungdomars etablering i det svenska samhället är villkorad av övriga aktörer och personer som de kommer i kontakt med. Det är svårare för de att skapa kontakter på ett naturligt sätt. Ungdomarnas anspråk på att tillhöra det nya samhället försvåras: det tillskrivs olika villkor beroende på personerna de möter samt boendeorten.

Trotzig (red.) är redaktör för boken ”Hitta hem” (2003). Det är en samling av vuxnas egna berättelser om att vara adopterade och uppfostrade av svenska föräldrar. I boken funderar de flesta över sin identitet, ursprung, biologiska föräldrar samt utseendet som inte smälter in i mängden i deras hemland Sverige. En del klarar sig bra och tänker inte så mycket på det, andra får identitetskris och letar efter sina rötter. Boken bjuder på intressant läsning som väcker viktiga tankar om hur även ensamkommande ungdomar kan känna i det nya landet efter ett bryskt uppbrott från sina rötter.

Med hänvisning till dessa studier vill jag uppmärksamma att samma identitetsproblem kan uppstå för ungdomar med annan etnisk bakgrund som blir placerade i etniskt svenska familjehem eller HVB-hem med okunnig personal när det gäller den kulturella aspekten. Mot denna bakgrund är det angeläget att undersöka hur ensamkommande upplever sin situation och bemötandet i Sverige. Det ligger i samhällets intresse att ha kunskap om vad som är bäst för denna växande grupp ungdomar. Under 2015 kom det över 35 000 ensamkommande barn och ungdomar. Mer kunskap om gruppen kommer att underlätta samt koncentrera insatserna på rätt sätt.

Bilden visar en mindre version av bokens omslagsbild. Den syftar till att beskriva känslan ur en ensamkommandes perspektiv som nyanländ i Malmö. Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

Ankomst

Varför ett kapitel om ankomsten i en bok om bemötande? I samtliga intervjuer berättade ungdomarna om sin ankomst till Sverige. Ganska snart uppenbarades den stora betydelsen av ankomsten, och deras lättnad över att äntligen få andas den svenska luften. En del ville komma just till Sverige redan från starten, och en del bestämde sig att komma till Sverige efter att ha hört enbart positiva berättelser av medresenärer och landsmän under den långa resans gång.

Vilken betydelse har ankomstorten för upplevelsen av bemötandet? Det sägs att en bild säger mer än tusen ord. Betrakta bokens omslagsbild som även finns här till vänster. Den är speciellt beställd och har omarbetats flera gånger för att förmedla alla viktiga detaljer och sinnesintryck, både från betraktarens och den ensamkommandes perspektiv.

Äntligen frihet, efter månader av vandring, rädsla, oro, hunger och törst! Äntligen vågar ungdomen att promenera fritt, slippa gömma sig, slippa förneka sin egen identitet, sin egen existens:

> Jag var glad att äntligen vara framme och såg mig omkring och letade efter en polis som kunde fånga mig och ta mina finger avtryck. Jag ville söka asyl i Sverige – konstaterade en ung spinkig kille med leende på läpparna, trots att det har hunnit gå några år sedan dess. Det gick inte att ta miste om glädjegnistorna i hans ögon: Men jag hittade ingen polis, hur mycket jag än letade! – fortsatte han.

Flyktresan fascinerar oss alla. Hur är det möjligt att dessa ungdomar tar sig ända till Sverige helt ensamma? Hur ensamma är de egentligen? Intresset för flyktresan är stort och frågorna många, och nästintill uttjatade. Gång på gång i olika sammanhang har jag märkt att ungdomarna undviker att avslöja tillvägagångssättet för den långa och farliga resan till Sverige. Varför avslöja det och förstöra möjligheten för övriga flyende landsmän att få lyckan att komma till Europa, till Sverige? Jag hade bestämt mig att boken ska bidra för större nytta än resan: vad vet vi om bemötandet i Sverige? Det är nu det nya livet börjar. Det är nu samhället ska sätta in de bästa, som inte nödvändigtvis är de dyraste, insatserna i form av ett bra, korrekt och tillmötesgående bemötande. Det är nu resan börjar!

Majoriteten anländer först till Malmö, helt enkelt av geografiska skäl och inte av

egna genomplanerade val:

> Jag visste att jag äntligen var i Sverige! Jag såg den svenska flaggan och kände att nu kan jag börja leva igen! Jag hade sett svenska flaggan förut, fotboll du vet, Zlatan och Sverige är bäst! Med ett stort leende på läpparna, fortsatte killen: Min mamma skrek när jag äntligen kunde ringa upp henne och säga att jag är framme i Sverige: ”Sverige! Vad ska du göra där?!” Mamma! Jag älskar Zlatan, och Sverige är bäst!
> – Var är din mamma då? – Jag blev plötsligt nyfiken på sådant som boken inte skulle handla om.
> – Äsch, hon gömmer sig i Pakistan med mina små syskon. Leendet försvann och jag tyckte att hälften av killen också försvann. Det är farligt för henne att vara i Pakistan. – fortsatte han, med sorgsen röst. Du vet, vi är hazara, och de dödar oss och ingen bryr sig om det. Min pappa är borta. Han är död. Talibanerna tog honom. Därför bestämde min farfar att jag måste fly. Vi sålde allt för min skull. Nu väntar min mamma och mina små syskon på mig. Jag måste hjälpa dem. Jag måste skicka pengar så de inte svälter. Jag hoppas att ingen skadar dem i Pakistan!

Det absolut vanligaste är att ungdomarna medvetet söker sig till tågstationen i staden, en gammal vana sedan restiden genom Europas städer och orter. Tågstationen är en obestämd mötesplats. Här finns människor på resande fot från hela världen. Här kan man höra ett bekant språk – till och med sitt eget modersmål. Här kan man fråga efter vägen, det politiska tillståndet, vilket land som är det bästa just nu att åka till. Få mat, kläder, till och med låna pengar:

> Vi afghaner hjälper varandra! Vi känner igen varandra. En afghan kommer att ta hem mig. Jag får mat, duscha, byta kläder, sova i riktig säng och vila upp mig och sedan fortsätta min resa. Jag får till och med pengar. Vi är inte som i Sverige och Europa. Vi hjälper alltid varandra.

Killens citat illustrerar sammanhållningen mellan landsmän från Afghanistan i diaspora och är representativ för många liknande berättelser som jag har fått höra under min drygt fem år långa bekantskap med gruppen ensamkommande barn- och ungdomar.

En vanlig inledning på intervjun liknar den här killens svar: *På tågstationen stötte jag på en person som ser ut att komma från Afghanistan.* – Killen svarar självsäkert på min undran, att det visst går att se vem som är afghan och berättar att han går fram och pratar med honom. Efter några sedvanliga artighetsfraser berättar killen om sin situation, och mannen följer med honom till ett boende för ensam-

kommande ungdomar. Mannen överlämnar honom till personalen på boendet, som i sin tur pratar lite med killen och låter honom stanna. Efter två dagar åker personal tillsammans med killen till Migrationsverket.

Ett annat bra exempel på medmänskligt bemötande berättar en annan kille om att han hade turen att uppleva. Ett bra exempel på hur barnkonventionen kan användas, det är barnperspektivet som genomsyrar beslutet:

> Boendet tog emot mig och bollade mig inte vidare direkt till annat boende. Jag kunde bekanta mig lite med personalen och kunde känna lite trygghet. De lät mig vila, lugna ner mig, pusta ut efter den långa och ovissa resan. Och de följde med mig till Migrationsverket. Det kändes bra. Jag var ny och rädd och visste inte hur det funkar.

Inget svårt, inget resurskrävande, bara vanligt sunt förnuft och medmänsklighet. Detta fina bemötande har präglat killens fortsatta anpassning i Sverige och hans anknytning till de vuxna och tjänstemännen som har haft olika roller i hans fortsatta liv i Sverige. Detta sådde den första gnuttan tilltro, tillit och hängivenhet.

Nedan följer ett exempel på en i övrigt korrekt tjänstemans bemötande, men som ur ett barnperspektiv är dåligt. Det visar brist på empati och information. Hade åtminstone någon i personalkedjan visat lite empati och utgått ifrån barnkonventionen och informerat den rädda, otrygga, ensamma, nyanlända killen om rutinerna kring mottagandet, hade det besparat honom onödigt lidande och framtida komplikationer. Tjänstemän har en förmåga att på grund av stress, besparingstänkande och kortsiktighet, glömma bort de långsiktiga konsekvenserna av dåligt bemötande. Dessa kostar betydligt mer i form av extra resurser och insatser för vilsna ungdomar, och kostar även i psykiskt ohälsa som vi har bidragit till, genom dåligt bemötande. Det är viktigt och ibland även avgörande att ta till några minuter extra tid och informera om vad som kommer att hända samt, inte att förglömma, varför det är på detta vis, precis som tandläkaren berättar vad som kommer att hända och varför, för att patienten ska känna sig lugn och trygg. Mer resurser än så, behövs inte. Den obehagliga och otrygga känslan fanns fortfarande kvar i killens röst två år senare, när han mindes och berättade:

> Jag kom till Centralen i Malmö, och jag hade ingenting. Inga pengar, ja ingenting. Jag kände ingen. Jag kunde inte svenska och inte engelska. Jag gick fram till en kille som såg ut att komma från Afghanistan, och jag pratade mitt språk med honom. Han gick med mig till ett boende nära Centralen. Personalen ringde till socialen som kom och körde mig till ett

> transit boende. Jag var rädd för polisen, och jag var rädd för personalen. Jag var rädd för alla. Jag visste inte vart de tog mig eller ja, vad skulle hända med mig. Ingen berättade varför jag inte fick stanna på boendet som min landsman tog mig till. Jag blev rädd.

En del ungdomar har redan bestämt att de ska till huvudstaden i Sverige; där borde finnas fler alternativ, vara lättare att få arbete och kanske hitta kompisar från hemlandet som kan hjälpa en i början. En kille som än idag bor i Stockholm minns med värme hur väl han blev bemött och omhändertagen under sin första vistelse i Sverige, trots att han inte lyckades bli tagen av polisen, hur mycket han än hade önskat det då.

Killen anlände till Malmö och tog första tåget direkt till Stockholm. Han gick ut på stora gatan utanför Centralstationen och hamnade utanför McDonalds på Vasagatan. Han var felklädd för den svenska årstiden och frös, det var höst och kyligt. Han väntade på att polisen skulle komma och plocka upp honom, men det kom ingen polis. Under den långa mödosamma resan hittills hade han sett massor med poliser i de andra länderna, varit rädd för dem och på alla sätt undvikit deras uppmärksamhet. Äntligen framme i Sveriges huvudstad, som var den slutliga destinationen, gjorde han sitt bästa för att påkalla polisens uppmärksamhet för att bli tagen och äntligen få möjlighet att ropa: *asyl, asyl, refugees*. Ett medelålderspar gick förbi och undrade om de kunde hjälpa till med något. Killen förklarade på engelska att han nyligen har kommit till Sverige och väntar på att en polis ska köra förbi och hjälpa honom att söka asyl. Paret förklarade att det nog inte kommer att komma någon polis, dessutom är det sent att söka asyl nu. De erbjöd sig att hjälpa till i morgon och åka tillsammans till Migrationsverket och söka asyl. Paret erbjöd killen att tillsammans åka hem till dem och övernatta i en varm säng och få lite kvällsmackor. Nöden har ingen lag. Under den långa och mödosamma resan till Sverige har ungdomarna upplevt både snälla och hjälpsamma människor och dåliga egoister som har utnyttjat deras utsatthet. Men som sagt nöden har ingen lag och han hade hört bara gott om människorna i Sverige.

Väl framme, efter några stationer med tunnelbanan, kunde han fortfarande känna parets gästvänlighet, i deras varma lägenhet med några varma mackor, te och en egen varm säng. Äntligen skulle han få koppla av och somna i trygghet med mätt mage, en känsla han hade glömt bort under månader med hunger, otrygghet, kyla och rädsla.

Men trots bekvämligheten infann sig varken ro eller sömn. Månader av rädsla och en del elaka och egoistiska människor av olika nationaliteter i flera länder, hade satt sina spår. Tankarna snurrade runt, trots outhärdlig trötthet och sömnbrist, och han mindes tydligt hur han låg och funderade:

> Jag stirrade i taket och undrade: Varför hjälper dessa främmande människor mig? Vad vill de av mig? Vad är deras syfte? Kommer de verkligen att hjälpa mig att söka asyl hos polisen imorgon? Varför tog de inte mig till polisen direkt? Jag var trött och utmattad, men samtidigt orolig och rädd. Jag fick inte en blund under min första natt i Sverige.

På morgonen körde det främmande paret den nykomna killen till Migrationsverket i Solna, efter en gemensam och trevlig frukoststund som om han var en i familjen. De lämnade honom utanför ingången.

Väl inne i den stora byggnaden fick han träffa en snäll tjej som ställde några få frågor på engelska och bad honom sedan att vänta i ett annat rum tillsammans med en annan ensamkommande kille. Hon frågade även om de var hungriga och killarna fick var sin smörgås. De väntade länge och förstod inte riktigt vad de väntade på. Efter timmar av otålig väntan och ovisshet visades de ut till en taxi som körde dem till ett transitboende. Han bodde där i en månad.

Nedan redovisas referat och citat med flera exempel där främmande människor har visat barmhärtighet och, både frikostigt och osjälviskt, hjälpt, nyanlända ensamkommande ungdomar.

Berättelsen börjar med att killen anländer till Malmö. Han känner ingen och vet inte vad han ska göra. Han promenerar runt och känner både oro och rädsla. Till sin lycka hör han ett par prata persiska och efter att ha följt dem ett tag, vågar han sig fram till dem, förklarar på persiska att han är nyanländ och frågar vart han ska vända sig för att söka asyl. De hjälper killen att åka till ett boende i centrala Malmö. Efter cirka en timmes väntan på boendet kommer en bil, och killen körs till ett transitboende:

> Jag var mycket trött efter resan ända från Italien och jag var också rädd och orolig vad ska hända nu. Men jag sov också mycket. Jag var mycket trött. Jag hade gått mycket i Turkiet, Grekland, Italien och jag var trött. Jag vet inte hur många månader jag har gått i de länderna. Men det var mycket jobbigt. Det är inte bra för barn i de där länderna.

Ibland framkommer det funderingar, i bland annat media, på hur väl planerad och genomtänkt resan till Sverige är redan från starten. Det är svårt att svara på den frågan, och det finns förmodligen flera varianter av svar. Utan att jag har ställt just den frågan till dem, antyds en del förklaringar i ungdomarnas berättelser om deras allra första timmar i Sverige:

> Jag kom på natten kl. 02 till Centralen. Jag kan inte svenska och bara lite engelska. Jag var trött och somnade på en bänk. En vakt kom och väckte mig. Jag försökte förklara att jag behöver hjälp, att jag är ny, att jag vill gå till polisen. Han berättade och visade att han inte kan hjälpa mig och att jag inte får sova här: att jag måste gå ut. Jag gick ut i natten och promenerade runt tills det blev morgon. Jag gick till en kille som är från Irak och sa till honom om han kan ringa till min kompis från sin mobil. Han ringde, men min kompis svarade inte. Han sa att vi kan gå hem till honom, och jag fick mat och jag sov där, och nästa dag gick vi till Migrationsverket.

Det är av intresse att känna till hur ensamkommande barn och ungdomar letar efter en första kontakt för att söka asyl. En del vet vart de ska vända sig, efter upplysning av smugglarna eller andra mer erfarna medresenärer på vägen till Europa, andra har haft fullt upp med att lyckas komma in i Sverige och funderar inte särskilt på vad som händer när de väl är framme:

> Jag kom till Stockholm. Kunde inte språket, kände ingen, visste inget. Gick omkring och funderade: Vad ska jag göra nu? Jag kunde engelska, men samtidigt var jag rädd. Jag har dåliga minnen av resan i Grekland och Italien och andra länder i Europa tills jag kom till Stockholm. Det fanns ingen garanti att det var bättre här. I Grekland slängde de mig i fängelse i en vecka. Bara så där. Sedan sa de bara: gå! Jag har köat i kyrkan i många länder för att få mat, men jag såg ingen kyrka här i Stockholm. Jag var rädd och hungrig och jag sov två nätter i tunnelbanan. Det var vinter ute och det var kallt. Jag orkade inte längre och jag gick till en kille som såg snäll ut och liknade en afghan, och han tog med mig till Migrationsverket.

Samtliga ungdomar som så småningom vågade kontakta en främmande person och be om hjälp, genom att säga *refugees*, valde en person som de trodde kommer från samma hemland. På mina följdfrågor om detta var ett medvetet val, samt om anledningen till detta, svarade de flesta att de kände mer trygghet, att de hoppades att personen talar deras modersmål, att de förlitade sig mer på en person med samma bakgrund, och som också hade sökt asyl:

> Jag kom till Stockholm och kände ingen. Jag kunde inte språket och var trött och rädd och orolig. Jag hade rest i tre månader och hade haft det svårt och jobbigt. Till slut gick jag till en kille som var från Iran och sa till honom *refugees*. Han tog mig till Migrationsverket i Solna. Efter intervjun på 50 minuter skickade Migrationsverket mig med taxi till ett transitboende.

Nedan finns en detaljerad berättelse om hur det första mötet kan gå till, och om snälla, hjälpsamma människor som ger av sin egen tid för att hjälpa medmänniskor. Killen mindes det hela med glädje och visade tacksamhet för ett bra första bemötande och ett bra intryck av det svenska samhället. Migrationsverket behandlade honom snabbt, och boendet visade medmänsklighet, och detta har präglat hans positiva syn på det svenska samhället sedan dess:

> Smugglarna hade köpt en SL-remsa och gav den till mig och sa att jag ska gå in i tunnelbanan, och de pekade mot den och sa att jag ska åka tre stationer och gå av och där fråga folk vart jag ska gå. Säga att jag är *refugees* och folk ska hjälpa mig vart jag ska gå. Jag var rädd. Det var första gången jag åkte tunnelbana. Det var så mycket okänt folk, och jag tänkte att alla visste att jag är här olagligt. Jag räknade stationerna och var rädd att missa den. Hoppade av tredje stationen, och det var Solna. Allt folk gick sin väg, och jag blev ensam. Plötsligt kom det en afghan som pratade i mobil. Då vågade jag gå fram och fråga. Han var så snäll och sa direkt att han ska hjälpa mig. Han skulle också till Migrationsverket, och vi gick dit tillsammans. Han presenterade mig i receptionen. De fixade en tolk. Sedan fick jag en SL-remsa att åka någon annanstans. Jag sa att jag var rädd att åka vilse, och han sa att jag har rätt och han följde med mig. Då gick vi till stora Migrationsverket. Där tog de fingeravtryck. Jag var hungrig, och vi fick fika. De ringde efter taxi som körde mig till ett vandrarhotell som då var transitboende. Där fanns fyra afghanska killar. Jag stannade där i två veckor. Jag fick svensk undervisning där av chefen. Hon var jättesnäll.

En av de få tjejer som medverkar i boken är även bland de yngsta; hon var endast 14 år när hon kom till Sverige. Likt övriga informanter minns även hon känslan av rädsla, otrygghet och oro. Hon anlände till Malmö och fick bo på ett boende. Efter bara två dagar, på grund av hennes låga ålder, flyttar socialtjänsten henne till ett familjehem i Stockholm. Hon oroade sig mest för sin familj och återkom till det vid flera tillfällen under intervjun. Hennes oro och ångest över ovissheten och deras öde, i kombination med maktlöshet, gav henne ingen ro. Hon gjorde ett

starkt intryck, och jag valde att redovisa det:

> Jag hade tur och släpptes av vid boendet. De var snälla mot mig, och sedan flyttades jag till ett snällt familjehem. Senare fick jag veta att resten av min familj har lyckats ta sig till Grekland, men de kunde varken komma till mig eller jag till dem. Detta var väldigt plågsamt för oss alla. Jag ringer till dem nästan varje dag och bara gråter och gråter och sa att jag vill åka till dem. Men de sa att det var dåligt i Grekland, att de inte hade någon mat och ingenstans att bo. Människorna där är inte snälla mot oss. Här i Sverige hade jag det bra på familjehemmet. Det var massor med människor som brydde sig om mig. Men ändå, jag är ledsen och orolig. Väntan och ovissheten kommer att döda mig. Jag var glad att jag lyckades komma till Sverige, men jag saknar min familj. Jag vill att de ska komma hit och bo med mig. Jag vill att de ska se allt detta som jag ser och att de ska få det lika bra som jag.[6]

Berättelsen nedan visar inte bara på snällhet och hjälpsamhet utan även på empati och engagemang. Flera vittnar om hur främmande vuxna visar intresse och välvilja att se till att, nu när ungdomen äntligen har lyckats komma till Sverige ska det gå bra för dem. Killen nedan berättar än idag med tacksamhet om de goda råd han hade fått av en främling:

> Jag träffade en kille på stationen som jag hörde pratade mitt språk. Jag berättade att jag precis har kommit och frågade vart jag ska vända mig. Direkt sa han till mig att Malmö inte är bra för ensamkommande och skickade mig vidare till Västerås. Och han sa till mig att när jag går ut från tåget ska jag fråga *var är Migrationsverket* och gå direkt till dem. När jag kom till Migrationsverket sa de att de bara jobbar med vuxna och jag måste vänta på socialtjänsten. De kom senare och hämtade mig.

Ett mjukt och mänskligt bemötande av boendets eller Migrationsverkets personal vid det allra första mötet har varit avgörande för ungdomarnas trygghet och välmående. Ungdomarna är rädda, otrygga och utsatta på grund av sin ensamhet och avsaknad av anknytning; ett första varmt, snällt och välkomnande bemötande av tjänstemän bäddar för en tryggare start och anpassning. De behöver känna vänlighet för att slappna av. Detta är avgörande för deras första vistelse i Sverige samt för de intervjuer som de kommer att genomgå med berörda myndigheter, men även boendet och eventuell god man. Det behövs inga resurser, bara vänlighet, medmänsklighet och tillämpning av barnkonventionen. Här ytterligare en berättelse som illustrerar det:

6 Intervjun gjordes 2012. Jag har träffat tjejen efter dess, och hon berättade då glatt att hennes familj har kommit till Sverige.

> Jag kom på kvällen klockan nio till Stockholm och gick till polisen. De gav mig en SL-remsa och sa att jag ska åka till Märsta, till Migrationsverket. När jag kom dit gjorde Migrationsverket en kort intervju och skjutsade mig till ett boende i Sigtuna. Där träffade jag många ungdomar som jag, och en var från Afghanistan och han hjälpte mig mycket. Jag kände mig lugn och trygg och kunde äntligen slappna av.

Nedan redogörs för några exempel på mindre lyckade bemötanden, som beror på olika omständigheter. Det är viktiga illustrationer av vad vi bör tänka på för att undvika att försätta ungdomarna i dessa situationer. Konsekvenserna, i form av mänskligt lidande och psykisk ohälsa, blir betydligt dyrare för samhället. Barnperspektivet lyser med sin frånvaro. Det är en mänsklig rättighet att bli bemött med respekt och i fall med ensamma, rädda och oroliga ungdomar, även med ödmjukhet. Detta hindrar inte tjänstemännen att följa lagen och rättssäkerheten. Det hördes frustration på rösten, när killen mindes det första bemötandet i Sverige, trots att det har gått tre år:

> Jag kom till Malmö med min kusin, och vi fortsatte sedan till Stockholm. Vi hade hållit ihop i alla hemska situationer. Vi var varandras trygghet. När vi gick av tåget frågade vi var polisen är och gick till polisen. Polisen körde oss till Migrationsverket. Migrationsverket körde mig till ett boende, där jag bodde i en månad. De skilde mig och min kusin. Vi fick bo i två olika städer som ligger långt ifrån varandra. Han fick bo i Norrland. Det var jättedåligt att göra så. Vi hade kommit tillsammans och behövde varandra. Nu kunde vi bara prata i telefon. De borde förstå att vi vill vara tillsammans och att det skulle kännas tryggare för oss. OK om vi inte ska bo på samma boende, men bo i samma stad.

Den sista berättelsen blir en naturlig övergång till nästa kapitels tema. Den illustrerar den vanliga människans empati väckt av igenkännande och medlidande för en vilsen nyanländ ungdom. Men även kontrasten till en känslokall tjänsteman, som utför sin arbetsuppgift endast för att tjäna in sin lön, helst inte arbeta mer än nöden kräver, vänta ut tiden att stänga och gå hem. Människan är bara ytterligare en siffra, en pinne i statistiken. Det kan få förödande konsekvenser om ens kötid råkar komma nära inpå stängningstid:

> Jag kom till Malmö i en liten grupp. Jag visste ingenting och kunde inte språket. Jag kände igen svenska flaggan och visste att jag är i Sverige. Jag hade tänkt att jag ska gå till polisen, men jag hittade ingen polis. Då gick jag till en affär där jag såg att mannen såg ut som att han kom från mitt land. Senare hörde jag honom prata mitt språk. Jag pratade med honom

och han svarade. Jag sa att jag är ny i landet och behöver hjälp. Han frågade om jag hade ätit något. Det var länge sedan, mer är 24 timmar sedan jag åt något och han gav mig lite mat och sa att jag ska gå ut på gatan och vänta tills hans arbetstid är slut. Jag satte mig ute och frös. Det var kallt, och jag hade tunna kläder. Sedan kom mannen och tog mig till McDonalds och beställde mat till mig. Sedan betalade han en taxi att köra mig till Migrationsverket. Det var mycket folk där, och jag visste inte vad jag skulle göra så jag ställde mig i kö. Jag kunde inte svenska eller engelska. Personalen pekade och visade att jag skulle gå runt till en annan byggnad. Där var också mycket folk som väntade. Där såg jag en mor och dotter och hörde att de pratade samma språk som jag och jag gick fram till dem. De sa att om jag är hungrig så kan jag gå där borta och hämta en macka och att det är där jag ska stanna och berätta min historia. De sa att jag ska ta en kölapp. Det var folk från hela världen. Jag var jättetrött och rädd att jag ska somna och missa min tur. Det blev min tur, och jag fick en papper att fylla i, men jag kunde inte läsa och skriva. Jag fick hjälp av en person att fylla i. Sedan gjorde de intervjun med tolk. De ville veta hur gammal jag är och varför jag hade kommit. Kvinnan som intervjuade mig sa direkt att hon inte tror att jag är 17 år för att jag hade skägg. Men jag var smutsig och ovårdad för att jag hade bott i kartonger. Hade inte duschat eller rakat mig på länge. Var skulle jag göra det? Hon sa att hon inte tror att jag är under 18 år, och hon tog ingen hänsyn till det jag skulle berätta. Hon sa att de ska stänga nu och att jag ska komma tillbaka imorgon. En bil skulle komma och köra oss att sova på ett hotell. I morgon skulle vi äta frukost och sedan komma tillbaka till Migrationsverket. Jag kände mig lättad över att kunna duscha även om jag inte hade andra kläder och ta på mig. Nästa dag fortsatte förhöret hos Migrationsverket och en ny kvinna sa att hennes kollega igår hade bedömt att jag är över 18 år och att hon inte kan ändra på det nu. Jag var jätteledsen, och hon visade medkänsla och kramade mig, men sa att hon inte kan ändra min ålder, eftersom den första som träffade mig har redan beslutat att jag är över 18 år.

Sammanfattning

En bok om bemötandet för nyanlända ensamkommande barn och ungdomar bör inledas med ett kapitel om själva ankomsten till Sverige. Bemötandet och händelseförloppet börjar i och med ankomsten. Den första upplevelsen och intrycket

har konsekvens för den fortsatta viljan att vara medgörlig och välvilligt inställd till personal och tjänstemän som kommer att omge och arbeta med ungdomen under lång tid framöver.

Till vilken stad eller ort anlände du när du för första gången kom till Sverige? – var den inledande frågan till samtliga informanter. En klar majoritet anlände först till Malmö. De kom antingen med tåg eller bil. En del som kom med tåg hade lyckats ta sig ända upp till en av de nordligaste huvudstäderna i Europa alldeles på egen hand, genom att vandra runt inom Europa i månader. En del berättar om långa resvägar genom det långa Italien. Vidare till Frankrike och den kända parken i Paris, där man kan bo i kartonger och få mat och kläder av välvilliga frivilliga organisationer. Många stannar där för att vila upp sig och samla respengar och sedan fortsätta resan till Tyskland, ta sig igenom det avlånga landet och vidare till Danmark och till sist till Sverige.

Hur många dagar eller månader vandringen från Grekland genom Europa och upp till Sverige har tagit, är det ingen som har kunnat svara på. Men det är få som har haft turen att ta sig snabbt till slutdestinationen. En del har blivit inlåsta i häkte, utan anledning, endast som förvaring i brist på annat alternativ. Andra har blivit hänvisade till flyktingboende med vuxna migranter från olika världsdelar. Förhållandena har varit dåliga, och ungdomarna har flytt från dem och valt hellre att bo i kartonger i parker, tågstationer och under broar. Många har fått mat och kläder från frivilliga organisationer och främst från kyrkor i Sydeuropa. Idealet för de flesta har varit att stanna någonstans och tjäna ihop pengar till mat och resa till nästa land. De flesta berättar att det inte finns enkla tillfälliga arbetsuppgifter i Europa för ungdomar, som ungdomarna är vana från sina hemländer. Där kan barn stå på gatan och korsningar och sälja pappersnäsdukar, vattenflaskor, cigarretter, tvätta bilens framruta m.m. Bristen på arbete har förhalat och försvårat deras planer på att ta sig vidare.

Resan har delvist varit lättare och tryggare för dem som har haft hjälp av smugglare. Dessa har gett strikta instruktioner om platser, tider och möten för vidare resa. Ungdomar som har haft möjlighet att resa med smugglare har känt sig tryggare, även om de idag medger att den tryggheten har varit falsk och mycket riskabel. Dock var de omedvetna om det under själva resan.

Några ungdomar berättar om hemska händelser och dålig behandling av smugglare, då deras pengar tagit slut mitt under pågående flykt. En del har blivit rånade,

andra har blivit lurade när det gäller summan de hade kommit överens om från början, eftersom smugglarna byts ut allteftersom under resans gång. Ungdomarna har blivit tvungna att tjäna in nya pengar för att kunna fortsätta sin resa. Andra har flytt från smugglarna och fortsatt resan på egen hand, och då hamnat i länder de inte hade planerat att resa i från början, åkt fel och vandrat onödigt långt inom Europa, men samtidigt känt att de inte har något annat val.

Smugglarna är inget ungdomarna själva vill prata om. Av samtliga 41 informanter är det endast en ungdom som har tagit upp ämnet självmant, och hans berättelse finns i sista kapitlet under *Egna berättelsen*. Detta väckte min nyfikenhet, och efter hans intervju försökte jag fråga andra ungdomar vid olika sammankomster om smugglarna, och fick känslan av att detta är något man inte vill kännas vid. Några ungdomar kunde berätta något kort, men helst inget.

Det är anmärkningsvärt att nästan samtliga ungdomar berättar om goda välvilliga människor, nästan alltid landsmän, som de har råkat träffa på vägen och som har hjälpt dem vidare. Det vanligaste är att informanten har hört någon prata modersmålet eller sett att personer ser ut som en landsman och gått fram och frågat efter vägen, polisen eller Migrationsverket. Ingen har varit med om att personen de har kontaktat har avböjt att hjälpa. Tvärtom, alla har varit välvilliga och hjälpt till med pengar, köpt biljetter för vidare resa, bjudit på mat och till och med öppnat sitt hem; ungdomen kunde duscha, sova i en varm säng, äta och vila upp sig inför sin fortsatta resa. På min förvånade reaktion över den ovanliga gästvänligheten från helt främmande människor har ungdomarna svarat att detta varken är konstigt eller ovanligt. Citaten nedan är representativt för de flestas förklaring:

> Det är så vi gör i våra länder. Vi hjälper varandra. Att dela med sig av sin mat och att sova över hemma hos någon är varken ovanligt eller främmande för oss, tvärtom. Det är så det ska vara. Det är ni i Europa som är rädda och kalla för varandra. Mat och husrum ska man alltid erbjuda till resande människor. Man vet inte när man själv behöver det en dag.

Under hela vandringen från hemlandet och främst inom Europa har ungdomarna varit rädda att bli tagna av polisen. Väl framme i Sverige har de flesta letat efter polis för att äntligen bli tagna och körda till flyktingboende, att äntligen kunna sluta gömma sig och sluta vara rädd för att bli upptäckt. I brist på kunskap om svenska lagar, sociala koder och regler har ungdomarna förväntat sig att bara de syns stående på gatan, kommer polisen snart och tar dem. Inte en enda har lyckats

”Jag kramade om mamma och mina småsyskon innan min flykt mot Europa.”
Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

bli tagen av den svenska polisen på detta sätt. De har varit tvungna att fråga sig fram: *Vart ligger polisen?* Väl framme hos polisen har de fått höra att polisen inte kan hjälpa dem. Men en del har fått fika hos polisen och SL-remsa eller till och med taxi som har kört dem antingen till Migrationsverket eller till ett boende.

Vad gäller ankomsten och det första mötet med den svenska polisen har ungdomarna inget dåligt att berätta. Tvärtom, alla har varit förvånade över den svenska polisens osynlighet, bristande betydelse i asylprocessen, vänlighet samt snälla, korrekta och trevliga bemötande. Den svenska polisen har visat de nyanlända ungdomarna medmänsklighet och bidragit till en ännu mer positiv bild av Sverige. Den svenska polisen är ett föredöme när det gäller ett gott bemötande.

Migrationsverket

Efter ankomsten och sina försök att bli upptäckta av polisen har samtliga ensamkommande, antingen genom hänvisning av polisen, personal på boende eller snälla medmänniskor, kommit fram till den svenska myndigheten som ansvarar för asylprocessen. Till skillnad från polisen, som genomgående har varit snälla och trevliga, har Migrationsverkets personal visat i varierande grad snällhet och medmänsklighet. Det är inte bara beteendet och attityden mot de ensamkommande som skiljer sig mellan Migrationsverkets tjänstemän: det är även tillvägagångssättet och själva bedömningen av ungdomens berättelse. Det första mötet, till och med de första meningarna i samtalet, kan vara avgörande för ungdomens framtid i Sverige. Det är flera viktiga och avgörande beslut som fattas av tjänstemannen redan vid första mötet: hur gammal ungdomen är, från vilket landområde den härstammar, Dublin förordningen[7], vilken dialekt ungdomen talar etc. Alla dessa variabler är avgörande för vilka insatser en nyanländ ungdom får och som även påverkar dennes framtid i Sverige. Det är skrämmande vilket enormt inflytande och makt en tjänsteman på Migrationsverket har.

En kille berättar att första intervjun var långt och handläggaren ställde konstiga frågor, som inte var relevanta för asylansökan. Handläggaren upprepade flera frågor upp till 4 – 5 gånger. Detta upplevdes som att handläggaren inte var nöjd med svaren. Han upplevde att frågorna upprepades gång på gång, tills det kom ett förväntat svar:

> Jag var trött och rädd och orolig. Varför frågar hon samma frågor hela tiden? Har jag sagt något fel? Vad är det för svar hon vill ha? Jag tänkte att jag säger vad som helst bara jag får gå och sova. Jag har inte sovit ordentligt på månader. Jag har frusit, jag har varit hungrig och rädd och sovit under broar och sopsäckar. (tystnad) Jag minns inte när jag startade min resa. Så länge sedan var det. (tystnad igen) Jag saknar min mamma, mina små syskon. Jag har ingen här. Jag är helt ensam. Jag är trött och ledsen. Jag skulle aldrig komma hit om inte talibanerna dödade min pappa och brände vårt hus. Min mamma väntar i Pakistan med mina små syskon. Jag måste fly från mitt land annars kommer de att döda mig med. Vad mer vill Migrationsverket veta? Det är mitt liv.

7 EU-förordning som fastställer reglerna för medlemsstaterna. Asylansökan ska prövas i det första säkra landet. www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Fakta-om-migration/Fakta-om-uppehallstillstand/Dublinforordningen

Trots oro och irritation på de långa förhören, mest på grund av sömnbrist, rädsla och oro, menar majoriteten av ungdomarna att de förstår att Migrationsverket har ansvar och måste utföra sitt jobb. Det de mest har att anmärka på är att förhören tar alldeles för långt tid och att de upplever att frågorna går runt. De förstår inte syftet med kontrollfrågorna och tror att de har svarat fel den första gången och försöker formulera om sig. Detta kan tolkas som att de ljuger eller försöker förtiga viktig information. Den kulturella skillnaden i både varför och hur frågor ställs är påfallande. Intervjun kan ta flera timmar. Detta skapar oro och obehag. En känsla av att handläggaren letar efter fel och misstag som ungdomen kan göra på grund av trötthet, rädsla och oro. Killen nedan känner sig fortfarande frustrerad och misstrodd:

> Migrationsverket är så fokuserat på ålder. De verkar aldrig bli nöjda. De accepterar inte min ålder eller mitt namn. De vill ha bevis både på min ålder och på mitt namn. Men hur ska jag bevisa det? Jag startade min resa från Afghanistan för många månader sedan och hade inget kvar än kläderna jag hade på mig. De frågar inte hur jag lyckades överleva resan? Hade jag mat? Hade jag någonstans och sova? Nej, det är inte alls viktig för dem, bara bevis på ålder och namn. Jag är ju här nu. Jag är bevis att jag finns!

Flera ungdomar har varit inne på att det är orättvist att en del kompisar med samma öde och liknande historik får PUT[8] efter bara en eller två månader, medan de själva har väntat i ett halvt år eller mer. Eftersom ungdomarna bor på samma boende, och delar med sig av sina erfarenheter, blir de som väntar länge frustrerade och oroliga över att det ska bli fel med deras utredning och att de kommer att utvisas från Sverige. Ovissheten i kombination med rädsla tär på dem:

> Förut, till exempel 2006, var bemötandet bättre för ensamkommande än idag. Alla från Kurdistan, Somalia och Afghanistan fick stanna. Men idag är situationen mycket svårare för dem. Väntan är jättejobbig. Svårt när andra killar på boendet fick uppehållstillstånd. En kille fick bara efter en månad. Jag fick vänta i fem månader. Det är lite orättvist. Jag väntade fem månader på PUT. Det är bättre nu, jag mår bättre när jag vet att jag har PUT. Men jag tänker bara på min familj. De har det svårt där, och jag har det bra här. Men jag kan inte hjälpa dem. Jag vet inte vad jag ska göra. Jag mår dåligt.

Ungdomarna känner varandra väl: en del känner varandra redan från hemlandet, andra har hittat varandra under den långa resvägen och stöttat varandra. De är

8 PUT – Permanent uppehållstillstånd.

vana att berätta för varandra vad som pågår, hur de mår samt rådfråga varandra hur de ska göra, vad det bästa är i en given situation och så vidare. De anser själva att de har liknande asylskäl och därför blir de frustrerade och irriterade när en del har tur att träffa en vänlig handläggare på Migrationsverket som visar förståelse och jobbar snabbt, medan andra blir utfrågade, misstänkliggjorda och får vänta i månader på beslut:

> Migrationsverket frågade det de måste fråga. De måste fråga. De måste veta för att göra en bra bedömning. De tog fingeravtryck. De var snälla, ställde bara frågor som de måste. Jag hade tur, och Migrationsverket trodde på mig. Min handläggare frågade många frågor, men jag berättade sanningen och de såg att jag var rädd för allt jag hade varit med om. Jag fick PUT efter två veckor. Hon trodde på mig och hon lyssnade på mig. Hon träffade mig fyra gånger och frågade jättemycket frågor. Jag hade tur. Men jag har kompisar som har det dåligt. Migrationsverket tror inte att de är under 18 år. De har mycket problem. Och många har Schengen[9] och måste tillbaka till dåliga länder och bo på gatan.

Nästan samtliga ungdomar som jag har träffa berättar främst om rädslan och den otrygga miljön som de upplevde under det första samtalet med Migrationsverket, väl medvetna om att det är den viktigaste myndigheten som frågar ut dem. Hela deras framtid ligger i en eller två tjänstemäns bedömning, goda vilja att förstå, förmåga att ställa de rätta följdfrågorna, att visa empati för att bygga upp tillit. Självklart är ungdomarna påverkade av sina tidigare erfarenheter av möten med myndigheter och tjänstemän, även om det var i andra länder och under andra omständigheter. Påminnelsen om den upplevda känslan är svår att kontrollera:

> Migrationsverket frågade jättemycket. De frågade samma frågor många gånger. Hur gammal jag är och varför jag har kommit till Sverige. Jag svarade och svarade, och de var inte nöjda med mina svar för de fortsatte att fråga samma frågor. Jag var trött och rädd och mådde dåligt. Jag kunde inte koncentrera mig. Jag berättade att jag mår dåligt och frågade om jag kan få en tablett. Migrationsverket ska vara lite mer snällare. De ska inte fråga så mycket första gången. De borde veta att man är rädd och trött och hungrig. De kunde fråga: Hur mår du? Är du hungrig? Inte bara fråga och fråga, i fyra timmar samma frågor. De är två vuxna myndighet som frågar hela tiden, och jag är en ensam kille och ny och vet inte lagen och samhället och är rädd. De borde tänka på det. Det är svårt att koncentrera sig när man är trött, rädd och hungrig.

9 Avtal mellan en del av EUs medlemsstater. www.eu-upplysningen.se/Om-EU/Vad-EU-gor/Schengen-och-frirorlighet-for-personer

Det börjar bli mer och mer vanligt att Migrationsverket beställer medicinskt utlåtande om ungdomarnas ålder. Flera ungdomar har berättat om liknande händelser som återberättas nedan. Samtliga berättar om läkarens diffusa uttalande i sin bedömning och åldersspannet på 2–3 år. Migrationsverket har valt att låta ungdomen stanna i Sverige vid fall där spannet indikerar att ungdomen kan vara under 18 år. Det är anmärkningsvärt att både boendepersonal och en del gode män uttalar sig när de tror att killen i fråga är över 18 år. Deras bedömningar har inte efterfrågats av någon, de tycks uttrycka det spontant, men det sårar vederbörande ungdom mer än Migrationsverkets bedömning. Det är personer som ska stödja ungdomen och bygga en egen relation som bygger på tillit:

> Jag har väntat på PUT i över ett år. Alla mina kompisar fick PUT, men inte jag. Migrationsverket trodde inte på min ålder. De ville ha papper, men jag har inga papper eller pass. Jag har ingenting från mitt land. En kvinna frågade jättemycket frågor: Varför jag kom? Hur gammal jag är? Varifrån jag kom? Vem visade mig till Migrationsverket? Jag sa att en kille visade mig. Hon frågade: Var är min familj? Hur många bröder och systrar jag har? Hon tog mina fingeravtryck och sedan hur lång jag är och hur många kilo. Jag sa att jag är 15 år, men de sa att jag är 17 år och jag sa OK, ni bestämmer hur gammal jag är. Jag fick vänta flera månader. Sedan sa de att jag ska få advokat och god man. Sedan fick jag brev att jag ska gå till sjukhuset, och de ville testa mina tänder och händer och se hur gammal jag är. Jag sa OK. Sedan väntade jag i sex månader, men det hände ingenting. Alla mina kompisar och alla killar på boendet fick redan PUT, men inte jag. Jag väntade på brev från sjukhuset. Alla flyttade från transitboendet, men inte jag. Jag var kvar och väntade. Jag sa till min god man att ringa och fråga, men han brydde sig inte om det. Jag vet att även min första gode man och personalen på boendet hade sagt till Migrationsverket att de tror att jag är över 18 år. Tandläkaren svarade att han inte vet exakt hur gammal jag är, men att jag inte är över 18 år. Då bytte socialen min gode man. Röntgen sa att det är 50 procent att jag är under 18 år och 50 procent att jag är över 18 år, och då fick jag stanna och Migrationsverket accepterade att jag är under 18 år. Det var jättejobbigt att vänta och inte veta. Jag var orolig och rädd hela tiden. Jag var rädd att polisen ska ta mig och skicka till Grekland. De gjorde så med många andra killar. Jag fick vänta på PUT över ett år. Mina kompisar fick efter 3 – 4 månader. Och jag bor fortfarande på transitboende. Jag mår inte bra.

Många ungdomar har flytt från oroliga och laglösa områden. Majoriteten av killarna som kommer från Afghanistan tillhör en folkgrupp som är i minoritet, de

förtrycks och dödas utan ingripande av myndigheterna. I Somalia misshandlar och dödar olika klaner varandra. Migrationsverket måste ställa frågor för att göra en korrekt bedömning, men det är bra om de skyndar långsamt och tar god tid på sig, när de upptäcker att vissa ungdomar har svårt att minnas och svårt att berätta. Oftast är det för att de inte vill minnas de traumatiska upplevelserna; det är en inbyggd försvarsmekanism som de flesta har. Det förekommer även att de säger någonting bara för att låta samtalet gå vidare, men det kan senare tolkas som att de har förtigit eller ljugit med uppsåt, om de sedan säger något annat. Citatet nedan får illustrera de många liknande berättelser som jag har fått höra:

> Jag åkte själv till ett boende. En kvinna köpte bussbiljett till mig och visade vilken buss jag skulle ta och när jag skulle gå av. På boendet fick jag mat direkt för att jag var hungrig. Det var ett vanligt boende, och jag bor fortfarande där. Nästa dag åkte vi till Migrationsverket. Tur att någon följde med mig, för jag var orolig och rädd. Migrationsverket frågade många frågor. Jag minns inte. Jag har glömt, för jag vill inte minnas. De frågade mycket, men jag vill inte berätta hela min historia. Jag hade det dåligt i landet jag bodde. Det var inte mitt land, det var grannlandet. Varför jag kom? Var är min familj? Jag mår dåligt, orkar inte berätta allt, sedan blir jag arg och aggressiv. De dödade min pappa och sedan min farbror, och nu vet jag att min lillebror är död, när jag är här i Sverige. Jag blir aggressiv när jag blir påmind om det och måste prata om det.

Det kan tyckas att väntan i sex månader på beslut från Migrationsverket inte är lång tid, men för en orolig tonåring, som har sett att kompisar utvisas, är sex månader en lång tid av ovisshet och oro. Lägg till det att de har posttraumatiska upplevelser att bearbeta, sömnsvårigheter, oro för familjen, oro för sin egen framtid, saknad och så vidare. Inte märkligt att de är frustrerade och irriterade samt lätt hamnar i olika konfliktsituationer. Själva resan till Sverige är tillräckligt traumatisk i sig och behöver bearbetas i en lugn och trygg miljö med stöd av vuxna. Det har ungdomarna inte tillgång till, åtminstone inte under den första delen av sin vistelse i Sverige. De pendlar mellan depression och ångest och rädsla för att bli skickade tillbaka, till exempelvis Grekland. Numera skickas inte ungdomar till Grekland[10] längre, de skickas direkt till Afghanistan, vilket upplevs som ännu värre än att vara kvar åtminstone innanför Europas gränser:

> Det är jobbigt att bara vänta och vänta på Migrationsverkets beslut. Jag frågar personalen och min gode man vad som händer och när de kommer att svara, men alla bara säger; jag vet inte, du får vänta lite till. Det är mycket jobbigt att vänta länge och inte veta. Jag blir rädd och orolig.

10 https://sv.wikipedia.org/wiki/Dublinforordningen

> För mig tog det sex månader tills allt blev klart. Det är lång tid att vänta och inte veta. Jag hoppas att alla som kommer till Sverige får stanna utan problem, för de som kommer hit, de har mycket problem, därför de kommer hit. Det vet alla. Jag önskar att alla som är här får ha det lika bra som ungdomarna i Sverige har det. Vi är samma människor. Skicka ingen till Grekland. Där finns många rasister. Det vet alla. De slår barn och människor på gatan, och ingen hjälper. Också polisen slår mycket utan anledning. Sverige är bra! Alla har samma rättigheter!

Killens berättelse nedan illustrerar ett typiskt missförstånd mellan två olika kulturella synsätt. Killen försöker tillfredsställa vuxnas behov av att han ska fylla i sina dokument med information som de förväntar sig. Hans tolkning av situationen är präglad utifrån den kulturella miljön han kommer från. Den svenska myndigheten följer regelverket och normen att försöka hitta den absoluta sanningen genom att ställa följdfrågor och kontrollfrågor, varpå killen tolkar det som att han inte svarade rätt första gången och försöker svara på ett annat sätt för att tillfredsställa de vuxna. Sådana situationer kan lätt undvikas om en tjänsteman tar sig tid och förklarar den svenska modellen. Det är viktigt att möta individen där den är. Barnkonventionen understryker vikten av att barn får vara med i hela processen, men detta följs inte av alla tjänstemän:

> Det var två personer från Migrationsverket, och jag hade en tolk från Afghanistan på telefon. Jag var rädd och orolig och jag visste inte vad de ska göra. Jag kände inte dem. De frågade mig jättemycket och jag var där i fyra timmar. Det var jättelång tid. Jag fick bara lite vatten av dem. Jag var rädd och trött och hungrig. Jag sa en gång att jag är hungrig, men jag fick bara lite vatten. Jag frågade om vi kan ta lite paus, jag ville vila lite, men de bara fortsatte. Men förstår de inte att jag är trött och hungrig och inte orkar berätta så mycket? Det var jättejobbigt. Jag minns inte ens vad jag sa. Jag försökte svara som jag tror att de vill veta, för att vi fort ska bli klara. Men de var inte nöjda med mina svar, för de fortsatte att fråga samma saker igen, tycker jag. Då svarade jag på annat sätt, för jag trodde att de inte var nöjda med det jag berättade först. Nu vet jag att det inte funkar så i Sverige. Men då var jag ny och viste inte och i mitt land svarar vi till vuxna som vi tror att de vill att vi ska svara.

Här en till irriterad och frustrerad ungdom som försöker berätta om så att de vuxna ska känna tillfredsställelse och låta honom gå. I detta fall hade tjänstemännen till och med påpekat på plats att killen hade svarat på olika sätt under samma intervju. Killen uppfattar det som hån och som ett polisförhör där han

måste erkänna uppsåtet i brottet. Till slut känner han sig lurad av myndigheten. Inget bra utgångsläge, eftersom en utredning kräver flera samtal och medverkan av killen för att det ska bli ett bra och korrekt underlag för beslut. Rättssäkerheten urholkas med denna metod:

> Migrationsverket frågade mycket om min resa. Varför har jag kommit? Hur jag har kommit. Vad ska jag göra här? De var två personer från myndigheten och jag var ensam och trött. De frågade, och jag försökte förklara. Sedan frågade de samma frågor igen och jag försökte förklara mera för att de ska förstå och inte fråga mig samma frågor igen. Men då sa de att jag tidigare hade svarat på ett annat sätt. Jag blev irriterad, varför frågar de samma saker, och jag sa till dem: *Om ni redan visste allt varför frågar ni mig då?* Det skapar bara en dålig stämning. Det har tagit mig tre månader att komma till Sverige. Ingen lämnar sitt land och sin familj om man inte måste, men vi har inget val, vi har inga rättigheter i vårt land. Migrationsverket måste vara snäll och hjälpa till och visa förståelse. Det känns som polis förhör och att jag har gjort något dåligt som jag nu ska berätta om och säga att jag har gjort fel. Vad har jag gjort fel? Är det fel att komma hit och söka asyl?

Nedan redovisas en bra och ingående redogörelse för hur det kan gå till och hur en ensamkommande kille kan uppleva asylprocessen. Ungdomar som migrerar tillsammans med sina föräldrar eller en annan nära anhörig kan få tröst och känna trygghet i att en vuxen är ansvarig. De har en pålitlig vuxen att samtala med och kan bearbeta sin ångest. Ensamkommande ungdomar har endast kompisar att förlita sig på, med lika litet kunskap och trygghet som de själva. Avsaknaden samt betydelsen av en bra anknytning är påfallande i samtliga intervjuer:

> En afghansk kille tog mig till Migrationsverket i Märsta. Jag var rädd. Kände ingen. Migrationsverket var snälla, men jag fick ingen tolk första gången. En man som kom från Iran och jobbade där, tolkade åt mig första gången. Efter det ringde de till en taxi som körde mig till ett boende i närheten. Man måste vänta jättelänge på svar från Migrationsverket. Man är orolig och rädd och ledsen. Vad kommer att hända? Kommer jag att få PUT? När ska jag få det? Först var jag bara glad att jag kom till Sverige men sedan, när jag fick vänta så länge på Migrationsverket och jag var rädd och orolig, blev allt dåligt för mig. Allt blev sämre för mig då, istället för att bli bättre. Jag hade ingen att fråga och prata med som var svensk och vuxen och visste vad som kommer att hända. Bara mina kompisar på boendet, men de vet lika mycket som jag om vad som händer i Sverige. Det vi visste säkert är att en del av våra kompisar utvisades.

> Polisen hämtade de sent på natten och körde de direkt till flygplanet till Afghanistan. Ingen vet om de lever nu.

Ingen av ungdomarna har antytt minsta protest mot att Migrationsverket gör intervjuer och ställer frågor innan de kan komma till beslut. De flesta har till och med gått in på ämnet och berättat att de har förståelse för Migrationsverkets arbete. Men när de fördjupar sig och börjar minnas hur det var, kommer det fram att de var otrygga, rädda och stressade av alla frågor under mötena med Migrationsverkets tjänstemän. Det är tydligt att ungdomarna upplever sig vara i ett trängt underläge; de kan inte språket, inte reglerna, inte normerna och omständigheterna under en intervju hos svenska myndigheter, de har ingen i rummet som de kan lita på. Under sådana omständigheter är det svårt att koncentrera sig och vara noggrann i sin berättelse. Killen nedan beskriver att han blev nervös bara av åsynen av två kostymklädda tjänstemän. För honom var kostymerna likställda med myndighetsuniformer, det vill säga personer med makt. Visserligen är alla myndighetspersoner i en maktposition gentemot samhällets medborgare, men för en nyanländ ensam kille är det betydligt mer skrämmande, utifrån hans egna referenser:

> Migrationsverket hade tolk, och de tog fingeravtryck direkt. Det kommer för många i kostymer på Migrationsverket. Och jag har inte träffat sådana människor förut som tjänstemän, och jag blir orolig och rädd. De ställde för många frågor, och jag tyckte att det var jobbigt. Det var som att bli förhörd hos polisen, fast jag har inte gjort något. Bättre om de är bara en och en vid förhör och inte så strikta och så stränga som tjänstemän. Det blir bara jobbigt då. Jag har svårt att prata och berätta då, som jag kan göra nu, när jag känner mig trygg.

Det räcker med att tjänstemännen sitter lugnt bakom sina skrivbord och ställer frågor med normalt tonläge för att ensamkommande ungdomar ska tycka att de egentligen är snälla. Deras referenser från hemlandet, grannländer samt länder vars flyktingmottagande har kollapsat i Sydeuropa som Grekland, Malta och Italien är fulla med otrevligt bemötande, misshandel och arga tjänstemän med makt över liv och död. Det är med dessa referenser ungdomarna jämför Migrationsverkets tjänstemän. Men allt efter hand klarnar det för ungdomarna att den svenska metoden går ut på psykiskuthållighet mot stress, att vara lugn och stabil. Intervjuerna kan nämligen pågå hur länge som helst, oavsett hunger och törst, långvarig sömnbrist, tunna kläder och avsaknad av trygghet och en nära vuxen: du ska svara på samma sätt om och om igen, i annat fall är du opålitlig överhu-

”Flykten gick med hjälp av smugglare via bergen över gränsen, då vi vandrade i flera dagar.”
Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

vudtaget. Barnperspektivet och barnkonventionen lyser med sin frånvaro. I vissa situationer anser ungdomarna att det är lättare att ta emot skrik, otrevlig ton och slag, än den långdragna psykiska utfrågningen som de inte är beredda på. De har ingen erfarenhet av detta arbets- och synssätt:

> Migrationsverket var snälla, men de frågar mycket om varför vi har kommit. De frågar om vägen och om resan. Vem hjälpte oss? Hur vi känner dem? De frågar om vi känner någon i Sverige. De frågar jättemycket och länge. Man kan bli trött, och det är jobbigt. Jag vill bara bli klar och gå. Jag blir orolig av att sitta och berätta samma sak flera gånger. Och varje gång försöker jag säga något annat också, så de inte ska tro att jag inte vill berätta, om jag bara säger samma sak hela tiden. Men även om jag berättar mer och mer, de var inte nöjda. Jag orkar inte svara på allt, och jag vet inte hur jag ska berätta allt. Jag vet inte varför de ska fråga så mycket onödiga saker. Det finns mycket att berätta, men det är bättre när jag inte minns allt.

Det hör till undantagen att strunta i att gå på Migrationsverkets möten; alla ungdomar som har lyckats ta sig till Sverige har som mål att stanna och få PUT. Av den anledningen är de medgörliga, inte bara genom att gå på varje möte, utan även genom att försöka vara medgörliga och svara på frågorna utifrån sin uppfattning om vad Migrationsverket förväntar sig av dem. Strategin är inte att luras, snarare tvärtom, ungdomarna vill vara duktiga och uppfylla förväntningarna. Killen nedan skiljer sig genom att ha varit barnsoldat och upplevt en del av förhörsmetodiken. Det finns ett outtalat trots i hans sätt att hantera den utdragna psykologiska processen med flera långa samtal och utfrågningar på Migrationsverket. Det finns även en besvikelse över kraven på ID-handlingar för att ens föräldrar som är på flykt ska få möjlighet till familjeåterförening:

> Migrationsverket tog fingeravtryck och ögonbild, utan att berätta varför eller så. Jag hade gjort det förut inom militären och var kritisk till det. De intervjuade mig i tre timmar. Det var lång tid. Jag var van att själv förhöra andra och kände igen tekniken, och det var jag som fick dem att gå runt mig. Det var för byråkratiskt, för lagligt och strikt. Det funkar inte så. De måste även ha andra tekniker. Det tog nio månader för mig att få uppehållstillstånd. Jag krånglade till det. Jag struntade i att gå på alla möten. Jag slutade bry mig. Min gode man gick istället för mig. Jag orkade inte träffa dem igen. Jag hade stora problem med Migrationsverket och boendet. Jag har svårt när de inte tar hänsyn till mina värderingar. Jag försökte senare ansöka om asyl för mina föräldrar. Men de är på flykt och kan inte skaffa ID-handlingar eller pass, så det gick inte. Svenska

> myndigheter har inte förståelse, vanlig mänsklig förståelse, för situationen för flyktingar. Inga papper, ingen ID, ingen fungerande myndighet i Afghanistan, men det bryr sig ingen om. Det går inte att följa bara regler och papper. Det är brist på kunskap.

Ungdomarna känner sig ensamma och vilsna med de många turerna och bestämmelserna, även om de har snälla aktörer runtomkring sig. Killen nedan berättar att hans båda gode män var snälla, likaså socialsekreteraren, men de utför en profession och han saknar en trygg anknytning särskilt i svåra stunder. I sin frustration, maktlöshet och ångest börjar han gråta, men han får höra att det inte hjälper att gråta. De snälla vuxna som omger honom tolkar hans tårar som en metod att få sin vilja igenom. En vuxen med nära relation hade tolkat tårarna utifrån utsattheten som killen befinner sig i och tröstat honom istället. Skillnaden mellan en snäll vuxen i sin profession och en nära vuxen är påtaglig. Att ha en trygg axel att luta sig mot för att kunna släppa ångesten, och låta rädslan rinna iväg genom tårar, det hade varit det bästa för den här killen i de svåra stunderna:

> Migrationsverket sa till mig att vänta på socialtjänsten. Jag väntade på dem i 2 – 3 timmar. Jag var trött och sov på golvet i väntrummet. Det kom en kvinna från socialtjänsten, och hon var jättesnäll och köpte till mig en hamburgare. Det kom en tolk, och han förklarade för mig att de ska skicka mig till ett tillfälligt jourhem. Både min gode man och socialtjänsten följde med mig till Migrationsverket senare. Migrationsverket ville att jag ska berätta hur jag kom till Sverige. Jag sa till dem att jag åkte buss och tåg och gick mycket. Jag kom till ett land och till ett annat land och så. Sedan fick jag ett brev från Migrationsverket att de vill skicka mig till Umeå, och de visade fina bilder på universitetet på sommaren. Jag ville inte åka för att jag blev van med socialtjänsten och min gode man som var snälla, och jag tyckte om mitt familjehem. Men de brydde sig inte om det. De skickade mig med flygplan. En person väntade på mig på flygplatsen i Umeå. Jag fick bo på ett boende. Och jag satte mig på min säng och grät och grät, och sa att jag vill tillbaka. Men de sa att det är Migrationsverket som bestämmer och att det inte går att ändra på. Jag fick en ny god man. Jag berättade för Migrationsverket att jag inte trivs och att jag vill flytta tillbaka. Då sa Migrationsverket att det är socialtjänsten som bestämmer och då sa jag att de sa att det är Migrationsverket som bestämmer var jag ska bo. Vem är det som bestämmer egentligen? Jag vill ha tydlighet. Då satt jag mig på golvet och började gråta. Men min gode man hämtade mig och sa att det inte hjälper att gråta.

Flera ungdomar berättade om sin besvikelse över att deras föräldrar har fått avslag från Migrationsverket. Ungdomarna har ansökt om familjeåterförening, men fått avslag utan närmare förklaring. Ungdomarna har inte fått veta att föräldrarna först måste ansöka om uppehållstillstånd på en svensk ambassad och att Migrationsverket därefter kan pröva deras ärende och besluta. Det finns ingen svensk ambassad i många krigshärjade länder, och för föräldrarna innebär det en resa till ett grannland. Resan brukar vara både dyr och riskfylld. Ungdomarnas besvikelse är stor, och de känner skuld och misslyckande, eftersom de har kompisar som har lyckats ordna uppehållstillstånd för sina föräldrar:

> Jag hade otur och fick vänta länge på PUT. Alla killar på boendet fick PUT, men inte jag. Jag blev orolig. Det tog över 10 månader för mig att få PUT. Det funkade inte bra med intervjun. De tänker inte på oss. Migrationsverket är snällare mot dem som är bråkiga och dåliga, men inte mot oss som är snälla och tysta. Jag ansökte senare för min familj att komma, men de fick avslag, trots att de gjorde intervju. Men varför ge först falska förhoppningar och sedan ge avslag? Bättre att säga nej på en gång. De fick betala mycket pengar för att åka till ambassaden, och det är svårt att åka dit; det är en farlig resa och det kostar mycket pengar. Och sedan få avslag.

Här kommer en kort berättelse om hur Migrationsverket kan fatta olika beslut för olika familjemedlemmar. När jag frågade killen på vilka grunder Migrationsverket hade bedömt att hans syster var gift, trots att hon var under 18 år, svarade han att hennes ögonbryn var plockade, och en expert som Migrationsverket förmodligen anlitat hade sagt att flickor inte får plocka sina ögonbryn innan de har gift sig. Det fanns alltså inga dokument om eventuellt giftermål, med det är samtidigt svårt att bevisa att en person inte är gift:

> Min mamma fick komma från Afghanistan, men inte min syster. Migrationsverket påstod att min syster är gift, och därför fick hon inte komma. Men min mamma ville inte komma då. Hon vill inte lämna min syster ensam i Afghanistan. Det blev mycket konstigt.

Förtroendefrågan är central och återkommande. En stor majoritet av ungdomarna upplever att de inte är betrodda av Migrationsverket. Det är långtifrån bara åldern som de tvistar om. Det tvistas om resvägen, identiteten, hemmahörande område, dialekt, senaste land som ungdomen har bott i före resan, första ankomstlandet i EU, hur många syskon ungdomen har samt deras namn och födelseår. Det sistnämnda är oftast svårt för ungdomarna att svara på. Många kan inte ens sitt eget födelsedatum. Det är inte lika viktigt att känna till som i västvärlden:

> Jag vet inte hur många jag har träffat på Migrationsverket. Det har varit för många möten och förhör. Migrationsverket tror inte på min berättelse. De säger: *Nej, du ljuger. Det är inte så.* En del personal saknar empati och är inte lämpliga att jobba på myndigheter. Om de vet hur det är, varför ska de fråga mig samma sak flera gånger. Jag berättar vad jag vet och vad jag tror. Nu är jag här ensam och det är krig i mitt land. Folk dör av bomber varje dag. Räcker inte det? De som inte tror mig kan åka dit och se själva om de vill bo där eller att deras barn ska bo där.

Ungdomarna blir ännu mer frustrerade i omöjliga situationer, som de anser att Migrationsverket försätter dem i, som exempelvis när myndigheten ber om ID-handlingar och hemlandets pass, trots att det är känt att länder i krig inte har fungerande myndigheter. Det är svårt för ungdomarna att förstå syftet med att en myndighet kräver dem på handlingar som alla vet är näst intill omöjligt att införskaffa:

> Det är svårt för oss från Somalia att bevisa att vi är från Somalia. Vi har många olika pass idag. Jag vet inte hur jag ska bevisa mer. Migrationsverket frågade och frågade, och de var inte nöjda eftersom de fortsatte att fråga samma sak. Jag fick en advokat och han frågade också samma sak som Migrationsverket. Det tog lång tid för dem att besluta sig, trots att om de vet att det är kaos i mitt land och att det inte finns några myndigheter som kan ge ID och pass. Varje ny regering gör ett nytt pass och de byts ofta. Jag var trött på att svara och oroa mig om jag får stanna eller inte.

En av de få tjejerna som jag har intervjuat ger en utförlig beskrivning av sin egen utsatthet som ensam tjej. Till en början trodde Migrationsverket inte på hennes ålder, och hon fick bo på ett asylboende. Som ensam tjej blev hon utsatt för påtryckningar av landsmän som ville hjälpa henne genom att gifta sig med henne. Männen tänkte kulturellt och ansåg att det bästa för en ensam obeskyddad ung tjej är att en landsman gifter sig med henne; patriarkatet fortsätter även i diaspora. Tjejen kände dessutom skam över att vara asylsökande. Hon anser att Migrationsverkets Ica-kort för matinköp är stigmatiserande:

> Jag var mycket orolig och nervös. Jag hade hört dåliga saker. Jag skakade, hela stolen skakade. Tjejen som intervjuade mig var bara 24 – 25 år gammal, men hon visade ingen förståelse för mig eller min rädsla. Hon bara fortsatte att fråga och fråga. De hade sagt att vi skulle sluta klockan 15, men vi slutade klockan 17, när de skulle stänga. Under intervjun grät jag flera gånger, men jag fick inte tid att lugna mig eller vila mig lite. Hon bara fortsatte att fråga och fråga. Jag frågade om jag kunde gå ut

lite och få lite luft, men det fick jag inte. Det var hemskt och jag var så rädd. Jag fick en advokat, och han var bra och proffsig, men han pratade om mig framför mig med en annan person, och det var fel. Jag kunde förstå lite svenska. Jag har konverterat till kristendomen och därför flytt från Iran, men de ville förhöra mig om hela Bibeln. Jag har inte haft möjlighet att lära mig hela Bibeln, eftersom jag levde under jord och var gömd och jagad hela tiden och fick flytta och fly. Även idag är jag rädd, trots att jag bor i Sverige. Det finns angivare. Jag litar inte på någon. Det finns de som spionerar på oss kristna och anger oss. Så jag är rädd för att kontakta landsmän, och jag är ganska ensam och isolerad. Jag är rädd när jag går in i kyrkan, så jag undviker det. Jag fick ett ID-kort från Migrationsverket, men det är inte värt någonting. Jag kan inte ens gå och träna med det. En gång hade jag köpt fel biljett till tåget, och då ville konduktören se mitt ID-kort, och jag var så rädd, trodde jag skulle dö. Ibland när jag ska hämta pengar på Ica med mitt Ica-kort säger de att: *Nej, vi har inga pengar, du får gå till någon annan Ica*. De säger så bara för att jag är flykting. De vet det på ID kortet. Jag skämdes och mådde dåligt på grund av det. Det finns de som har PUT, och de sa: *Stackars dig, kom och gift dig med mig, jag ska hjälpa dig och ta hand om dig.* Men jag ville inte. Jag vet att de bara vill utnyttja mig sexuellt. Jag var orolig och rädd, både för mina landsmän och för svenskarna. Jag kände mig inte trygg. Migrationsverket behandlar asylsökande illa. De vet att vi är här för att vi inte har något val och att vi är utsatta för fara, och ändå vill de skicka oss till våra hemländer. För ett par dagar sedan skrev de i Metro att de har skickat en ung tjej hem till Iran. Jag vet vad det innebär. Vem vet vad som har hänt med henne? Vem ska ta ansvar om de har hängt henne?

Avslutningsvis en lång och sammanhängande berättelse om kampen att övertyga Migrationsverkets tjänstemän. En bra och påläst advokat samt en duktig tolk på den rätta dialekten var avgörande för ett positivt beslut. Killen var utlämnad till aktörernas goda vilja om de kunde engagera sig och hjälpa honom eller lämna honom åt ödet. Hoppet och den starka viljan hjälpte denna kämpe att orka fortsätta och leta efter en tänkbar lösning: en bra och engagerad advokat samt en erfaren tolk. Den kombinationen avgjorde killens öde:

Mitt första möte med Migrationsverket gick inte så bra. Kvinnan som frågade ut mig var lite arg och sa direkt att hon inte tror att jag är under 18 år. Min andra intervju var med en kvinna som var mera snäll och visade förståelse och frågade mjukt och visade att hon brydde sig om min situation. Det kändes mycket lättare för mig, även om hon inte kunde ändra det första beslutet. Sedan flyttade jag till en annan stad.

Där gjorde jag nya intervjuer med Migrationsverket. Jag fick en advokat och en tolk. Migrationsverket ville ha dokument att jag är jag. Men jag hade ju flytt, så jag hade ingenting med mig än mina kläder på mig. De visade ingen förståelse för det, och efter 4 – 5 månader fick jag negativt svar. Jag förlorade allt hopp och önskade att dö. Ingen förstod mig, och jag var helt ensam. Jag visste inte om det är jag som har otur eller om reglerna är så i Sverige och på Migrationsverket. Senare kom jag igen till Migrationsverket, och de skulle berätta varför jag fick avslag. De sa att det var på grund av att jag inte hade ID-handlingar med mig. Men min advokat hade sagt tidigare till mig att även om jag lyckas skaffa en ID-handling från mitt hemland, så kanske de kommer att vara förfalskade och ingen skulle komma att tro på mig ändå, så det var hopplöst för mig. Senare träffade jag kompisar som hjälpte mig att anlita en annan advokat som tog upp mitt ärende på nytt, men jag var tvungen att betala honom själv. Efter det kallade Migrationsverket mig till en ny intervju. Och denna gång vågade jag säga att jag vill ha en annan tolk än förra gången. Advokaten beställde en tolk som han visste var bra. Efter det så fick jag PUT. Det var en bra tolk och en bra advokat som lyssnade på mig som gjorde att jag fick PUT. Jag var så glad och chockad så jag kände ingenting i början. Nu tänker jag bittert att jag väntade i ett och ett halvt år i onödan, bara för att jag hade fel tolk och en oengagerad advokat. Så mycket oro och lidande som jag hade. Så mycket rädsla. Är inte mitt liv värt mer än några namnteckningar? En god människas förståelse kunde rädda mig och bestämma om jag skulle leva eller dödas i hemlandet. Vad är mitt liv värt? Jag vågade inte tro i början att det var sant. Jag fortsatte som vanligt och vågade inte berätta för någon. Det var mina kompisar som berättade för mig att jag har fått PUT gång på gång. Jag hade ingen kontakt med min familj, så jag kunde inte berätta det för dem. Jag vet inte hur det skulle gå för mig. Livet är orättvist och människans liv är inte värt mer än en namnteckning.

Sammanfattning

Migrationsverket bedömer genom intervjuer och egna analyser asylrätten, och utifrån det beslutar myndigheten om uppehållstillstånd eller PUT. Det är den myndigheten som ensamkommande ungdomar träffar först, och de är medvetna om att deras öde kommer att avgöras utifrån intervjuinformationen med dem. Däremot är många av ungdomarna ovetande om att det kan komma att bli flera intervjuer och möten. Antalet är obegränsat och beror på handläggarens bedömning.

Samtliga ungdomar tycker att det är bra att Migrationsverket finns och förstår att de måste fråga ut de asylsökande för att göra en bedömning. Men de anser att åtminstone den första intervjun brukar vara för lång. I det första mötet är ungdomarna mest i underläge. De är oftast hungriga, törstiga, trötta, oroliga, rädda, lider av sömnbrist, tunna kläder, förstår inte språket, främmande människor med makt osv. Under sådana omständigheter är det svårt att koncentrera sig. Inom psykologin är det känt att det är lätt att säga fel eller till och med vara för medgörlig och berätta det som man tror att motparten vill höra för att få ett snabbt slut på den obehagliga situationen. Om ungdomen är precis nyss ankommen till Sverige är det viktigt att den första intervjun inte blir för utdraget. Det finns risk att informationen blir undermålig eller till och med felaktig. Ungdomarna vill göra allt för att få PUT och är påverkade både av kompisar, familjen, smugglarna och egna iakttagelser.

Det skulle underlätta för ungdomarna om berörda tjänstemän tar hänsyn till omständigheterna och tar med sig barnkonventionen in i sitt agerande. Framför allt i det första mötet med Migrationsverket, eftersom det är flera personer som är närvarande i ett litet rum och som utför en utfrågning om känsliga frågor, och alla är införstådda med att detta förhör är livsavgörande. Ungdomen i fråga är orolig, spänd, nervös och brottas med en stor ovisshet kring sin framtid. Ungdomen har ingen anknytning till någon av de vuxna som deltar i mötet. Det finns ingen som kan ge trygghet och backa upp, ge en positiv förstärkning genom exempelvis ett leende, en klapp, en välmenande blick.

Hur lätt är det för en tonåring att bli utfrågat gång på gång av två, tre främmande och auktoritära tjänstemän i ett litet instängt rum utan vetskap om syftet, längden på förhöret eller vad som händer härnäst? Dessutom har de flesta redan blivit förhörda flera gånger av olika myndigheter och tjänstemän i andra länder längs vägen upp till Sverige. Inte sällan har flera blivit misshandlade av poliser och till och med förvarade i häkte i flera dagar. Flera ungdomar vittnar om det under vistelsen i Grekland.

Ett vänligt bemötande i ett trevligt rum med en smörgås och varmt te skulle få barnen och ungdomarna att känna sig välkomna och avslappnade. Intervjun skulle fortlöpa i en trevligare atmosfär och förmodligen skulle man spara in tid på färre kontrollfrågor.

Det är värt att påminna sig om det kloka ordspråket: Som man frågar får man svar.

Tolk

Flera ungdomar påpekar att tolken har en viktig roll, särskilt under det första och oftast avgörande mötet med Migrationsverket. Ibland verkar det första mötet vara helt avgörande i asylprocessen. Nästan varannan ungdom är missnöjd med tolken vid flera olika tillfällen. Det är viktigt att tolken pratar samma dialekt och även samma språk som den ensamkommande ungdomen. Det är inte samma sak att tolka på en annan dialekt åt en vuxen person, som åt en ensamkommande ungdom. Dels ökar möjligheten att ha kommit i kontakt med olika dialekter ju äldre en person är, dels drar sig ungdomar för att fråga om de inte förstår en vuxen på grund av kulturell uppfostran; det är inte artigt att störa eller ifrågasätta äldres auktoritet, även om det endast skiljer något år emellan.

Flera ungdomar lyfter fram skräck exempel där tolken exempelvis har pratat persiska men klientens modersmål är dari. En del av ungdomarna har bott i Iran och har lärt sig persiska, men många har inte bott i Iran och förstår inte allt. Flera har till och med bott i Pakistan de senaste åren innan de har lyckats komma till Sverige och lärt sig urdu och inte praktiserat lika mycket dari. Frågan är hur mycket en persisktalande tolk förstår dari? Särskilt en tolk som har bott i Sverige eller utanför Iran i många år. Språk är en färskvara, eftersom språk utvecklas och förändras. Ungdomarna har växt upp i olika geografiska områden, oftast även i olika grannländer. Livet är inte rättvist, och en del har haft tur med bra tolkar och med rätt modersmål, andra har inte haft samma tur i en så avgörande situation som bedömningen om möjlighet och rätt att få asylstatus i Sverige.

Det är inte svårt att föreställa sig hur mycket jag skulle förstå en tolk som pratade danska eller norska i en pressad avgörande situation, där jag blir förhörd av en myndighet. Det finns en hel del faktaord och uttryck med exakta definitioner och begrepp som jag förmodligen aldrig har hört förut. Och jag är vuxen. Hur svår är då inte en sådan situation för en rädd, orolig, oftast tunnklädd och hungrig ungdom som har varit med om att bli lurad och utnyttjad av främmande människor de senaste månaderna? Att då bli ombedd att om och om förklara platser, situationer och händelser som man helst vill glömma och inte sällan skäms för.

Många ungdomar berättar om hur fel det kan gå med tolkar som inte har samma modersmål som ungdomarna. Detta fenomen är särskilt vanligt med ungdomar

från Afghanistan. Det finns förmodligen inte tillräckligt med tolkar från Afghanistan, eftersom den folkgruppen inte är så stor i Sverige som folkgruppen från Iran. Det finns gott om tolkar från Iran, eftersom det är en stor folkgrupp i Sverige, och det är lätt för dem att säga att afghaner pratar persiska, att det är samma språk och de kan tolka åt dem. Persiska och dari, som talas i Afghanistan och härstammar från gammalpersiska, ligger nära varandra, men är trots allt två olika språk med egna definitioner på många, och då framför allt, på nya begrepp. Föreställ er att få en tolk som talar norska och ska tolka en massa nya begrepp som ni aldrig har hört på svenska förut som; god man, socialsekreterare, kontaktperson, HVB-boende, familjehem etc., under den första och oftast avgörande intervjun hos Migrationsverket. Lägg därtill maktaspekten, vad gäller åldersrelationen mellan barnet eller ungdomen och de vuxna utifrån den kultur som råder i de länder som flyktingarna kommer ifrån. Ungdomarna vågar inte ifrågasätta tolkens auktoritet och kompetens och tror att de måste acceptera och finna sig i det. En del var tacksamma för att de fick en tolk överhuvudtaget. Nedan följer några citat som illustrerar hur det kan gå till:

> Jag hade hört av andra killar att det ibland kommer tolkar som är från Iran och att det kan bli missförstånd. Jag är från Kabul, och vi pratar med en egen slang, de från Iran kan inte förstå allt. Jag har aldrig bott i Iran, jag kan inte bra persiska. En gång kom det en tolk från Iran, och då protesterade jag och jag sa att de inte kan göra så mot mig. Han kommer inte att förstå allt. Jag måste ha tolk på mitt modersmål. Jag hade tur. De lyssnade på mig, och vi bokade ny tid med en tolk som hade dari som modersmål. De borde alltid beställa tolk med samma modersmål. Alla ensamkommande känner inte till det, och de stackarna försöker förstå iranska tolkar och det kan bli fel. Mycket fel. Men de vet inte om det. Jag hade tur. Man måste ha tur också.

Det går inte att ta miste på lyckan som ungdomar som har fått tolk på modersmålet känner. Med ett brett leende berättar en kille som själv anser att han hade tur:

> Jättebra att jag fick rätt tolk direkt. Jag fick på mitt språk dari. Han var bra. Jag har kompisar som hade dåliga tolkar. Eller en tolk som pratar persiska. Det är annorlunda. Jag har inte bott i Iran, och jag förstår inte allt på persiska. Det är liksom som olika dialekter. Men jag hade tur.

En del ungdomar har lärt sig, genom att höra klagomål från andra ungdomar på boendet, att det går att begära tolk på det egna modersmålet. De som kände till möjligheten tvekade inte att kräva det de har rätt till. Exempel på tillämpning av barnkonventionen, att barnets bästa alltid ska komma i främsta rummet, som till-

lämpas av ungdomarna själva, men är något som brister hos berörda myndigheter:

> Jag krävde tolk på mitt hemspråk, på dari. Två gånger ställde jag in möten på grund av tolken som pratade farsi och inte dari. Jag sa till dem: Varför bokar ni inte tolk på dari direkt? Varför ska jag påpeka det? Det är två olika språk och det finns massor med dialekter.

Ungdomarna känner inte till i förväg vilket modersmål tolken har. Detta ansvar åligger beställaren, men även tolkförmedlingen som ska boka tolk på rätt modersmål. Ur rättssäkerhetsperspektivet är det risk för ungdomen. Missförstånd, som kan uppstå på grund av olika språk och tolkningar, är svåra att upptäcka och kan visa sig långt senare, men det går inte att vrida klockan tillbaka för att rätta till det. Nedan berättar en kille hur han själv upptäckte att tolkningen inte gick så bra under själva tolkningsprocessen:

> En gång fick jag en tolk som pratar farsi, och det var inte bra. Vi förstod inte varandra. Jag har inte bott i Iran, och det var svårt för mig att förstå allt, och jag vet inte hur mycket hon förstod mig. När jag märkte det under samtalet så visste jag inte vad jag skulle göra. Om jag ska säga det till henne som tolkar? Men då kommer hon att bli sur på mig, och jag vet inte vad hon ska tolka på svenska då? Så jag sa att jag har ont i magen och är trött och vill boka en ny tid. Sedan sa jag att jag vill ha tolk från mitt land och inte från Iran.

Ungdomar som har fått tolk från hemlandet första gången inser snabbt att det är fel att få tolk från grannlandet, även om tolkarna påstår att språket är samma. Trots det vet ungdomarna inte att de kan ifrågasätta tolkens kompetens att tolka på deras egen modersmål och kräva ny tid med tolk från det egna hemlandet. Det är först när de har bott några år i Sverige som de förstår att de har rätt att ifrågasätta och kräva tolk på rätt modersmål. Detta är ett ansvar som berörda myndigheter och instanser bör ta och inte lägga på ungdomarna själva. Vi får inte vara för naiva, tolkförmedlingens intresse är att tjäna pengar och ta på sig så många uppdrag som möjligt. Barnkonventionen är tydlig med barnens rätt att bli hörda och att ha möjlighet att utrycka sig om sin egen sak; detta får inte åsidosättas genom dåliga tolkar eller tolkar som talar fel språk:

> Jag fick en bra tolk som pratade dari hos Migrationsverket. Det var jättebra för mig för vi förstod varandra. Han kunde förklara saker för mig som jag inte förstod och som jag aldrig har hört talas om. Men en gång när jag var hos läkaren så fick jag en man från Iran, och jag förstod inte allt som han sa. Jag visste inte att det kunde komma en man från Iran, som tolk, när de visste att jag är från Afghanistan. Varför gör de så, tänkte

”Flykten mot Europa fortsatte i en lastbil på natten, där vi gömde oss bland meloner.”
Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

> jag? Det är viktigt att få tolk på sitt språk och sin dialekt. Men de påstår att de kan dari eller att det är samma språk som deras persiska, men det är det inte. Men vi är barn, och vi blir oroliga och rädda och nervösa, men vi vågar inte säga något. Vi har respekt för vuxna i vår kultur. Det är jobbigt. Det går inte så. Hoppas att myndigheterna förstår detta och bokar tolk från samma hemland.

I flera berättelser vittnar ungdomarna om hur komplext samarbetet med en tolk kan vara. Även om tolken kommer från samma hemland kan det uppstå problem med olika dialekter och även på grund av maktstrukturer som råder i hemlandet mellan olika folkgrupper eller till och med mellan religioner. Detta blir särskilt problematiskt då alla i rummet är vuxna med en given auktoritet och sin yrkesutövning, vilket ger dem ovanifrån-perspektiv på den ensamma ensamkommande ungdomen, som då känner sig ännu mer ensam, utsatt och till och med anklagad:

> Det är problem med tolkar. Vi har olika dialekter i vårt land. Ibland kanske tolken inte vill visa att han inte förstår allt. Det blir problem. Jag fick en tolk som var från mitt hemland, men inte från min folkgrupp, så ibland förstod vi inte varandra och då blev hon arg och aggressiv mot mig. Hon satt och lekte med sin mobil, och jag såg sedan att hon satt och filmade mig, och då blev jag orolig och rädd. Jag visste inte vad jag skulle göra. Jag visste inte om jag kunde avbryta intervjun. Jag undrade även om dem andra såg att hon filmade mig, men inte ingrep. Det var obehagligt och jag kunde inte koncentrera mig längre på frågorna. Det får inte gå till så. Idag skulle jag protestera, men då var jag ny och visste ingenting och vågade inte säga något. Det är svårt när man är ny och rädd.

Det sista citatet för tolkkapitlet får illustrera ett skrämmande exempel. Tyvärr är det inte ett undantag, många ungdomar har berättat att de har haft ensamkommande ungdomar som tolkar och inte har bott längre än 2 – 3 år i Sverige. Jag har själv haft möjligheten att träffa flera av dessa ungdomar som har arbetat på timanställning för olika tolkbolag och har tolkat åt nyanlända ensamkommande ungdomar. Visserligen är ungdomarna bra på svenska språket för att ha bott endast tre år i Sverige, men det är stor skillnad på att tolka vardagsspråk och att tolka fackspråk. Jag blev mycket förvånad och trodde inte att detta kunde förekomma i Sverige. Vi känner till att barn tolkar åt sina föräldrar och detta ifrågasätts numera, men i de fall kan personalen ta hänsyn och välja vad de vill fråga eller berätta. Man förväntar sig att det kommer en utbildad tolk när beställningen görs via ett tolkföretag. Beställaren tar ingen hänsyn till att tolken är en ungdom utan tolkutbildning. Nedan följer citat från en ensamkommande kille:

> Jag har bott här i tre år, och jag tolkar på boenden och hos Migrationsverket för andra ensamkommande ungdomar. De har brist på tolkar på dari, så jag tolkar utan utbildning. Jag känner flera andra ensamkommande som också tolkar på Migrationsverket. Det är ju sjukt. Jag hade ingen tolk när jag var ny. Jag pratade engelska med personalen och på Migrationsverket med. Jag litade inte på andra och kunde bra engelska och ville vara säker på att jag fick fram det jag ville säga. Det där med tolkar är alltid problem.

Sammanfattning

Majoriteten av de ensamkommande ungdomarna kan inte prata engelska. En stor del kommer från länder och språkkulturer som inte tillhör den europeiska språkfamiljen. Första mötet med Migrationsverket är oanmält, och det finns inte alltid personal som kan deras hemspråk och det finns inga tillgängliga tolkar. Ändå görs många avgörande intervjuer vid första besöket på Migrationsverket. Det är lätt hänt att det blir missförstånd. Ungdomar både från Somalia och från Afghanistan har berättat att det talas olika dialekter inom deras hemländer som skiljer sig så kraftigt att till och med samma begrepp eller uttryck kan betyda olika saker. Det är viktigt att det är en tolk som ungdomarna kan förstå. Barnkonventionen är tydlig i sitt påbud att barn har rätt att utrycka sig samt att det är viktigt att barn kan göra sig hörda särskilt i för deras framtid avgörande situationer.

Tolkarna är för det mesta äldre än ungdomarna, vilket skapar ett maktstrukturellt problem då ungdomarna kommer från en kultur där de äldre respekteras, de är en auktoritet. Det finns en åldershierarki som gör att ungdomarna inte kan förmå sig att rätta tolkarna; ungdomarna är underordnade den äldre tolken. Tolken känner till maktstrukturen, men verkar sällan ta hänsyn till det.

Det säger sig självt att relationen mellan tolken och ungdomen inte kan se ut på samma sätt som när en tolk tolkar åt en vuxen. Ungdomarna lyssnar och svarar på tolken utan en närvarande vuxen som de känner och har tillit till. Ungdomen har ingen i rummet som den har en trygg anknytning till. Det är några få av de intervjuade ungdomarna som har uttryckt att tolken visade förståelse för situationen och var snäll. Inom begreppet snäll lägger ungdomarna in flera viktiga komponenter som ödmjuk, lyhörd, förklarande och tillmötesgående när det gäller okända svenska begrepp och definitioner.

Tolken var inte snäll – är den vanligaste inledningsfrasen under intervjuerna när vi kommer till frågan om tolken. Efter beskrivningar och berättelser av ungdomarna kommer det fram att med detta konstaterande menar ungdomarna en tolk som använder sig av sin auktoritära position, som inte förklarar okända begrepp, kan använda svåra ord och prata riksspråket, inte visar några tecken på att ungdomen kan fråga när denne inte förstår, visar allmänt ointresse genom att titta bort, eller på klockan eller bläddra i sin mobil. En del ungdomar upplever att tolkarna verkar vara stressade och måste iväg snart och skyndar på samtalet på olika sätt, exempelvis genom att vara kortfattade och till och med säga till ungdomen att *snabba på för jag har ett annat möte*.

Viktigt att ha med sig är att ungdomen känner sig i underläge i alla avseenden, särskilt vad gäller de första samtalen och mötena med Migrationsverket, boendepersonal och socialtjänsten. Dessa möten upplevs av nyanlända ungdomar som förhör, som att tjänstemännen och myndigheter förhör dem, kontrollerar dem och till och med letar efter fel och lögner hos dem. Många ungdomar har berättat att de tänkte i dessa termer under de första veckorna i Sverige, även om de flesta lägger till: *I Sverige är alla snälla, men jag var ny.*

Tolkar som ämnar tolka åt barn och ensamkommande ungdomar bör även upplysas om avsaknaden av trygghet genom anknytning till en vuxen person, och vad det innebär för den enskilde ungdomen, till skillnad från dem som har föräldrar eller anhöriga med sig. Detsamma gäller barnkonventionen, även tolkar bör känna till den och försöka beakta den så gott det går, för att bidra till att skapa en vänligare och tryggare miljö för barnen och ungdomarna under möten.

Tolkens kroppsspråk är också avgörande för hur trygg ungdomen kan känna sig. Det sociala språket är ibland viktigare och mer avgörande för förtroendet under samtalet än det verbala språket. Genom det sociala språket kan ungdomen i sin tur göra en bedömning av om han eller hon kan lita på tolken. Det kan vara så att de kommer från olika geografiska områden, olika klaner, olika folkgrupper, olika religioner. Många ungdomar kommer från inbördeskrig där olika folkgrupper och religioner krigar mot varandra.

För tolken är uppdraget en försörjning, självklart anser de att de klarar av flera språk och dialekter. Det kan förhålla sig så utifrån deras vuxna perspektiv, men flera ungdomar berättar att de har varit osäkra om vissa begrepp och varit rädda för att ställa följdfrågor. Tolkarna bör ta ett eget ansvar och försäkra sig om att

barnen och ungdomarna verkligen förstår på rätt sätt. Det är skillnad mellan att nästan förstå allt och att verkligen förstå alla fackord, begrepp och nya fenomen som inte finns i hemlandet. Tolkarna som anlitas bör ha tolkutbildning. I tolkutbildningen bör ingå moment som upplyser om barnperspektivet och barnkonventionen samt om konsekvenserna av avsaknad av trygghet och anknytning, när det gäller att tolka för ensamkommande barn och ungdomar.

Ungdomarna gör också en egen bedömning av tolkens yttre. För dem är det lätt att se skillnad på olika folkgruppers ansiktsdrag samt att urskilja vilket språk eller dialekt tolken behärskar.

Ungdomar från Afghanistan som har fått tolkar från Iran berättar att tolken har sagt att de pratar samma språk som i Afghanistan. I Afghanistan pratas dari, och det språket är besläktat med farsi, men det är ändå två olika språk. Till vardags kanske man förstår varandra bra. Men i en livsavgörande intervju med myndigheter kan det uppstå allvarliga missförstånd; två tillsynes liknande ord kan betyda olika saker.

Tolkar behöver tänka på att översättningen av kanslisvenska kanske inte når fram. Flera av ungdomarna förstår inte avancerade begrepp, även om de är korrekt översatta. Många ungdomar har inte gått i skolan i sina hemländer. Många svenska myndighetsbegrepp går heller inte att direkt översätta, utan behöver omskrivas. För en tolk som kan svenska språket väl kan det vara svårt att sätta sig in i den nyanländas världsbild. I den världsbilden ingår inte alltid det vi kallar oskrivna regler i ett samhälle.

Ungdomar har berättat att de har haft andra ungdomar som tolkar och att dessa bott i Sverige så kort tid som två år. Hur ska en ungdom som bott i Sverige under endast två år tolka i en livsavgörande utfrågning? Utöver språkbristen har en del ungdomar även en bristande livserfarenhet. Tolken kan vara yngre än klienten som den tolkar åt. Här blir problematiken motsatt i den åldersmässiga hierarkin. En del av dessa unga tolkar har varit med som kompisar och även hjälpt till som tolkar under intervjuerna för denna bok. Det har då framgått att deras svenska inte är flytande. Ungdomarna ifrågasätter dessa tolkars kompetens om det svenska språket. Det mesta handlar inte om att översätta utan att förklara och tolka situationen. Det kan vara så att den unga tolken behärskar hemlandets språk sämre än klienten. I vissa fall har klienten gått på universitet och klarar avancerade begrepp på hemspråket som den unga tolken inte gör.

Det händer att ungdomarna själva upptäcker att tolken inte behärskar rätt språk. Att då ifrågasätta och ställa in mötet och kräva en tolk som pratar rätt språk är motstridigt med deras kulturella uppfostran. Vid sådana tillfällen har ungdomen fått sämre förtroende för systemet. Det har även kostat samhället i form av nya möten, och även i mänskligt lidande för ungdomen i form av oro och tankar om vad det kan innebära i framtiden.

Tolkarna får betalt per timme och uppdrag och har ett ekonomiskt intresse av så många uppdrag som möjligt. Tolkförmedlingarna har avtal och vill inte missa intäkter. De marknadsför att de kan skicka ut tolkar med kort varsel, och då är det inte alltid lika strikt med dialekten. De förlitar sig på att situationen löser sig, bara tolken dyker upp.

Ur svenskt perspektiv är tolken en neutral yrkesperson som har sekretess och endast ska översätta ord för ord. Ur ungdomens perspektiv är tolkarens roll en förtroendefråga, särskilt när de är helt ensamma utan anknytning till en pålitlig vuxen. De som beställer tolken är inte vana vid att ifrågasätta tolkens kompetens, och det ska de inte heller behöva göra. Det är en uppgift för tolkförmedlarna. Även tolkarna bör ta mer eget ansvar och inte ta på sig uppdrag som de inte kan genomföra på ett tillfredställande sätt.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att många ungdomar är missnöjda med tolken, åtminstone vid något möte.

CASE

Jag, Lina och Ramin[11] besökte ett boende under projektets första år för att upplysa om möjligheten att delta dels i bokens intervjuer, dels i föreningen som vi byggde upp: SEF, Sveriges Ensamkommandes Förening. Vi skulle informera ungdomarna om vårt projekt samt om att de kunde bilda en egen förening. För detta möte hade boendet bokat tolk genom tolkförmedlingen som de hade avtal med.

Tolken kom 20 minuter för sent: rusade in stressad och trött. Det var en man från Afghanistan som pratade dari. Jag inledde med att berätta vem jag är och syftet med projektet: det var två korta meningar. Ändå avbröt tolken mig tre gånger och sa att han inte hänger med, att jag måste avbryta oftare och inte prata fort. Jag reagerade genast på hans bristande kompetens, eller oförmåga att koncentrera sig. Jag berättade bland annat att jag ska skriva en bok och att de som vill bli inter-

11 Fingerade namn på två ungdomar från SEF, Sveriges Ensamkommandes Förening, som har följt med mig på olika boenden för att berätta om sin förening samt om tillkomsten av denna bok.

vjuade kan kontakta mig. Boken ska handla om bemötandet under den första vistelsen i Sverige. Boken ska vi skicka till myndigheter och organisationer som arbetar med ensamkommande ungdomar exempelvis socialtjänsten, Överförmyndarnämnden, skolan, länsstyrelsen, Migrationsverket m.fl. Plötsligt hör jag att Ramin, som följde med mig, avbryter tolken som pratade dari och förklarar någonting på dari. Efter det berättade Ramin på svenska att han var tvungen att förtydliga vad jag hade berättat, eftersom tolken hade sagt: *Hon ska intervjua er, skriva en bok och skicka den till olika myndigheter och Migrationsverket.*

Ramin som vid det laget kände mig och visste syftet med boken, insåg snabbt att nyanlända ungdomar på boendet kunde fatta misstankar mot syftet och upplägget med boken. Därför ingrep han genom att avbryta tolken och förklara utförligare. Han använde sig av barnkonventionens grundprincip[12] och var mån om att ungdomarna kunde förstå allt. Han ställde frågor så att de hade möjlighet att fråga mer eller bekräfta att de hade förstått på ett riktigt sätt. Han försökte även, utifrån egna erfarenheter, att skapa en trygg miljö och en bra anknytning mellan ungdomarna och oss som ville ha en bra och långsiktig relation med dem.

Tolken var stressad och ville kort sammanfatta det jag hade sagt, men för en ungdom som inte är insatt i situationen kan det framstå som att jag var emot dem, att jag inte var en neutral person som ville informera myndigheter i ett positivt syfte. Och att det dessutom var frivilligt att vara med. Det hade lika gärna kunnat tolkas som att jag var ute efter att avslöja ungdomarnas historia så att Migrationsverket kunde få mer information och ta nya beslut.

Då skyllde tolken igen på att jag pratar för fort. Efter några meningar så reagerade Ramin igen och berättade mer utförligt på dari. Då ursäktade tolken sig med att han hade jobbat sedan klockan åtta på morgonen och att han varit på många olika uppdrag och sa: *Det här klarar ni utan mig och jag måste gå nu.* Föreståndaren skrev på pappret så att tolken skulle få sitt arvode och han gick.

Jag vet inte hur vanlig situationen är. Personalen kan omöjligen göra någon bedömning av hur bra och korrekt tolkning det utförs. Nu råkade det finnas en kille som kunde bra svenska och dari och hade mod att ingripa i situationen. Vem vet hur ofta liknande situationer uppstår?

12 Rätten till information på ett anpassat sätt, exempelvis genom utförlig förklaring, för att försäkra sig om att barnet har förstått som det är ämnat.

God man

Ensamkommande barn som kommer till Sverige har rätt till god man. Det är Överförmyndarnämnden som utser god man. Förordnanden är på frivilligbasis, och den som är gode man får skäligt arvode för sina insatser. Det är inte en anställning. Den gode mannen ska företräda det ensamkommande barnet som en förälder företräder sitt barn och liksom föräldern inte har tystnads plikt har gode mannen inte det heller.

Gode mannens uppgift, enligt Stockholms stads hemsida, är bland annat följande:

- Se till att barnet får det stöd som han eller hon behöver och har rätt till under sin första tid i Sverige.
- Exempelvis ska en god man hjälpa till i kontakten med Migrationsverket, ansöka om aktuella bidrag (studiestöd, barnbidrag, försörjningsstöd).
- Se till att barnet har ett fungerande boende och får hälso- och sjukvård när han eller hon behöver det.[13]

Gode mannens roll är viktig och inte sällan avgörande för att ungdomen ska må bra, klara av skolan, anpassa sig i samhället och till och med få stanna i Sverige. Många vittnar om detta i sina berättelser. Gode mannens roll är tung och kräver både tid och förståelse men även god kännedom om asylprocessen, skollagen, boenderegler, vården m.m. Att vara god man för ensamkommande skiljer sig väsentligt från en traditionell god mansroll. Det är nödvändigt med speciella kurser riktade till gode män som ska ha ensamkommande barn- och ungdomar som huvudmän. Ingen av ungdomarna kände till att de är huvudmän, eller vad det innebär. Således bör det finnas bra information om god mansuppdraget riktad även till de ensamkommande barnen. Även de har rättigheter och skyldigheter. Generellt är vi dåliga på att informera nyanlända om skyldigheterna vi har för att samhället ska fungera för alla parter.

Eva von Schéele och Strandberg har tittat på rättigheterna för de ensamkommande barnen och skriver i boken ”Ensamkommande barns rätt” (2010) att lag (2005:429) säger att ensamkommande som kommer till Sverige utan föräldrar har rätt till en god man. Ansökan om god man kan komma från Migrationsverket eller socialnämnden i den kommun där barnet finns, men även överförmyndaren kan ta upp frågan.

13 www.stockholm.se/FamiljOmsorg/God-man-och-formyndare/Ensamkommande-barn/

Att vara god man är en lekmans uppdrag; en person med stabil ekonomi och ordning på sin egen livssituation åtar sig att göra en god insats för sina medmänniskor. Alla kanske inte alltid är lämpade för uppdraget. Att vara god man för en huvudman som behöver hjälp med sin ekonomi och att vara god man åt ett ensamkommande barn är två olika uppdrag. Många anser att det är lättare att vara god man åt ett barn, för att det inte finns anhöriga som vill lägga sig i och klaga m.m. Andra anser att det är svårare att vara god man åt ensamkommande barn, eftersom det uppdraget kräver betydligt mer arbete och ett eget intresse och engagemang. Det är nästan som att vara förälder. Det råder även delade meningar om vad som egentligen ingår i uppdraget för en god man åt ett ensamkommande barn. Numera finns bra och utförlig information om uppdraget på bland annat Migrationsverkets hemsida under rubriken ”Gode mannens roll under asyltiden”:

> Har du blivit utsedd som god man för ett ensamkommande barn? Då har du både rätt som skyldighet att bestämma i alla frågor som gäller barnets personliga, ekonomiska och rättsliga angelägenheter. En annan viktig uppgift är att stödja barnet i kontakterna med Migrationsverket under tiden verket prövar barnets ansökan om asyl.[14]

Det står klart och tydligt att gode mannen har rätt att bestämma över barnet liksom en förälder har denna rätt. Därför är det viktigt att gode mannen känner till barnkonventionen och gör sitt yttersta för att följa den. Ur barnperspektivet är det viktigt att gode mannen kan ge barnet olika valmöjligheter, kan förklara på en lätt och samtidigt bra svenska eller boka tolk om det behövs. Det åligger gode mannen att förklara barnkonventionen för sin huvudman: ge utrymme för barnet att känna att det har möjlighet att välja själv och även faktiskt bestämma själv i det mån det går.

Vem är ansvarig för att ensamkommande barn får kännedom om barnkonventionen och vad det innebär? Vem bär ansvaret för att erbjuda gode männen adekvat utbildning innan de åtar sig uppdrag åt ensamkommande barn? Migrationsverket är mån om att ensamkommande barn får en god man så fort som möjligt och har bra och utförlig information för gode män på sin hemsida (ibid):
Som god man träder du in i både vårdnadshavarens och förmyndarens (oftast föräldrars) ställe och har såväl rätt som skyldighet att bestämma i alla frågor som rör barnets angelägenheter, både personliga som ekonomiska och rättsliga. Du ska bland annat:

- bekräfta ansökan om asyl om barnet självt lämnat in en ansökan (även ett biträde kan bekräfta ansökan om en god man inte är förordnad ännu).
- ge fullmakt till det offentliga biträdet att agera för barnets räkning i asylärendet.

14 www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Gode-man/Gode-mannens-roll

- ansvara för barnets ekonomi genom att till exempel ta hand om bankkort och ansöka om dagersättning och särskild ersättning.
- stödja barnet vid utredning och samtal hos Migrationsverket.
- stödja barnet i samband med information om uppehållstillstånd eller vid förberedelser för återvändande till hemlandet.
- fungera som stöd vid kontakter med föräldrar eller andra släktingar och stödja barnet i att leta efter anhöriga.
- Det innebär att det är du som ska ansöka om uppehållstillstånd, ansöka om dagersättning för barnets räkning, ansöka om särskilt bidrag vid behov och besluta om hur barnets tillgångar ska användas. Du ansvarar däremot inte för barnets dagliga omvårdnad och tillsyn och du är inte heller försörjningspliktig för barnet.

En huvudman kan begära att få en god man. Ansökan prövas av tingsrätten och Överförmyndarnämnden ansvarar för ansökan, förordnandet samt tillsyn av gode männen. Domstol kan även besluta att en person ska ha god man mot personens vilja, eftersom personen förmodligen inte klarar av att sköta sin ekonomi, oftast på grund av sjukdom eller missbruk.[15] Ett ensamkommande barn har rätt att tilldelas en god man, eftersom barnet är omyndigt och inte kan ta ansvar för sin ekonomi i juridiska termer. Normalt har barn åtminstone en förälder som ansvarar för ekonomin eller en målsman som har den rollen. Ensamkommande barn har ingen vuxen i sin närhet som kan ha ansvar för deras ekonomi. Godmanskapet gäller för ensamkommande barn tills dagen de fyller 18 år och därmed anses vara vuxna i juridiska termer. Godmanskapet upphör automatiskt, utan särskild ansökan av någon av parterna.

Godmanskapet upphör även när ett ensamkommande barn inte har fyllt 18 år men har fått uppehållstillstånd i Sverige. I och med att barnet får rätt att bosätta sig i Sverige träder andra lagar i kraft, och då ska kommunen utse en särskilt förordnad vårdnadshavare till det ensamkommande barnet. En vårdnadshavares uppdrag upphör den dagen barnet fyller 18 år. En förordnad vårdnadshavares uppdrag är mer omfattande än en god mans uppdrag. Det är nästan som att vara förälder.

Av alla vuxna som kommer att komma i kontakt med ett ensamkommande barn under det första och avgörande året i Sverige är det gode mannen eller den förordnade vårdnadshavaren som kommer att komma barnet närmast, om denna relation överhuvudtaget är möjlig.[16] Det är således dessa två lekmän som bör

15 www.domstol.se/familj/god-man-och-forvaltare/

16 Vårdnadshavaren/gode mannen ska tillvara ta näst intill samma roll som en förälder, men är en neutral privat person som ställer upp på sin fritid att hjälpa ett barn utan föräldrar i Sverige. Det är en komplex relation, där barnet är beroende av gode mannens vilja, intresse, mån av tid m.m. Det är gode mannen som har kontrollen över relationen.

ansträngа sig mest för att bygga upp en ömsesidig anknytning som ska ge barnet trygghet, stabilitet och tillit. Tyvärr är det alldeles för få ensamkommande barn som berättar om bra och trygga relationer med sin gode man, som skulle kunna bygga upp en bra anknytning. För de flesta är det endast ett vanligt arvoderat uppdrag.

Detta öppnar för funderingar om anledningen till att vilja vara lekman och åta sig uppdraget i form av god man eller förordnad vårdnadshavare. Väljer vi detta viktiga uppdrag för att vi vill vara medmänniskor och engagera oss i utsatta medmänniskors situation eller väljer vi detta uppdrag för att vi tror att det är ett lätt sätt att försörja sig?

Oavsett anledningen bör samhället erbjuda bra, relevant och obligatorisk utbildning för gode män för ensamkommande liksom för förordnad vårdnadshavare. Utbildningen bör gå igenom samtliga punkter vad gäller kraven enligt lagen om god man för ensamkommande barn. Det bör även ingå en föreläsning av en psykolog som tydliggör betydelsen av en god relation och en stabil och trygg anknytning med barnet, eftersom ensamkommande barn inte har möjlighet att på ett naturligt sätt anknyta till en annan vuxen person i Sverige. Kunskap om anknytningsteori och anknytningens avgörande betydelse för människan, och särskilt för ett barns välmående, borde engagera ansvariga myndigheter och välvilliga uppdragstagare i form av god man. De borde tillägna sig dessa kunskaper samt tillämpa dem i praktiken.

Vinsten i form av välmående, glada och nöjda nyanlända samhällsmedborgare är betydligt större än kostnaden för några timmars undervisning. I kalkylen bör även finnas besparade kostnader för social omsorg och psykisk vård för vilsna och missnöjda ungdomar. En vilsen tonåring utan bra anknytning till någon är ett lätt offer för tillsynes omhändertagande och gemenskapserbjudande gäng och subkulturer. Det är samhället som bär ansvaret att förhindra detta. Vi måste förebygga och tänka mer långsiktigt än vad vi gör idag. Dagens besparingar kan bli morgondagens skenande kostnader, och kostnader i mänskligt lidande inte att förglömma.

Migrationsverket har bra och kortfattad information om uppdraget på sin hemsida, och de har även en bra sammanfattande webbutbildning. Nedan ett utdrag ur texten riktad till gode män:[17]

> Du ska så snart som möjligt berätta för barnet om vad som kommer att hända under tiden barnet ansöker om asyl. Migrationsverket har

17 www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Gode-man

tagit fram ett särskilt anpassat material om asylprocessen till barn och ungdomar på flera språk. Det kan du använda när du berättar för barnet om vad som händer under tiden Migrationsverket prövar barnets ansökan om asyl. Du behöver även informera om vilka myndighetskontakter som ni behöver ta med tanke på skolgång, hälsoundersökning och boende m.m.

Enligt ungdomarna verkar det finnas två kategorier av gode män: de snälla och engagerade samt de som inte bryr sig och tar på sig 20 uppdrag och har inte tid för sina klienter.

Gode mannen för ensamkommande barn har stort ansvar. Det är lätt för ungdomarna att skylla på sin gode man, liksom det är för vilken tonåring som helst som skyller på sina föräldrar. Det som uppdagas i media, de få gånger det skrivs om gode män, är nästan uteslutande negativa händelser. I verkligheten gör gode män otroliga insatser, när det väl fungerar. Därför inleds intervjuredovisningen med några bra och lyckade gode mansuppdrag:

> Jag hade tur. Jag fick en svensk gode man, och hon var jättebra. Vi har fortfarande kontakt. Jag litar på henne. Hon ordnade att jag fick börja skolan direkt. Hon sa att det är viktigt att jag inte tappar tid. Hon ordnade att jag inte behövde flytta till Norrland. Hon sa att jag är duktig och att jag har bättre chanser här i Stockholm. Hon ordnade CSN[18] åt mig ganska fort. Jag har kompisar som har en dålig gode man och som inte gör någonting för dem. Hon brydde sig om mitt boende och kollade så jag fick ett bra boende. Hon var engagerad i min situation.

Det framgår tydligt att gode mansfrågan engagerar ungdomarna. Alla hade många exempel att berätta. De som hade positiva erfarenheter ville förstärka dem genom att berätta om kompisar som hade haft oturen att få en ”dålig gode man”. Nedan följer en berättelse om en engagerad gode man som följer barnkonventionen genom att ta hänsyn till barnens önskemål, lyssna, hjälpa till, förklara situationen samt visa stöd och sympati. På detta sätt kan gode mannen bygga upp en bra anknytning. Ungdomarna behöver en vuxen som de känner tillit till:

> Min gode man är OK. Jag berättade att jag saknar min familj och jag vill ha hjälp att ringa och prata med min mamma. Han hjälpte mig att prata med min mamma och jag blev jätteglad för det. Men sedan efter samtalet blev jag ledsen, för min mamma mår dåligt, och hon var ledsen, och hon har inga pengar, och jag måste hjälpa henne. Jag var jätteledsen att jag är här och min familj är där i Pakistan. Jag vet inte hur jag ska hjälpa dem. Och min gode man sa att jag först måste ta hand om mig och att min

18 Studiemedel från Centrala Studiestödsnämnden

> mamma kommer att vara glad för att jag har det bra. Och att jag kan hjälpa dem senare. Min gode man förstod mig, och hon satt och pratade med mig länge och det kändes bra när hon förklarade för mig.

Jag minns med vilken glädje i rösten och skinande ansikte som killen berättade om turen med en bra god man och en bra vårdnadshavare. Det är lätt att känna med honom i hans glädje vid påminnelsen om den goda anknytningen han har haft förmånen att bygga upp:

> Jag har haft två gode män. Båda var bra. Jag hade tur. Den andra var min vårdnadshavare också. Hon var jättesnäll och omtänksam. Hon berättade hur jag ska göra för att det ska bli bäst för mig. Hon pushade mig att våga, att göra det jag ska. Jag vet inte hur jag ska kunna tacka henne. Jag kommer alltid att finnas för henne. Hon har hjälpt mig, gett mig goda råd. Stöttat mig igenom. Jag kunde förstå att hon brydde sig om mig, jag kunde lita på henne och då lyssnade jag på henne. Jag brydde mig också att hon ska vara nöjd med mig.

I utbildningen borde ingå att läsa barnkonventionen och även att göra några värderingsövningar med utgångspunkt i barnkonventionen och dess konkreta tillämpningar på ensamkommande barn i olika tänkbara vardagliga situationer. Det åligger gode mannen och vårdnadshavaren att upplysa ensamkommande barn om deras rättigheter och skyldigheter samt att berätta om barnkonventionen och dess betydelse i praktiken. Citatet nedan illustrerar gode män som inte tar hänsyn till ungdomarnas önskemål och därmed inte tillämpar barnkonventionen vad gäller barnens rätt att göra sin röst hörd. Det fattas många beslut ovanför ungdomarnas huvud i deras närvaro. Detta, om något, skickar signaler till ungdomarna att de i praktiken är osynliga varelser. Inte svårt att bli frustrerad då:

> Gode mannen lyssnar bara på boendet och inte alls på oss. Det är inte bra. De vet inte vad de ska göra. Om en god man vill ta ett uppdrag så måste den lära sig vilka regler som gäller. Hur de ska hjälpa oss. När jag pratar med min gode man så säger han till mig: *Jag kan inte lita på dig, jag måste lyssna på boendet.* Men då undrar jag, vem vet bäst om mig? Jag, eller boendet, som inte ens bryr sig om mig och också inte litar på mig, istället för att engagera sig och ta reda på sanningen?

Gode män ska vara entusiastiska lekmän som vill bidra och som vill stötta utsatta medmänniskor. Idén är gammal, och det vilar något ädelt över uppdraget. Men detta synsätt håller på att förändras i och med möjligheten att bli god man för ensamkommande barn- och ungdomar; en del gode män använder godmanskapet

”Färden gick över Medelhavet. Båten som var gammal och fullastad med männsikor sjönk. Många drunknade men vi lyckades ta oss upp i en gummibåt.” Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

enbart för att försörja sig. För att nå upp till en bra arvoderad lön, tar de på sig alldeles för många klienter. De väljer ensamkommande ungdomar, eftersom det anses att deras ekonomi är lättskött. De tar uppdrag från flera kommuner, vilket försvårar möjligheten att kontrollera hur många klienter de har, det finns gode män som har över 20 ensamkommande ungdomar som klienter samtidigt:

> Min gode man var inte så bra. Han hade inte tid för mig. Jag pratade med mina kompisar och frågade vad deras gode man gjorde, om den var snäll eller inte. Mina kompisar sa att min gode man inte är bra och att socialen ska byta till en ny god man. Jag pratade med min socialsekreterare och berättade att min gode man inte var bra. Jag kunde inte träffa eller prata med honom för han var upptagen. Efter ett tag fick jag en ny god man som är bra. Nu är jag nöjd. Man ska inte vara god man om man inte har tid eller om man ska ta många ungdomar på en gång. Det funkar inte bra.

Inte sällan händer det att ungdomar måste låna pengar av kompisar eller av ett bra familjehem, som bryr sig om en bra anknytning och ställer upp, eftersom gode mannen är svår att nå. Gode män bör upplysas om hur viktig uppgift de har genom att ha makten över en individs samtliga ekonomiska tillgångar. Därför ska de planera så att de är tillgängliga via mobil och kan tillmötesgå ungdomens behov när det behövs. Ungdomar ska inte behöva låna av andra om de har egna medel, bara för att gode mannen inte tar sitt uppdrag på allvar:

> Det är svårt att nå min gode man. Jag får ringa henne jättemånga gånger, men det är svårt att nå henne. Jag skickar sms och ringer, men det är svårt. Jag behövde pengar för att köpa kort för att ringa till min pappa i Afghanistan, men jag kunde inte nå min gode man. Då lånade jag pengar från familjehemmet, och nu avbetalar jag dem från mitt barnbidrag. En god man ska inte ha för många uppdrag för de hinner inte. Gode mannen måste hjälpa till och ha tid och känna lagen. Jag vill att min god man ska hjälpa mig att få hit min familj. Jag längtar efter min familj.

Överförmyndarnämnden rekryterar och tilldelar uppdrag för gode män, men det tycks inte finnas en generell metod med krav på intervjuer för att bedöma om de intresserade är lämpliga för sina uppdrag. Det är vida känt att det finns personer som är emot massinvandringen och särskilt motvilliga till kategorin ensamkommande flyktingbarn, eftersom de anser att ungdomar i övre tonåren som har fått skäggutväxt inte är barn. Dessa individer är särskilt olämpliga att vara gode män till ensamkommande barn, eftersom de inte ens erkänner barnkonventionens definition på barn. En kille berättar att alla gode män inte passar att vara det. Han har haft fyra gode män på ett år, dels på grund av flytt, dels på grund av opassande gode män:

> Min gode man var rasistisk. Migrationsverket frågade mig på intervjun hur gammal jag är och jag sa 16, men då sa min gode man: *Nej jag tror att han är 18 år.* Jag berättade det för min socialsekreterare och sa att gode mannen inte är snäll och att jag är ledsen hur han kan prata så här om mig. Han känner inte mig. Han vet ingenting om mig. Hon gav mig en ny god man. Jag hade sedan en annan god man, men hon var inte intresserad av mig. Jag tror inte att hon hade tid för mig. Men nu har jag en man från Iran. Han pratar persiska med mig, och det funkar jättebra. Han har tid, och vi träffas när jag behöver honom, och han berättar för mig om allt och hjälper mig i Sverige.

På senare tid har det uppmärksammats att flera gode män har för många uppdrag, särskilt åt ensamkommande barn- och ungdomar, och att de inte hinner med sina uppdrag. Godmanskap åt ensamkommande ungdomar må vara lätta ekonomiska uppdrag: de äger ingenting och Migrationsverket eller socialtjänsten står för deras vardagliga nödvändigheter. Men uppdragen kräver många möten med övriga ansvariga aktörer, till exempel för ansökan hos Migrationsverket och kontakten med socialtjänsten, boendet, skolan eventuella släktingar som det kan finnas kännedom om etc. Det är många långa väntetimmar hos Migrationsverket, juridiska biträdet, eventuellt BUP etc. Därmed är uppdrag åt ensamkommande barn- och ungdomar betydligt mer tidskrävande och kan vara komplexa. Frågan är om blivande gode män är införstådda med uppdragets olika moment och vem bär ansvaret för att informera? Överförmyndarnämnden i Stockholm har information på sin hemsida om uppdraget.[19] En övervägande majoritet av de intervjuade ungdomarna berättar om gode män som har för många uppdrag samtidigt:

> Jag fick en god man som var kurd från Irak, och han kunde lite persiska. Han hade inte så mycket tid att träffas. Han skulle komma till boendet men hade inte alltid tid. Jag fick en ny god man senare. Hon är trevlig och har tid, och vi träffas ofta. Gode mannen måste ha tid för sina ungdomar annars ska han inte vara god man. Vi är nya och har inga föräldrar, och vi behöver mycket hjälp i början. Vi kan inte svenska regler i början, och många tror att någon ska lura dem och de gör bråk på grund av okunskap. Det är inte lätt att byta land. Det är lätt att det blir mycket missförstånd. Gode mannen måste ha tid för sin ungdom.

RFS, Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare, organiserar bland annat gode män. Förbundets lokala god mansföreningar erbjuder kurser samt erfarenhetsutbyte och stöd genom samtal med sina gode män. Kännedomen om att en del gode män anser att de kan ha många uppdrag åt ensamkommande ungdomar har

19 www.recruto.se/apps/ads/view/id/2964-stockholms-overformyndarnamnd-engagerade-medmanniskor-sokes-for-ensamkommande-barn.

resulterat i att förbundet har skrivit en rekommendation: *Gode män åt ensamkommande barn och ungdomar bör inte ha mer än 3 uppdrag samtidigt. Nya och oerfarna gode män åt ensamkommande barn-och ungdomar bör ha endast ett uppdrag under det första året.*[20] Denna rekommendation mynnar ur en bred diskussion med förbundets medlemmar som har uppdrag som gode män:

> Jag hade först en bra god man. Men de flyttade mig till Norrland, och där fick jag en man som inte var snäll. Jag försökte byta, men det var svårt. När man får vårdnadshavare så kan man inte byta sedan. Det är dåligt, tycker jag. Man måste kunna byta om det inte fungerar bra. Jag hade en kompis och han klagade, sedan hade han ingen god man på tre månader, och det dröjde jättelänge tills han fick PUT. Det var inte bra så. En bra god man kan göra mycket och hjälpa till med allt. En upptagen god man blir dålig god man och hinner inte gå på alla möten. Det är vi som inte har föräldrar som förlorar. Vi får inte missa viktiga möten. Vem ska hjälpa oss?

De ungdomar som är missnöjda med sin gode man klagar övervägande på frånvaro, ointresse, brist på tid och engagemang. Dessa brister kommer förmodligen av att gode mannen har tagit på sig för många uppdrag. Det är förvånansvärt få gode män som har försökt att skapa en bra och trygg anknytning till det ensamkommande barnet under sin period som god man. Detta ska inte vara ett krav heller i fortsättningen, men borde nämnas som önskvärt under rekryteringen av nya gode män. Barnets bästa ska ovillkorligen vara huvudsyftet med alla uppdrag. Det är vanligt att ensamkommande barn- och ungdomar har haft två till tre gode män. Anledningen varierar, men det vanligaste är klagomål från ungdomen till socialtjänsten eller på grund av flytt till annan ort:

> Jag har haft tre gode män. Först en svensk man, och det gick inte så bra. Vi förstod inte varandra. Sedan fick jag en kvinna, när jag flyttade till en annan stad. Och hon var snäll och bra. Hon brydde sig om mig och frågade och hjälpte mig. Vi träffades en gång i veckan hela tiden. Men hon slutade. Hon ville inte vara god man längre för hon fick ett nytt jobb. Hon visste att hon inte skulle ha tid för god man längre. Sedan fick jag en man från Iran, och han var också vårdnadshavare. Men han hade inte tid att träffa mig. Jag fick ringa och jaga honom att vi ska träffas. God man ska vara som en vän. Vi är inte små barn. Vi har tagit på oss en vuxens ansvar för länge sedan. De ska visa ungdomarna förtroende och ha tystnadsplikt. Visa ungdomar kommer nära sin god man och berättar mycket för dem i förtroende, men detta får inte missbrukas.

20 www.rfs.se/debatt_opinion/Pressmeddelanden/Pressmeddelande-Begransa-antalet-uppdrag-for-gode-man

En del ungdomar berättar om gode män som inte är lyhörda för ungdomarnas önskemål och trivsel. Allt går inte att tillmötesgå, men ungdomar som har en engagerad god man berättar om att dessa har förklarat regler och möjligheter. Ungdomarna har då accepterat att det finns regler att följa och insett hur det är i realiteten. Nedan följer ett exempel där gode mannen inte bryr sig om barnkonventionen, inte bryr sig om att vara lyhörd och tillmötesgående eller åtminstone ta sig tid att förklara. Ingen vinner på att tonåringar känner sig överkörda, ensamma och ignorerade:

> Min god man, han är OK, men han vill inte hjälpa mig att flytta. Jag bor nu på ett litet ställe i Skåne, jag trivs inte här. Det finns inget att göra här. Jag vill flytta till staden, men min gode man vill inte det. Mina kompisar bor där, bara jag bor här långt borta. Jag måste åka tåg och köpa biljett, om jag ska hälsa på dem. Och jag måste fråga min god man och han ska godkänna det varje gång. Det är jobbigt så. Jag känner mig inte fri. Nu ibland bor jag hos en kompis, för att jag inte mår bra annars. Det är inte bra så, min gode man ska hjälpa mig så att jag trivs och mår bra. Jag känner mig mycket ensam här.

Ytterligare försvårande omständigheter angående ett bra bemötande för ensamkommande barn beror på otydliga regler mellan de många aktörerna runt omkring ett ensamkommande barn: Vem ansvarar för vad? Vem har mandat att fatta beslut när gode mannen inte går att nå under en lång period? Tonåringar är i en utvecklingsprocess där allt ska gå fort: föräldrar brukar ha ett visst överseende med det och stöttar på olika sätt. Men vem ska visa överseende, vem ska stötta de ensamkommande tonåringarna? Av ungdomarnas berättelser framkommer tydligt hur viktigt det är att ha åtminstone en bra anknytning till en stabil vuxen som ungdomen kan ty sig till. Exemplet nedan är inte ett undantag. Många berättar om förvirringen, otryggheten och osäkerheten när de inte får tag på personen som är beslutsfattare i situationer som är viktiga för ungdomen:

> Det finns bra och snälla gode män, och de hjälper mycket. Och det finns de som man inte få tag på. De svarar inte i telefon och inte på sms. Jag har inte förtroende för dem. Personalen säger att vi måste fråga gode mannen, och det är han som bestämmer, men han är ju borta. Och socialen säger också att jag måste fråga min god man, och han är borta. Och alla bara säger att jag ska fråga den andra, men de måste samarbeta bättre. Det är inte jag som ska samarbeta och hitta alla som har ansvar och ska bestämma över mig. De ska göra det själva.

Flera ungdomar som är nära sin myndighetsdag och har bott några år i Sverige, tyckte inte längre att det var värt att ha en ny frånvarande god man överhuvudtaget. En del hade vägrat och sagt rent ut till sin socialsekreterare att det inte var någon idé att försöka hitta en till frånvarande god man, andra hade väntat på att få en ny god man så länge att de upplevde att det går mycket bättre utan:

> Min gode man var en kvinna som talade persiska. Men hon var inte så engagerad. Hon hade inte tid. Och jag brydde mig inte om henne. Jag behöver ingen god man. Jag klarar mig bättre själv. Det är bara problem och jaga dem och vänta och inte veta när de ska ringa eller ha tid att träffas. Ändå ska de besluta om mina pengar och när jag ska köpa kläder eller åka och hälsa på kompisar. Men varför ska de göra det? I mitt land sålde jag näsdukar och vatten från att jag var 5 år. Sedan sålde jag bilar när jag var 15 år innan jag kom till Sverige. Och nu ska en god man som inte vet reglerna bestämma om jag ska köpa en jacka idag eller nästa månad för mina pengar. Jag klarar mig bäst själv.

Citatet nedan genomsyras av saknaden efter en bra relation till en vuxen person. Någon som litar på en och som ungdomen också kan lita på: en som känner mig och kan intyga att jag är en bra person innerst inne. Avsaknaden av anknytning isolerar ungdomarna ännu mer, och de känner sig anklagade och får det bekräftat gång på gång att ingen litar på dem ändå. Gode mannen har ett stort ansvar för att dennes ungdom, som är huvudman ska känna sig betrodd, känna sig trygg, känna att gode mannen bryr sig om människan som en nära släkt eller vän hade gjort:

> God mannen är till för mig, och då ska han lyssna på mig också. Han ska inte bara hålla ihop med boendet. När jag hade problem så kom min gode man och pratade först med personalen och trodde på dem direkt. Det är fel att göra så. Han hade redan bestämt sig att jag har fel och det spelar ingen roll vad jag berättar för honom. Men om han var min familj då skulle han bry sig mer om och lyssna på mig också. Men livet är så orättvist.

Kulturell uppfostran kan vara hinder för ungdomar vars gode man kommer från samma land eller grannländer med samma kultur. Fördelarna är framför allt gemensamt språk, men överförmyndaren eller socialsekreteraren bör i sådana fall stämma av då och då med ungdomen att allt står rätt till. Vidare är det viktigt att vara försiktig med utfrågningar om ungdomens bakgrund, resa till Sverige och livet före resan. Det kan utlösa trauma. Det tvingar ungdomen att komma ihåg händelser som den har kämpat för att förtränga. Vi som arbetar med ungdomarna ska ta hand om dem, här och nu, och vi behöver inte information om deras för-

flutna för att utföra våra uppdrag. Vi borde låta de vara, visa respekt och ödmjukhet. Oftast brukar de berätta ändå, men det sker på deras villkor och i så stora doser som de orkar. Minnena är alldeles för färska, och de har blivit tvingade att minnas och att berätta om och om igen för Migrationsverket. Vi måste lära oss att visa mer ödmjukhet och respekt för individens vilja att bestämma och avgöra själ:

> Min första gode man var en kvinna från Iran, och hon var inte bra. Jag trivdes inte med henne, men hon var äldre och därför kan jag inte säga det till henne. Hon hade för många ungdomar att ta hand om, och hon hann inte bry sig om oss. Min andra gode man var OK, men frågade för mycket. Och jag orkar inte berätta hela mitt liv hela tiden, och det hjälper ändå inte, men sånt är livet. En del har bra god man och en del har dåliga. Jag hade en tjejkompis, och Migrationsverket hade sagt till henne att hon ska få negativt svar, men hennes gode man sa: *Nej du ska få PUT, du har rätt till det*. Och hon hjälpte henne mycket, och hon fick PUT bara efter två månader. Så ska en god man vara. Kunna alla regler och vilja hjälpa.

Nästan alla berättar om att de har haft mer än en god man. Det är svårt att bygga upp nya relationer under så korta perioder. Även här syns tydligt vikten av en bra anknytning till sin gode man, som är den som ska hjälpa en med övriga myndigheter och institutioner samt bestämma över en. Ungdomarna har svårt att finna ro och bygga upp tillit till det nya landets regler, institutioner och aktörer som själva inte tar sina uppdrag på allvar. Dessutom är en övervägande majoritet av ungdomarna i tonåren – en period av livet som är intensiv, otrygg och orolig även för trygga och infödda tonåringar med familj:

> Jag har haft tre gode män, eftersom jag har flyttat runt. Min första gode man var mycket bra och visste allt och kunde säga ifrån: *Nej, nu går ni över gränsen.* Han har hjälpt mig mycket, med sitt jobb som god man. Sedan fick jag en som inte var så duktig och engagerad. Den som jag har nu är sådär. Fullföljer inte sitt uppdrag. Jag vill ha en kontaktperson men får inte det. Det är roligare med kontaktperson, de gör många aktiviteter och de har tid. Min kompis har en kontaktperson, och han är jättenöjd. Men jag förstår inte varför jag inte får det.

Avslutningsvis en berättelse som ytterligare bekräftar ungdomarnas känsla av uppgivenhet. En del ungdomar tilldelas oengagerade gode män som genom sitt agerande bidrar till att ungdomarna känner sig ännu mera ensamma och övergivna. Ungdomarna jämför sina gode män med föräldraskapet och konstaterar att tillståndet att vara ensamkommande inte innebär endast att resa ensam till Sverige. Tillståndet fortsätter och bevaras av systemet flera år efter flytten till Sverige,

bland annat: genom oengagerade personer som inte tar sina uppdrag på allvar; genom frånvaron av tillämpning av barnkonventionen; genom ointresse att bygga upp en anknytning till dessa bokstavligen ensamma tonåringar, som längtar efter omtanke, trygghet, gemenskap och medmänsklighet:

> Migrationsverket sa att min gode man är en person som ska hjälpa mig med allt. Och jag trodde på det. Men det var inte sant. Min gode man hade inte tid. Vi träffades bara några gånger. Jag ringde och ville träffas, men han hade inte tid. Jag var ingenting. Jag fyllde år, och jag sa att jag vill ha en cykel. Jag sparade pengar till en cykel, men då köpte gode mannen själv en cykel till mig utan att fråga mig och jag blev besviken och sa att han ska gå och lämna tillbaka den, men gode mannen ville inte. Det blev tjat om det. Då sålde jag själv cykeln. Jag ville ju inte ha den. Då blev det kalabalik med alla: socialtjänsten, gode mannen, personalen och jag tjafsade med alla. Jag har träffat min gode man bara några timmar per månad, då frågade jag socialtjänsten hur mycket jag ska träffa min gode man per månad, och då sa hon 30 timmar per månad. När jag hade problem på boendet ville jag ha hjälp av min gode man, men han ville inte hjälpa mig. Gode mannen sa dåliga ord till mig, då blev jag mycket arg och sa till honom att jag förstår allt, att jag är en människa. När mina kompisar fick PUT så fick många ett papper att skriva på från socialtjänsten om vårdnadshavare, men jag fick inte sådant papper. Jag vill inte ha god man nu. Vad ska han göra för mig? Jag behöver någon som är som förälder, som ska komma när jag mår dåligt eller också när jag mår bra.

CASE

En kväll i november 2015 hade vi medlemsmöte med föreningen för frivilliga samhällsarbetare. En av våra medlemmar som har gått i pension och har gott om tid har valt att göra en insats och bli god man åt ensamkommande barn- och ungdomar. Han berättade att det är ett tufft uppdrag. Inom loppet av en vecka hade han haft 25 olika möten med andra aktörer samt sin klient, en ung kille från ett land på Afrikas östkust.

Vidare berättar gode mannen att alla partner bokar sina möten oberoende av varandra och tillsynes ovetande om varandras existens, trots att samtliga är lagreglerade. Märkligt att det inte samarbetas, för barnens bästa, på en mer konstruktiv nivå. Inte ens myndigheterna tar hänsyn till barnkonventionen.

Han berättade om ett konkret möte där sex tjänstemän var närvarande samt killen

och hans gode man och en tolk via mobiltelefon. Gode mannen funderade själv på huruvida det var möjligt för tolken att uppfatta och hänga med när mötet ganska fort utvecklade sig till samtal i flera bikupor.[21] Det var omöjligt att hänga med per mobil i minst tre olika diskussioner som pågick parallellt.

Vidare berättade han att killen hade kommit lättklädd och att det nu var i princip vinter, och det fanns inga medel för vinterkläder för honom. Gode mannen hade ansökt om medel hos Migrationsverket, men numera tar det cirka sex månader innan pengarna kommer till kontot, fick han veta. Detta på grund av överbelastning med flyktingar.

Detta fall är inte unikt, numera är det överlagt så här, eftersom det kommer över 2 000 ensamkommande barn- och ungdomar per vecka till Sverige. Det finns inte resurser att erbjuda ett bra bemötande. – berättade gode mannen.

EGNA REFLEKTIONER

Under flera av mina besök till Skåne blev jag tillfrågad av två gode män om jag även kunde intervjua dem för boken. Eftersom boken handlar om bemötandet ansåg jag att även andra röster bör få uttala sig om sina upplevelser med ensamkommande ungdomar, även om jag inte aktivt har efterfrågat andra aktörer om att medverka i boken. Jag har inte gjort någon intervju med dem, men de fick berätta fritt det de tyckte var viktigt att ha med i en bok om bemötandet med ensamkommande barn och ungdomar. Nedan redovisas deras fria berättelser, utan frågeställning, men med mina reflektioner:

> Många undrar varför jag blev god man. Ensamkommande ungdomar frågar mig också. Det var Överförmyndarnämnden som bad mig att jag skulle bli god man till ensamkommande ungdomar. Just nu har jag fyra pojkar. En av dem fick PUT nyligen, och en är på gång att få PUT. En hade fastnat i Ungern, hade fingeravtryck och satt i fängelse. Ungern bryr sig inte om regelverket. Jag gick på en utbildning från Migrationsverket. Vi var 120 gode män som fick gå utbildningen. Det var bra. Jag lärde mig där att om ett ensamkommande barn tilldelas offentligt biträde, så kommer han förmodligen att få PUT. Men får han inte offentligt biträde så innebär det i princip att killen blir utvisad, enligt Dublinförordningen.

Gode mannen berättar vidare hur viktigt det är att stödja ensamkommande barn vid träffarna med det offentliga biträdet och att alltid vara med. Han förmedlar

21 Större grupp som tillfälligt uppdelas i samtal mellan två och två personer.

omtanke och försöker att redan från början skapa en bra relation och en bra anknytning till ungdomarna:

> Jag skriver ner vartenda ord när jag är med killen hos det offentliga biträdet, för den ensamkommande killen kan glömma vad den har sagt olika gånger. Jag har upptäckt att ibland är ensamkommande tvungna att berätta en historia som smugglarna har lärt dem, och då är det svårt att hålla sig vid samma berättelse, gång på gång.

Det finns en bred uppfattning om att ensamkommande barn är vana att bluffa och få igenom sin vilja, på ett eller annat sätt. Vid olika tillfällen har jag fått höra om det. Huruvida det finns sanning i detta är svårt att uttala sig om. Gode mannen vill också förmedla en liknande egen bedömning:

> En kille som jag har, blir kär i en tjej och vill flytta till henne, men det finns inga pengar att flytta dit, men då går han till en läkare och säger att han ska ta livet av sig. Bara för att kunna flytta till henne. De bluffar så för att få sin vilja igenom.

Under samtalet berättar han om olika situationer på boendet. Denna gode man är pensionär och har tid att ägna åt sina fyra ensamkommande klienter. Han gör sitt bästa för att vara ett bra stöd och bygga upp en bra anknytning, väl medveten om att han är den enda vuxna personen i ungdomarnas liv i Sverige. Han är lyhörd och ställer upp så fort han kan, även om det är mitt i natten:

> På boendet får de äta vad de vill fram till klockan tio. Men en kille skulle ha te och mackor klockan två på natten och väckte personalen, och de kallade på mig, och jag kom dit och förklarade att du kan hälla te i termos innan klockan två på natten och ta fika på ditt rum. Då sa killen: *Du jobbar inte för mig*. En annan skulle ha mjölk på natten och ställde till med samma problem. Då hämtade jag en stor kanna till honom att fylla med mjölk och ha på sitt rum, då sa han ingenting. På transitboendet får de dela på två datorer, och då kraschar hårddisken hela tiden för att de laddar ner olika saker och är inne på porrsidor så datorerna kraschar hela tiden. En kille spelade och förlorade, och då kastade han saker på golvet och allt gick sönder, och det kostar mycket pengar. Jag har försökt förklara att de måste vara försiktiga, men de tror att det ska komma nya saker hela tiden. Vi hade husmöte, och de första två mötena klagade de på att de inte har något att göra på fritiden, men de får åka och simma, gå på fotboll, gå på karate en gång i månaden och massor med annat, men de är inte nöjda. Men jag har sagt att många svenska ungdomar inte har råd med dessa saker. Killarna har inte skolplikt om de inte har fått PUT. Närvaron i skolan är cirka 60 procent, och sedan sjönk det till 25

procent. När jag var där i torsdags, så var det bara 2 av 70 som var där. En kille hade inte varit i skolan på 4 veckor och de flesta hade bara 50 procent närvaro. De driver på stan och gör dumheter.

Gode mannen berättar om en ung kille från Afghanistan som var nyanländ och aggressiv. Personalen hade svårt att hantera honom och trodde att det mesta berodde på missförstånd på grund av språksvårigheter. Gode mannen fick ta hand just om denna kille, eftersom hon kommer från Iran och de kunde göra sig förstådda på persiska. Det visade sig att även hon hade svårt att hantera killen och att bygga en bra relation, trots att hon gjorde sitt bästa:

> Jag var ödmjukt och tyckte synd om killen och ville verkligen hjälpa honom. Men jag kände att någonting inte stämde. Först trodde vi att det är för att han inte förstår svenska och därför skulle jag prata med honom persiska, för att underlätta för honom. Efter flera månaders försök kom vi fram till att han kanske inte hör så bra. Vi gick till läkare och det var sant. Han hade en medfödd skada som gjorde att han inte hörde så bra. Ingen visste om det. Hans mamma skämdes och hade sagt till honom att ingen får veta om det. Han hade levt hela sitt liv med dåligt hörsel och kämpat att dölja det för alla. Bara hans mamma visste om det. Inte konstigt att han var arg och aggressiv och slogs, för han hörde inte allt. Det var inte något svårt ingrepp, han blev opererad och kunde höra bra. Han var så glad och tacksam att han hade kommit till Sverige och fått denna hjälp. Det gick bra för honom sedan och nu har han flyttat till en annan stad. Jag ringer ibland och han mår bra och är trevlig och tacksam.

En annan god man berättade att hon är pensioner och god man på hel tid. Hon anser att samhället måste hjälpa de ensamkommande flyktingbarnen på det bästa sättet. För henne är det viktigt att informera och berätta för ungdomarna om samhället, regelverket och hennes eget uppdrag och ansvar:

> Jag kan inte allt, men jag lär mig. Det är viktigt att mina killar vet att jag gör rätt. Jag vet att de har blivit lurade på vägen hit och därför vill jag att de ska veta att vi som jobbar med dem gör rätt. En av mina killar åkte att hälsa på i Afghanistan och han ringde och sa att han tänker stanna där och inte komma tillbaka till Sverige. Sedan ångrade han sig och ringde och var ledsen och ville att jag skulle hjälpa honom att komma tillbaka. Och då fick jag hjälpa honom med det.

Samtliga gode män som jag samtalade med uttryckte att de har kännedom om att flera av deras killar har varit utsatta för sexuellt utnyttjande eller våldtäkt under

resan på väg till Sverige. De menade att det är känsligt ämne och att ingen vill prata öppet om det, men att de har förstått att det har hänt. Endast en gode man berättade att en av hennes killar har berättat om att han har blivit utsatt för grov våldtäkt under resan. Flera av smugglarna hade förgripit sig på honom vid olika tillfällen. Killen hade sagt att smugglarna gör som de vill. Ingen vågar säga något till dem. De är beväpnade hela tiden och har till och med skjutit flyktingar som inte följer reglerna. Hon förmådde honom att träffa en psykolog och han har gått i terapi:

> En del killar från Afghanistan är snygga och ser ut som tjejer. En del av dem beter sig som tjejer. Man vet att de utnyttjas sexuellt både i Afghanistan och under resan och en del fortsätter med det även här i Sverige. En del killar har blivit vana med det och fortsätter så. Jag har en kille som är snygg och har massor med fina och dyra märkeskläder. Vem köper dem åt honom? Inte är det jag. Det finns jättelite pengar för kläder. Det är någon som utnyttjar honom och köper till honom fina kläder. Jag vet inte vad vi kan göra åt det?

Det avslutande citatet berättar om en svår utmaning för samhället att ta hand om. Det är fler och fler som uppmärksammar problemet, men så länge de som är offer inte anser sig vara offer eller inte vill berätta, kommer det att vara svårt att ingripa. Definitionen på sexuellt utnyttjande har olika innebörd i olika kulturer. Min förhoppning är att fler och fler ska våga söka hjälp.

Sammanfattning

Gode mannen är en av de viktigaste personerna i ett ensamkommande barns liv i Sverige: från det att barnet blir registrerat som asylsökande tills dagen det fyller 18 år och därmed inte längre är ett barn. Gode mannen är den person som ska bistå det ensamkommande barnet med information, omsorg och omtanke. Således bör gode mannen ha bott ett tag i Sverige och lärt sig inte bara regelverket utan även det svenska samhället, dess: koder, attityder, kultur, oskrivna regler etc. Uppdraget regleras i lag (2005:429).[22]

Förutom att gode mannen har ansvar för barnens ekonomi ska den även sörja för skolgången, barnens hälsa och för att boendet fungerar. Gode mannen är nästan som en förälder, dock utan förpliktelser att sörja för barnets ekonomi och utan eget privat ansvar för barnet. Likt en förälder har gode mannen inte heller tystnadsplikt, varför det är viktigt att gode mannen har sunt förnuft och omtanke om barnets bästa i första hand. Det är viktigt att gode mannen förstår vikten av sitt

22 www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2005429-om-god-man-for-_sfs-2005-429

uppdrag och vilken omfattande makt och ansvar uppdraget innebär för ett barns välbefinnande. Gode mannen har rätt och skyldighet att bestämma i alla frågor som rör barnets angelägenheter.[23] Gode mannen är oftast den enda personen som har möjlighet att bygga upp en bra och trygg relation med barnet. Tonårstiden är en känslig period i sig, och ännu tuffare för en nyanländ minderåring i ett främmande land utan sällskap av en nära vuxen, som kan ge råd och trygghet. Relationer är viktiga i den utsatta situationen som migration i sig innebär.

Godmanskapet för ensamkommande flyktingbarn skiljer sig på många sätt från ett traditionellt godmanskap. Det innebär bland annat många resor till Migrationsverket och besök hos det offentliga biträdet, boendet, socialtjänsten, skolan, hälsovården och inte sällan även BUP. Det är många möten med olika aktörer under de första månaderna. Barnen brukar må dåligt i väntan på svar från Migrationsverket, men även på grund av upplevelser i hemlandet och/eller under resan till Sverige. Ovissheten inför framtiden skapar oro, ångest, frustration och depression. Alla ungdomar berättar om oro för kvarlämnade eller borttappade familjemedlemmar. Inte sällan finns det en mamma med små syskon eller ensamma småsyskon i hemlandet eller i något grannland, som är helt beroende av försörjning av det ensamkommande barnet, eftersom det är äldst. Samtliga intervjuade berättade att de har varit med om denna fas och upplevt den på olika sätt och med olika stark intensitet. En del sluter sig som musslor, andra är utåtagerande, och inte sällan anses de vara aggressiva och otacksamma för allt de har fått. Ungdomarna själva är så upptagna av sin ovissa situation att de inte märker sitt dåliga beteende.

Intervjuerna visar att övriga aktörer hänvisar de ensamkommande ungdomarna till deras respektive gode man i alla situationer. Därför ska gode mannen vara väl förberedd på detta krävande uppdrag. Vidare berättar många om att boendet ringer efter gode mannen även på obekväma tider, som sena kvällar och nätter, om ungdomen mår dåligt eller anses vara stökig eller bråkig.

Det är viktigt att nya gode män, som är oerfarna vad gäller att ha ensamkommande barn som huvudman, informeras om vad uppdraget innebär samt erbjuds utbildning, så att de är väl förberedda. Det är viktigt att utbildningen går igenom barnkonventionen samt tillämpar värderingsövningar och case[24] från vardagliga situationer som god man för ensamkommande barn. Vidare bör en psykolog upplysa om anknytningsteorin och hur viktigt det är för en ensamkommande tonåring att få möjlighet att skapa en bra anknytning till åtminstone en vuxen person i det nya landet. Lämplig person tycks vara just gode mannen, eftersom det är i den egenskapen som gode mannen företräder barnet i samhället.

23 www.skl.se/integrationsocialomsorg/socialomsorg/barnochunga/placeradebarnochunga/ensamkommandebarnochunga/overformyndaregodman/godman.3609
24 Fallscenario från verkligheten.

Vidare kan gode männen behöva stöd och handledning under uppdragets gång. Varje ungdom är en egen individ och därmed unik med sin personlighet och med sina egna problem. Det finns föreningar som organiserar gode män och erbjuder utbildningar, seminarier, stöd genom erfarenhetsutbyte m.m. Exempelvis RFS, Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare, organiserar lokala föreningar med bland annat gode män som medlemmar. På förbundets hemsida finns information om uppdraget samt lokala föreningar.[25]

Bra och nyttig information om godmanskapet finns, förutom på RFS:s hemsida, även på Migrationsverkets hemsida, Länsstyrelsen, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), Överförmyndarnämnden och riksdagen. SKL har dessutom en bra webbutbildning för gode män för ensamkommande barn på sin hemsida.

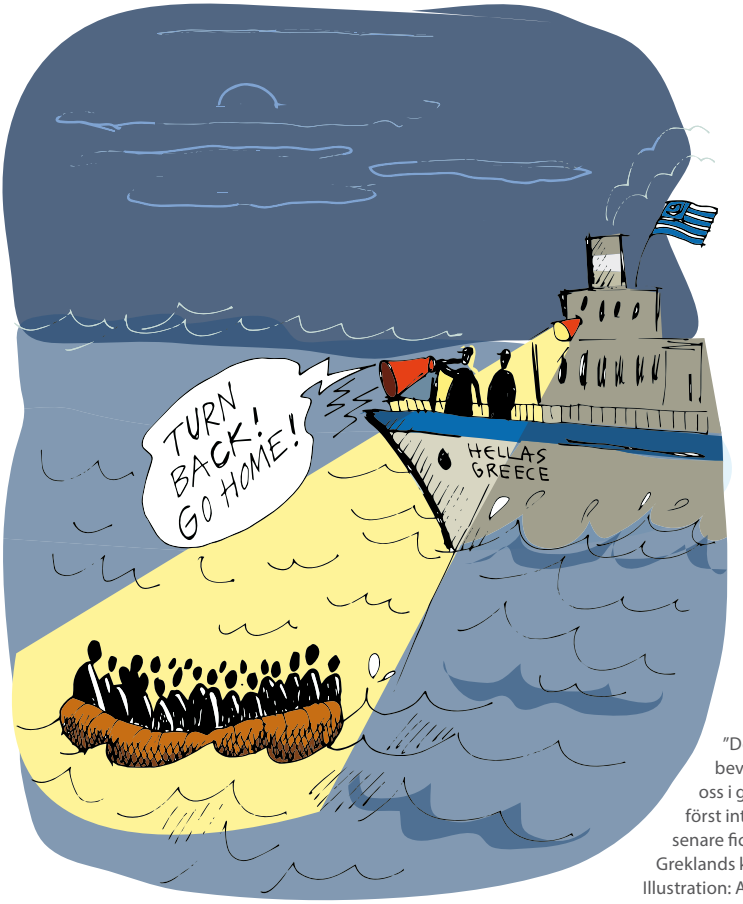

"Den grekiska kustbevakningen upptäckte oss i gummibåten och ville först inte hjälpa oss, men senare fick vi åka med in till Greklands kust."
Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

25 www.rfs.se

Socialtjänsten

Socialtjänsten har ansvar för ensamkommande barn och ungdomar, liksom de har ansvar för alla barn och ungdomar när det inte fungerar i deras biologiska familjer. Det är socialtjänsten som sörjer för boende och försörjning för barn och ungdomar om de egna familjerna inte klarar av det. Det är socialtjänsten som har ansvar att omplacera barn och ungdomar i familjehem eller annan boendeplacering som är nödvändig. Reglerna finns i SoL, socialtjänstlagen.[26] SKL, Sveriges Kommuner och Landsting skriver på sin hemsida:

> Kommunen har det yttersta ansvaret för att vuxna, barn och ungdomar som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp som de behöver. Även ensamkommande barn ska kunna få del av de stödinsatser som socialtjänsten kan erbjuda samt samma möjlighet till skolgång som andra barn i Sverige. Meningen är att samma regler ska gälla för samtliga barn som vistas i Sverige.[27]

Intervjuerna visar att ungdomarna inte har fått information om SoL eller om vilken roll deras socialsekreterare har för deras boende och vistelse i Sverige. Detta syns tydligt i intervjuerna nästan alla ungdomar blir irriterade och börjar berätta med ilska om hur dåliga deras respektive socialsekreterare är. Men så småningom börjar de berömma de samma. Denna omvändelse beror uteslutande på att ungdomarna, i takt med att de lär sig svenska språket samt reglerna i samhället inser att socialsekreterarna är tjänstemän som utför sitt arbete och följer lagen. En kille berättade lite diplomatiskt att alla han har träffat i Sverige är bra. När jag bad honom att ge några exempel, tyckte han generellt att svenskarna är hjälpsamma och snälla överlag:

> Socialen är snälla. De är bra. Alla människor jag har träffat i Sverige tills nu i mitt liv har varit jättesnälla och bra. Alla vill hjälpa. Och de vill också förstå att vi har haft det svårt i vårt liv och vårt land som vi bodde i. Jag är tacksam för alla.

Majoriteten av ungdomarna berättar att de inte visste vad de olika aktörerna som

26 www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453
27 http://skl.se/integrationsocialomsorg/socialomsorg/barnochunga/placeradebarnochunga/ensamkommandebarnochunga/kommunensansvar.3425

arbetar kring dem har för roll och uppgift eller om de lydde under någon lag. Med detta menar de att det hade underlättat och besparat många missförstånd om de redan från början blev informerade om de olika rollerna och lagarna som respektive aktör lider under:

> Jag visste inte vad god man eller socialsekreterare är. Ingen har förklarat det för mig. Jag har haft fyra olika socialsekreterare. Jag visste inte att de skulle bytas så många gånger. Varje ny som kommer måste jag berätta och förklara allt igen. Min första flyttade. Den andra slutade jobba. Den tredje blev sjuk och nu har jag en ny som är snäll. Alla var inte snälla mot mig.

Flera ungdomar visade förståelse för socialtjänstens svåra uppgift. En av de yngsta killarna berättade att hans socialsekreterare verkligen ville hjälpa honom med hans boende situation. Han var placerad på ett HVB-hem med äldre killar i väntan på ett passande familjehem. Han minns att han hade flera samtal med sin socialsekreterare och att hon tog initiativet, hon letade lämpligt familjehem, men det fanns inte några lediga just då. Till slut kom de överens om att han kunde bo i träningslägenhet genom en organisation som erbjuder kontaktpersonskap med täta besök med hjälp, stöd och tillsyn:

> Jag bodde för länge på ett boende som inte var så bra för mig, och socialen försökte hitta familjehem till mig, Min socialsekreterare var snäll och brydde sig verkligen om mig. Hon ringde ofta och pratade med mig, och jag fick även komma på besök hos henne. Hon frågade hur det går och hur jag mår och ville hjälpa mig. Men det gick inte att hitta bra familjehem till mig just då, så då fick jag träningslägenhet och min gode man tyckte att jag skulle klara av det, eftersom det fanns redan en kontaktperson som också skulle komma och besöka och hjälpa mig. Och det fungerar jättebra nu. De hjälpte mig, och jag är glad för det.

Tjejerna verkar finna sig i sitt öde och de beslut som socialtjänsten beslutar, utan egna invändningar. De är medvetna om orättvisorna, men väljer medvetet att inte gå i konflikt. Nedan berättar en av de få tjejer som ville ställa upp på intervju om genusskillnader som socialsekreterare medvetet gör. Vi kan spekulera i vad det kan bero på, men tjejens förklaring och slutsats verkar logisk:

> Min socialsekreterare är bra, men de ger mer pengar till killar än tjejer. Jag har sagt det till dem, men de säger att killar behöver lite mer pengar för att de gör sport. Men detta är orättvist, för tjejer kan också göra sport eller göra andra roliga saker. Killar är mer duktiga på att kräva, tror jag. Tjejer från våra länder, från Afghanistan är mer blyga och vågar inte fråga. Vi är rädda eller inte rädda men vi vågar inte fråga. Vi ska vara tysta

och ta det vi får. Men killarna bråkar och hotar och blir förbannade. Jag känner många killar som har bråkat med socialen och fått mera pengar. Det är orättvist. Och de lär sig att det är bra att bråka.

Flera ungdomar antyder att socialtjänsten inte håller det de lovar vid möten. Det är som att de bara vill bli av med problemet och uteslutande satsar på korta lösningar, vilket irriterar ungdomarna, och det leder till onödigt tjafs, misstro och argsinta tonåringar som känner sig lurade och orättvist behandlade:

> Socialtjänsten är inte bra. De lyssnar inte. Eller de lyssnar och lyssnar när jag sitter där och berättar, men när jag går, gör de ingenting. Jag har ingen kontaktperson nu på socialen för att de inte har någon personal nu.

Socialtjänsten ansvarar inte bara för en någorlunda fungerande ekonomi för de ensamkommande barnen, de ansvarar även för placering i boende och för ansökan om god man. Missnöjda ungdomar har till slut förstått att det endast är socialsekreteraren som kan byta ut gode mannen och att det inte är så enkelt. Därför inleder en del ungdomar en process där de ska bevisa att gode mannen verkligen är dålig. Men ska det verkligen behöva gå till på detta sätt?:

> Jag sa till socialen att byta min gode man. Han har inte tid för mig. Jag behöver hjälp. Jag fick vänta länge på en ny, men sedan fick jag en vårdnadshavare tills jag ska bli 18 år. Hon är bra. Hon har tid att träffa mig. Socialen måste välja bra gode män från början. Det är inte vi som ska se att de är dåliga och sedan klaga och tjata på socialen tills de också förstår det och byter den. Men det har då gått mycket tid, och jag mådde dåligt på grund av dålig god man.

Även ansvaret för ett bra och trivsamt boende ligger på socialtjänsten. Generellt placeras yngre tonåringar i familjehem för att de där kan få mer omvårdnad och stöd och så småningom känna sig som en del av familjen. Men ungdomarna trivs inte i alla familjehem. En del är stränga, och ungdomarna upplever sig ensamma och ständigt bevakade. Därför föredrar just de ungdomarna att bo på boende och hela tiden omges av kompisar, detta är viktigt för dem:

> Socialtjänsten sköter sig inte bra. Jag trivs inte i familjehemmet och jag mår dåligt och jag vill flytta. Jag vill bo på ett boende. Det är mer roligt och inte lika tråkigt. Men socialen bryr sig inte om det. De tycker att familjehemmet är bra. Och de ger jättelitet pengar för kläder. Jag skäms att gå ut med mina gamla och små kläder. Jag vet att familjehemmet får pengar, men de säger ändå att jag ska fråga socialen om pengar när jag behöver kläder. Det är så jobbigt för mig.

Vi måste fundera på hur vi vill bemöta ensamkommande barn och ungdomar. Vad är det vi strävar efter att det ska bli av dem så småningom? Grunden för tillit och en bra anknytning som i sin tur kan verka hämmande på stökiga och bråkiga ungdomar, ska läggas så tidigt som möjligt. Även om socialtjänsten är bunden av lagar bör även de beakta barnkonventionen och åtminstone lyssna på ungdomarna och försöka tillmötesgå dem:

> Jag hamnade på ett dåligt boende. Det fanns också många dåliga killar där. Allt blev dåligt. En dag var det problem på boendet, och jag kastade chips och kola på golvet. Då kallade personalen på polisen. De kom direkt och polisen frågade mig: varför jag gjorde så. Jag svarade att detta är ju mitt hem, och jag får kasta vad jag vill. Sedan gick polisen. Det var väl onödigt att kalla på polisen för det. Om personalen var bra, då kunde de prata med mig. Men om de var bra jag skulle inte kasta någonting heller. Jag ville inte bo där och min gode man försökte hjälpa, men det gick inte. Socialtjänsten brydde sig inte om att jag inte mådde bra och ville flytta. Sedan hittade jag själv ett bra familjehem från Argentina. En killkompis berättade om dem och jag sa att jag vill flytta hos dem. Men socialtjänsten ville inte flytta mig. Då slog jag i bordet och sa till dem att jag kommer att göra mycket problem om de inte flyttar mig. Efter en månad flyttade de mig. Jag bodde där i ett år och trivdes mycket bra, och det var ett bra familjehem.

Det är viktigt att tjänstemännen tillämpar lagen konsekvent. Annars genomskådar ungdomarna det snabbt och använder det till sin fördel eller sluter sig och slutar tro på de vuxna. Det är viktigt att socialtjänsten läser barnkonventionen då och då och följer den. Det är viktigt att ge ungdomarna möjlighet att uttrycka sig, att vara med och välja något så viktigt som boendeform:

> Socialen är inte bra. De vet inte vad de ska göra. De samarbetar dåligt. De säger att det är gode mannen som ska bestämma. Jag ska fråga gode mannen, men gode mannen säger att jag ska fråga socialen att det är de som bestämmer allt. De gör inget bra jobb, tycker jag. Om de inte vet vem som ska bestämma över ensamkommande barn, hur ska vi veta det? Många gör dumheter och kanske går till dåliga kriminella killar för att ingen bryr sig om dem ändå.

Situationerna är många, där ungdomarna har fallit mellan stolarna och tjänstemännen inklusive gode män verkar ha gett efter. Ungdomar som är ambitiösa och driftiga bör belönas, inte straffas, för att de har klarat gymnasiet och tagit studenten ett år tidigare än vad socialen har bestämt. Nedan berättar en kille att

han förlorar på att han var duktig och ambitiös i skolan:

> Jag har redan tagit studenten, och socialen vill inte betala någonting trots att jag bara är 20 år och har rätt till försörjningsstöd tills jag är 21 år. Jag har ingen CSN, ingenting. Konstiga regler. Inga undantag. Socialen kom hem till mig för att prata, men det finns ju inget att prata om så jag bad dem att gå hem igen. Jag är utanför systemet för det vill inte veta av mig.

Även sista citatet visar hur viktigt ett bra och värdigt bemötande är för just denna kategori ungdomar. Dels är de vana att leva som vuxna och försörja sin mamma och småsyskon och därmed känna sig som vuxna, dels vill de få bekräftelse och bli omhändertagna och få det bästa vi kan erbjuda för att kunna slappna av och njuta av ansvarsfriheten, så som övriga tonåringar:

> Socialtjänsten måste vara mer engagerad. De säger ja till allting, när man träffar dem, men sen har de inte tid. Det behövs mer engagerade människor. Alla är inte det. Min sekreterare var borta mycket, och jag fick vänta och vänta. Sedan fick hon barn. Det finns bra och dåliga sekreterare. Min var dålig och var borta för mycket. Nu har jag fått en bra socialsekreterare. Jag är snäll mot henne för att hon lyssnar på mig och är snäll och visar förståelse. Jag säger till alla att de måste lyssna mer på ungdomarna, prata med dem och tro på dem, då blir de också snälla. Varför förstår inte socialtjänsten att det finns allvarliga problem tills man inte gör något dåligt och dumt? Många säger att jag inte trivs här, flytta på mig, men ingen bryr sig. Sedan när de börja kasta stolar i fönstret då hjälper de. Detta blir dåligt rykte för ungdomarna, men vems är felet? Man måste verkligen slåss för sin sak. Dåliga killar bråkar och hamnar på bra boende, och snälla och tysta killar på dåliga boenden. Vi har ett ordspråk: Tills bebisen inte gråter, så får den inte mat. Så jobbar även socialtjänsten i Sverige. De som bråkar och skriker får allt. Detta är fel, men detta sprids även bland alla ungdomar, och de lär sig att bli dåliga. Vems är felet för det?

Sammanfattning

De flesta ungdomar är nöjda med socialtjänsten. De är införstådda med att det är en myndighet med lagar och regler, men det tar tid innan de inser det själva. Många missförstånd och mycket missnöjen skulle besparas dem om socialtjänsten eller gode mannen upplyste ungdomen redan vid första träffen om att det

finns olika regler för varje kommun, att de ekonomiska resurserna och förutsättningarna är olika mellan kommunerna och att alla lyder under en övergripande lag, men har självstyre. Kommunerna är självständiga och har egna budgetar och ekonomiska förutsättningar. Ungdomarna har ofta kontakt med varandra, och eftersom de bor på olika ställen så får de ryktesvägen höra om andra ungdomar som fått större ekonomiska resurser. Detta bidrar till att en del ungdomar hamnar i konflikt med sina socialsekreterare då de har misstänkt att denne diskriminerat ungdomen som enskilt fall.

Det är inte bara skillnad mellan olika kommuner och stadsdelar, det förekommer även könsdiskriminering. En ungdom berättade att hon hade hört av flera killkompisar att de hade fått större månadspeng. Hon reagerade på det och konfronterade sin egen socialsekreterare. Denne förklarade tydligt att killar behöver större ekonomiska medel, då de är sportigare än tjejer och att sport kostar. Tjejen tyckte naturligtvis att det var orättvist. Hon försökte argumentera emot detta. Det bör inte vara skillnad mellan könen när det gäller månadspeng, då olika personers behov är individuellt och inte kopplat till vilket kön de tillhör.

Socialsekreteraren är inte alltid införstådd med vilken maktposition de har inför ungdomen. Samtliga ekonomiska beslut tas av socialsekreteraren och kan därför komma att påverka ungdomens livskvalitet. Blir budgeten ohållbar i längden, söker sig en del ungdomar till gäng som kan lura in dem på kriminella banor. En del killar berättar att de lärt sig av andra ungdomar att om man visar att man är arg och t.ex. kastar någonting i ilska eller slår i bordet brukar socialsekreteraren ge efter eller åtminstone visa mer förståelse. Det verkar som att många socialsekreterare först då inser desperationen och behovet som ungdomen verkligen har.
Många socialsekreterare bollar ansvaret vidare till boendet eller gode mannen trots att besluten fattas av just socialsekreterarna. Ungdomen får lära sig det via ryktesvägen från andra ungdomar. Många beslut blir hängandes i luften och inte tagna i tid, vilket leder till frustration hos ungdomen. Socialsekreteraren behöver i många fall samarbeta bättre med övriga aktörer, särskilt boendet och gode mannen.

Boendesituationen är också något som socialtjänsten ansvarar för. De bestämmer om ungdomen ska bo i ett familjehem eller på ett boende. Socialtjänsten reagerar ofta för långsamt; det tar för lång tid att byta boende vid klagomål när det inte fungerar. Inte ens socialtjänsten tycks beakta barnets bästa.

Flera ungdomar klagar på att socialsekreteraren byts ut för ofta. En ungdom kan

”I Grekland blev vi satta i fängelse under en tid. Jag var hungrig hela tiden.”
Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

ha fyra – fem socialsekreterare under två år.[28] Det tar tid att sätta sig in i ett fall och de skyller ofta på varandra, att ett beslut tagits av någon föregående socialsekreterare. Få klarar av att se helheten i ett fall. En ungdom berättar att socialsekreterare ofta låter positiva vid mötena och svarar jakande på de flesta frågor för att senare inte kunna ta lika positiva beslut. Då känner sig ungdomarna lurade. De väntar på att ett positivt beslut ska komma, men i efterhand framgår det att socialsekreteraren vetat om en längre tid att det inte kommer att gå igenom. Det behövs en större tydlighet och att de är mer konkreta om vad som går att genomföra och att de inte uppmuntrar idéer som det inte finns resurser till.
Barnkonventionen lyser med sin totala frånvaro hos socialsekreterarna.

CASE

En förmiddag i februari ringer en psykolog från västkusten till mig. Hon förklarar kort att hon har letat information på nätet om ensamkommande barn och hittat mitt projekt *Prata med oss, inte om oss* och i brist på annan hjälp, bestämt sig för att ringa till mig. Hon undrar hur vi kan hjälpa och stötta en ung ensamkommande kille som har hamnat mellan stolarna, eller snarare, haft oturen att få en ung empatilös socialsekreterare som njuter av att visa sin makt. Nedan följer ett kort referat av psykologens berättelse:

> En 14-årig ensamkommande kille med tydliga posttraumatiska symptom behöver hjälp och stöd, men får det inte, eftersom hans socialsekreterare har fått för sig att han bara är elak och trotsig. Han har haft det svårt i livet. Mår dåligt. Försöker ta livet av sig. Saknar sin familj och särskilt sin mamma. Skolan upptäcker det, och han hänvisas till skolans psykolog som engagerar sig och tillsammans med killens gode man vill remittera honom till BUP. Både gode mannen och psykologen är oroade och anser att killen behöver vård. BUP vill ta emot honom, men då bestämmer hans socialsekreterare att han inte behöver vård. Hon drar in hans gode man och beslutar att placera honom på särskilt boende, där han ska vara inlåst i ett par månader för att lära sig att han inte kan bete sig som han vill. Dessutom flyttar hon killen långt upp i norra Sverige. Borta från de få personer han har lärt känna i det nya landet.
>
> Psykologen är orolig för killen och undrar vart hon kan vända sig. Hon vill vara anonym och inte hamna i problem själv. Hon frågade mig: Hur vi kan hjälpa killen? Får en socialsekreterare bete sig på detta vis? Gode mannen är

28 Majoriteten är 16 – 17 år gamla vid ankomsten.

också orolig och har ansökt om att få hälsa på killen, men det är inte säkert att det beviljas, eftersom socialsekreteraren har avslutat hans godmanskap.

Killen har uttryckt att han inte trivs med det bemötande han får i Sverige och att han därför vill återvända till Afghanistan. Men socialsekreteraren vill inte hjälpa honom med det heller. Hennes inställning är att han är trotsig och elak och ska uppfostras på särskilt boende, inlåst med andra dysfunktionella ungdomar som behöver vård för att de har hamnat snett i livet, till skillnad från denne kille vars problem är att han mår dåligt och behöver vård och stöd från BUP.

Jag hänvisar psykologen till att kontakta SEF, Sveriges Ensamkommandes Förening i Umeå, som är en produkt av mitt projekt *Prata med oss, inte om oss*, som kanske kunde besöka killen och visa sitt stöd och uppmuntra honom. Det är viktigt att killen känner att det finns någon som bryr sig om honom och som vill vara hans vän och stötta honom. Vidare uppmanar jag psykologen att kontakta enhetschefen på det aktuella socialkontoret samt skriva ett brev till Socialstyrelsen.
En del tjänstemän missbrukar sin maktposition. Detta är inte att se till barnets bästa. I synnerhet inte för ett barn som är ny i landet och utan en närståendevuxens stöd, helt utlämnad till socialsekreterarens tyckande. Hon överträder sina befogenheter och begår tjänstefel, när hon anser att hennes kompetens väger över skolpsykologens. Hon är opassande för sin tjänst och bör inte arbeta med ensamkommande barn. Detta fall visar hur viktigt det är att vi tillämpar barnkonventionen, vilket denna socialsekreterare har ignorerat helt. Vidare har hon avsiktligen avbrutit den fina kontakten och tryggheten som gode mannen har skapat genom en bra relation och en god anknytning med den ensamma och vilsna killen. Hon har klippt av vingarna på killen som hon egentligen ska ta hand om. Med vilken rätt avslutar socialsekreteraren ett bra, gott och omsorgsfull godmanskap? Det finns brister i rättssäkerheten.

Kontaktperson

Definitionen på vad en kontaktperson är verkar vara diffus, och detta beror på flera omständigheter. I princip kan vem som helst kallas för kontaktperson. Det finns professionella kontaktpersoner som är anställda, främst från socialtjänsten, boendet och skolan. Det finns även frivilliga uppdrag, där personen som utför det kallas kontaktperson. En del kontaktpersoner kan vara arvoderade per timme från socialtjänsten, andra kan vara arvoderade eller arbeta ideellt och ingå inom frivilliga organisationer.

Definitionen av vad en kontaktperson har för uppdrag är att en kontaktperson regelbundet ska träffa sin klient och erbjuda stödinsatser, beroende på vilka behov klienten har: allt från att umgås, gå på bio och äta tillsammans, till att få hjälp med att betala räkningar, ta hand om sig själv och sin lägenhet (Canow 2010).

Anställda kontaktpersoner: Skolan erbjuder kontaktpersoner på skoltid, och dessa ska främst hjälpa till med läxor. Boendet erbjuder kontaktperson som är en i personalen, men som har särskilt ansvar för en eller flera av ungdomarna som bor på boendet. Syftet är att ge extra stöd, kunna bygga en bra relation för att ha enskilda förtroliga samtal, göra gemensamma aktiviteter enligt ungdomens önskemål inom ramarna för verksamheten m.m. Socialtjänsten kan erbjuda professionella kontaktpersoner som har det som sitt yrke, de ska stödja klienten med olika insatser. Flera ideella organisationer som arbetar på uppdrag av socialtjänsten erbjuder, som en extra tjänst eller som komplettering, både konsulenter och kontaktpersoner, särskilt när de erbjuder familjehem, egna HVB-hem och träningslägenheter. Arvoderade kontaktpersoner: Socialtjänsten kan anlita lekmän som arvoderade kontaktpersoner. Ideella organisationer kan också göra det, som en komplettering till de tjänster som de erbjuder och upphandlar från socialtjänsten eller Kriminalvården.

Ideella kontaktpersoner: Flera ideella organisationer erbjuder frivilliga eller volontärer som kontaktpersoner. Fördelarna är många, eftersom dessa kontaktpersoner är eldsjälar och brinner för att hjälpa och stödja, och gör det osjälviskt och från hjärtat. De är inte rädda för att skapa en för bra relation och brukar skapa en bra och djup anknytning till personen och särskilt till ensamkommande ungdomar.

Nackdelarna är att dessa kontaktpersoner inte får några medel för omkostnader och inte kan erbjuda förtäring och roliga aktiviteter som kostar. De erbjuder redan sin egen fritid. De ställer upp när de hinner, och ingen kan ställa krav på dem om en kontinuerlig insats i form av regelbundna träffar.

Kontaktpersonens främsta uppgift borde vara att bygga upp en bra anknytning som skapar trygghet och stabilitet för barnet och ungdomen. Denna insats är en av de viktigaste samhället kan erbjuda barn och ungdomar utan en närstående vuxen i sin närhet, och dessutom nyanlända i ett främmande land. Migration i sig är problematiskt och skapar oro, ovisshet och otrygghet.

Nedan redogörs för några citat om relationen med kontaktpersonen. Där det inte framgår något annat syftar ungdomarna på socialtjänstens kontaktperson som är lekman. Flera ungdomar berättar att deras kontaktperson inte kunde göra så mycket för dem, och de ansåg att det var onödigt att ha en kontaktperson. Detta illustreras kortfattat av en kille:

> Kontaktpersonen pratade och lovade mycket, men ljög egentligen. Han gjorde ingenting av det han sa och lovade.
> Mer hade killen inte att berätta om kontaktpersonsuppdraget.

De flesta berättelserna om kontaktpersonsuppdraget var korta och koncisa: antingen var de bra, och det var kul att träffas och äta tillsammans, eller så var de dåliga och i princip värdelösa. Ett citat som kan representera många liknande är det här:

> Jag hade en kontaktperson. Det enda vi gjorde var att äta lunch tillsammans. Och det fick han betalt för. Ja, vi kunde prata också om olika saker, men det var inte så mycket hjälp för mig. Vi bara åt lunch varje gång vi träffades och pratade lite.

Förväntningarna på kontaktpersonsuppdraget är höga, och flera ungdomar förväntar sig konkret hjälp mot myndigheterna. Deras utsatthet som ensamma minderåriga syns tydligast under samtalen om kontaktpersonsuppdraget. De vill gärna ha en kunnig vuxen person som kan ta dem i försvar, som en förälder gör för sina barn:

> Min kontaktperson säger inte så mycket. Han säger att han inte kan hjälpa mig. Han säger att det är socialen som ska hjälpa mig. Men jag har pratat med socialen, och de gör ingenting. Jag vill att min kontaktperson som träffar mig och känner mig också ska ringa och prata med socialen,

men det vill han inte. Varför har jag honom då? Jag får ingen hjälp och inget stöd. Jag förstår inte varför jag ska träffa honom, och varför ska jag berätta om mina problem, när han inte gör någonting. Äta lunch kan jag göra med mina kompisar. Prata och berätta om mina problem kan jag också göra med mina kompisar. Ibland får jag mer stöd och hjälp av mina kompisar, än av kontaktpersonen. Men han får betalt för det, fast det är betalt för ingenting.

Det förekommer att ungdomar har haft flera kontaktpersoner, dels för att de blir omplacerade på olika boende och orter, dels för att det blir personalbyte på boendet och i skolan. Det har visat sig att de frivilliga kontaktpersonerna är mer stabila i att genomföra sitt uppdrag, än de anställda:

> Jag har haft fem olika kontaktpersoner. Olika på olika boenden. En gång var det en man, men det fungerade inte så bra. Jag är tjej och ville ha en tjej så jag kan prata. Sedan fick jag en kvinna, och det fungerar bra. Jag kan prata om det som jag behöver och vill prata om.

Flera ungdomar påpekar betydelsen av en bra kontaktperson som de kan lita på och samtala med om allt möjligt samt luta sitt tunga värkande huvud mot vid behov. De efterfrågar en bra relation till en trygg och stabil vuxen person. Tyvärr lever samhället inte alltid upp till förväntningarna, men när det väl fungerar, så betyder det mycket för ungdomarna:

> Jag hade en bra kontaktperson på boendet. Vi hade möte varje vecka, och jag fick hjälp. Vi pratade mycket, även om känslor. Hon var jättesnäll och tröstade mig när jag var ledsen.

Några ungdomar hade flera kontaktpersoner samtidigt, som var begränsade till sitt verksamhetsområde i sin yrkesroll, en kontaktperson på boendet samt en kontaktperson på skolan på skoltid. Ungdomarna som hade flera kontaktpersoner inom var sitt begränsade område är överlag nöjda och tycker att kontaktpersonerna kompletterar varandra. Det finns även andra fördelar, till exempel ifall en kontaktperson blir sjuk eller byter jobb eller flyttar, då finns åtminstone en stabil och trygg kontaktperson kvar:

> Jag har två kontaktpersoner. En på boendet och en i skolan. De är bra. Det är bra att vi gör olika aktiviteter tillsammans. För mig är det bra.

Överlag är ungdomarna positiva till möjligheten att ha flera kontaktpersoner med olika kompetens och yrkesområdesansvar. De som är negativa till kontakt-

”Jag försökte gömma mig under lastbilar, men en vakthund hittade mig.”
Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

manskap är besvikna ungdomar med spruckna förväntningar och med en dålig anknytning till kontaktpersonen från början. Det är kontaktpersonens ansvar att göra sitt bästa för att bygga upp en bra relation och skapa trygghet. Avslutningsvis ett citat från en nöjd kille som bekräftar att det inte behövs stora insatser för att det ska fungera bra:

> Alla har kontaktperson. Det är bra. Vi går varje vecka och äter god mat, det gillar jag. Jag har kontaktperson på boendet också, men det är inte lika roligt som med den från socialen. Kontaktpersonen på boendet är samtidigt personal. Och jag har mentor från skolan. Det är bra. Många olika personer är inblandade, men jag vet att de bryr sig. Kanske det inte ska vara lika bra om det är färre personer, jag vet inte. Man har olika relationer med alla. Alla är bra på sitt sätt. I Grekland och Italien får vi inte ens mat eller rum att sova i. Vi sov i kartonger. Här har vi massor med olika personer som vill träffa mig och som frågar hur jag mår och som bryr sig. Jag är mycket tacksam.

Sammanfattning

Alla ungdomar som medverkar i boken har inte fått kontaktperson. Alla visste vad en kontaktperson är, eftersom de som inte hade fått en hade kompisar som hade kontaktperson. På min fråga varför de inte hade fått en kontaktperson svarade de flesta att de inte visste, men att de inte heller hade efterfrågat en kontaktperson. De ansåg inte att det var viktigt att ha en kontaktperson. En del förklarade att de hade fullt upp med att ha kontakt med olika personer och att det inte behövdes en till som de ska förklara sig för och hålla reda på.

Kontaktpersonens roll är otydlig för de flesta ensamkommande ungdomarna. En del har kontaktperson på boendet, andra i skolan. Några ungdomar hade tre kontaktpersoner samtidigt. Det är kontaktpersonens ansvar att förklara sitt uppdrag för ungdomen, och ge exempel på vad de kan göra tillsammans och vad de inte kan göra. Det kan inte vara ungdomens ansvar att ta reda på uppdragets karaktär. Det är inte rimligt att förvänta sig att de ska fråga kontaktpersonen vad dennes roll innebär. Många ungdomar kommer från en kultur där unga inte frågar eller ifrågasätter vuxnas angelägenheter. Min erfarenhet är att ungdomarna vågar ifrågasätta först efter att de har bott 1–2 år i Sverige. Dock är varje person en unik individ med sin egen identitet.

De flesta som har en kontaktperson är positiva till möjligheten. De anser rent generellt att det är trevligt att träffa någon, äta lunch och prata lite. Några ungdomar har avsagt sig rätten till kontaktperson, eftersom de upplevde att kontaktpersonen inte kunnat hjälpa dem med konkreta problem som de hade.

Kontaktpersonen skulle kunna vara en bro mellan den nyanlände och samhället, förklara myndigheternas roller samt allmänt bolla konkreta frågor och prata om känslor. Det är även viktigt att de visar att de bryr sig om hur ungdomen mår. Kontaktpersonen borde förklara och visa: att uppdraget inte har myndighetsregler som ska efterföljas, att de är engagerade och bryr sig om ungdomens välbefinnande, att de är en som kan ge en klapp på axeln en dålig dag, utan att ställa en massa frågor. Kontaktpersonen skulle kunna bygga upp en bra anknytning och tillit till ungdomarna, men jag har inte uppfattat att de har försökt ens att göra det.

Termen kontaktperson är ett vitt begrepp. Uppdraget förekommer inom olika områden och institutioner. Uppdragsrollen är inte tydligt beskriven, och det finns inget regelverk förutom LLS.[29] Rollerna är oklara både för ungdomen och för de flesta kontaktpersoner, enligt vad ungdomarna erfar. Det vore önskvärt att känna till vilka befogenheter kontaktpersonen har och hur långt kan den vara behjälplig när det gäller kontakten med andra myndigheter och organisationer. Ungdomarna i intervjuerna tycks uppfatta kontaktpersonsrollen som en frivillig snäll person som man kan träffa en gång i veckan för en lunch. En del ungdomar vill gärna få en djupare relation med sin kontaktperson, någon som de kan lita på, som de kan anförtro sig åt. Oftast vågar de inte göra det. De vet inte om kontaktpersonen är en myndighetsperson. Ungdomarna efterfrågar en bra relation till någon vuxen i Sverige som de kan anförtro sig åt. De saknar en sådan relation.

Ungdomarna förväntar sig mera hjälp och stöd än vad kontaktpersonens befogenheter och förmåga ger utrymme för. En del ungdomar är besvikna, eftersom de förväntade sig konkret hjälp och stöd vid problem med myndigheter, konflikter på boendet och med socialtjänsten, trivseln i skolan m.m. Det finns även ungdomar som berättar om bra och nära relationer med sina kontaktpersoner. Detta visar hur viktigt uppdraget är och att behovet finns. Det är viktigt att kontaktpersonen som åtar sig ett uppdrag tänker sig noga för och är införstådd med att det kan krävas mer tid än en lunch i veckan. Det är viktigt att vara tillgänglig per telefon mellan träffarna. En bra och förtrolig relation tar tid att bygga upp. Tilliten i relationen är det viktigaste i hela uppdraget. Av den anledningen är det viktigt att kontaktpersonen inte byts ut för ofta.

29 Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade

Det finns kontaktpersoner både från socialtjänsten, från boendet och i skolan och de har olika roller och ska uppfylla olika uppdrag. Många ungdomar förstår inte skillnaden mellan dessa kontaktpersoner och vad deras roll innebär. Ungdomarna kan ha flera olika kontaktpersoner med olika uppdrag samtidigt. Det är förvirrande för ungdomarna t.ex. när skolans kontaktperson enbart är ansvarig för skolfrågor, boendets kontaktperson för boendefrågor, men socialtjänstens kontaktperson har ansvar för alla dessa och har ett bredare område. Barnkonventionen upplyser om rättigheten till information på barnens villkor.

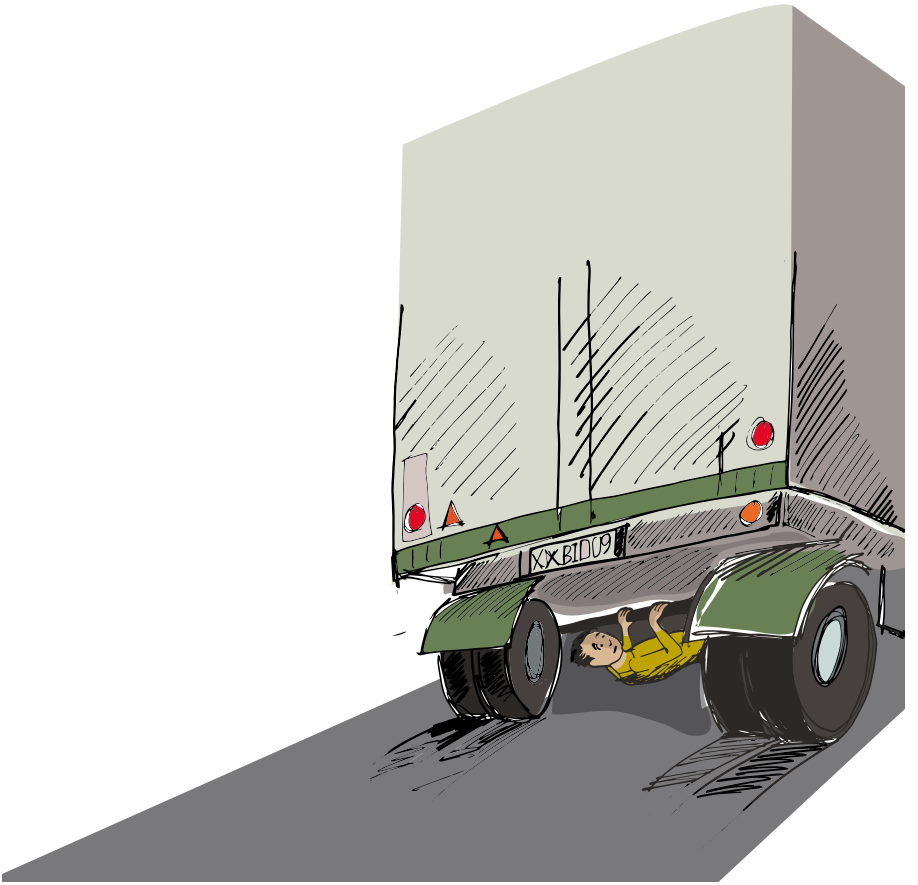

"Till slut lyckades jag gömma mig under en lastbil och hänga fast där länge, tills bilen stannade. Det var jättejobbigt." Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

Skolan

Bland de ensamkommande ungdomarna varierar utbildning och skolgång från hemlandet. Det finns ungdomar som inte har gått i skolan tidigare. De har arbetat så länge de kan minnas. Andra ungdomar har gått i madrasa[30], eller några år i skolan. En del kan engelska och kan klara sig bra, tack vare det. Flera har varit soldater eller tolkar i kriget och lärt sig engelska.

Samhället i stort koncentrerar sig endast på skola och utbildning. Vid ankomsten frågas det uteslutande efter vilken utbildning ungdomarna har, hur många års skolgång de har samt i vilken skola de har gått. Vi glömmer bort att fråga vad mer de har gjort i livet. Vi borde fråga om de har arbetat. Många av ungdomarna har arbetat som lärling och är skickliga hantverkare och har gediga kunskaper och erfarenheter i olika hantverksyrken, där det krävs skicklighet och långvarig erfarenhet. Vi missar och tappar många talanger. Vi borde uppmuntra dessa ungdomar att vidareutveckla sina yrken jämte skolan, ge dem möjlighet att få intyg i sina respektive yrken.

Flera ungdomar som jag har samtalat med berättar med sorg i rösten om det fina hantverket de är mästare på, men ingen bryr sig ens om att fråga om de kan utföra ett arbete. En del kanske inte kan skriva och läsa så bra, men kan tillverka smycken, föremål i sten eller trä m.m. En kille berättade att han saknade de stunder när han satt och skapade föremål i sten.

Med ledsen min, berättar killen om sina problem kring alla turer: i fall han kan få PUT eller inte samt hur gammal han kan tänkas vara. Många ungdomar har varit med om utdragna asylprocesser och inte kunnat samla ihop sig och koncentrera sig på skolarbetet i Sverige:

> Migrationsverket och min gode man och även personal på boendet sa att de inte tror att jag är under 18 år. Det tog lång tid för mig att bevisa med röntgen och tandläkare. Därför mår jag dåligt, och jag trivs inte i skolan. Jag går inte till skolan varje dag. Jag orkar inte. Jag kan inte koncentrera mig. Alla mina kompisar har fått beslut och PUT, men inte jag. Jag känner mig ensam, och det var jobbigt att gå till skolan.

30 koranskola

Skolan är en viktig markering för de nyanlända ungdomarna. Att få börja direkt i svensk skola känns som en bekräftelse; härmed tillhör du det svenska samhället, oavsett bakgrund och bristande kunskaper i det svenska språket. Att känna tillhörighet är viktigt för alla individer, eftersom vi tillhör flockarterna. Särskilt skolan är den första instansen för att markera erkännande och vilja att inkludera de nya samhällsmedborgarna:

> Det är svårt att koncentrera sig på svenska och på språket och skolan. Jag var rädd och ledsen och visste inte om jag ska få stanna i Sverige. Jag har haft så många problem på resan och är trött och orolig. Men efter att jag fick PUT, då bestämde jag mig att jag måste lära mig svenska. Jag vill lära mig om samhället och ha ett bra liv här. Jag vill lämna allt bakom mig. Det är bra att vi får gå i skolan, trots att vi inte kan svenska. Det gör att vi känner oss som en del av samhället. Men det är svårt att få nya kompisar, och vi träffar bara afghaner i skolan också. Jag vill att någon ska lära oss hur vi kan träffa svenska ungdomar.

Ungdomarna har olika erfarenheter av skolgång i hemlandet. Det är viktigt att vi frågar dem och kan tillmötesgå deras erfarenheter för att undvika misstag och placering i fel kategori. Majoriteten påpekar att det är viktigt med utbildning och att de är tacksamma för utbildningsmöjligheten i Sverige och att de ska kämpa för att uppnå mål och bra resultat. En del har gått i skola i hemlandet och kan till och med ligga före sina jämnåriga kompisar, särskilt i matematik och naturvetenskapliga ämnen:

> Det gick bra för mig i skolan. Jag var duktig i matte redan i Kabul och jag kunde bra engelska. Det räddade mig. Men det är svårt med svenska språket. Det är svårt att skriva svenska. Man får kämpa med alla läxor. Men skolan är jätteviktig, och jag vill kämpa och lära mig och gå i skolan. Det finns de som inte kan gå i skolan, men vill. Det kostar mycket pengar att gå i skolan. Jag har fått chansen i Sverige, och jag måste gå i skolan.

I samband med ungdomarnas berättelser om skolan, kommer det tydligt fram att nyanlända har svårt att få svenska kompisar. Flera antyder att de skulle vilja ha svenska kompisar för att snabbare och bättre lära sig svenska. Det är viktigt att skolpersonalen bidrar till att öppna möjligheter för evenemang som kan föra etablerade och nyanlända ungdomar närmare varandra. Det skulle kanske underlätta en del om personalen uppmuntrade till det i samband med gemensamma skolarbeten, för att uppmärksamma eleverna på behovet som kan ge erfarenheter och utbyte till båda grupperna:

> Det är bra att jag går i skolan, då är jag upptagen, jag kan inte tänka så mycket på alla problem som jag har. Jag trivs i skolan. Det är bra. Jag har inte så mycket kompisar, men det är bra att jag är upptagen där. Jag har inga svenska kompisar. Jag vill ha svenska kompisar, men de har inte tid att vara med oss. Och vi har raster på olika tider, så vi kan inte träffa dem så mycket. Jag vill att de ska vara kompisar med oss och att vi ska umgås. Det känns konstigt att bo i Sverige och inte ha en svensk kompis.

Många ungdomar förknippar skolan med möjligheten att få svenska kompisar och känner besvikelse över att de inte behärskar koderna för att nå fram till de svenska skoleleverna. Oftast accepterar de situationen under den första tiden, eftersom de förknippar det med svenska språket, men i takt med att de lär sig mer och mer svenska anser de att det är dags att få svenska kompisar. En del är beredda att byta skola för att få svenska kompisar. En trivsam miljö och bra kompisar är avgörande för trivseln i skolan:

> Jag fick börja på Arlandagymnasiet i förberedelseklassen, och det var bra. Jag fick mycket hjälp och lärde mig svenska. Sedan fick jag börja gymnasiet, och det var svårt. Jag kände ingen och ville byta skola. Man trivs inte om man har dåliga kompisar i hela skolan. Man måste hitta bra kompisar. En bra kompis är mer värt än tio dåliga kompisar. Jag kämpade mycket att lära mig svenska. Sedan byte jag skola och hittade bra kompisar. Jag har bra lärare nu och även en bra mentor som litar på oss. Miljön i skolan är jätteviktig, annars vill man inte gå till skolan.

Det går inte att ta miste om entusiasmen och energin i rösten när en kille villigt berättar om sina framtidsplaner. Kunskap är viktigt för en bra framtid. Att koncentrera sig på skolarbete, läxor och att träffa nya vänner bryter upp den vardagliga tråkiga tillvaron på ett HVB-hem, med ständiga kontroller och övervakningar av en misstänksam personal. Att gå i skolan och vara engagerad i samhället genom utbudet och möjligheterna som finns till hands är en bra terapi, små framsteg i rätt riktning syns omedelbart:

> Det är viktigt att lära sig språket och att gå i skolan. Jag satsar på skolan nu. Det gör mig engagerad och upptagen, och jag lär mig nya saker varje dag. Jag umgås mycket med föreningen för ensamkommande som vi har startat och känner att vi gör något bra för alla. Vi gör olika aktiviteter, och Alfonsgruppen gör också mycket aktiviteter för ensamkommande barn och ungdomar. Det är bra, för vi lär oss nya saker och är upptagna och slipper tänka så mycket.

Det går inte att missa ungdomarnas entusiasm och törst efter kunskap och bra utbildning. Flera ungdomar efterfrågar möjligheten att börja gå i skolan så fort som möjligt. Anledningen är både viljan att lära sig svenska språket, att utbilda sig samt att lära känna nya kompisar, kanske till och med få svenska kompisar, samt att slippa ha tid över och grubbla över tillvaron och ovissheten:

> Jag fick inte svenskundervisning när jag var på transitboendet. Det är jobbigt att bo på transitboende och inte veta vad som händer och om man får stanna eller vart de ska flytta mig sedan. Det är jobbigt på så sätt. Man tänker jättemycket, men vet inte vad man ska tänka på. Sedan fick jag gå i skolan. Min svenskalärare var snäll och bra. Första året läste jag bara svenska. Jag lärde mig mycket svenska. Andra året fick jag gå på språkintroduktion i skolan. Alla var tvungna att hänga med i undervisningen, även de som inte kunde läsa och skriva. Sedan fick vi lära oss mer grammatik. Det är viktigt att lära sig rätt svenska från början.

En kille berättar att han trivs bra i skolan, men att det är svårt att få svenska vänner. Han tror att det beror på svenska språket. Men tillägger att det generellt är svårt att få svenska vänner, även när man behärskar svenska språket. Hans slutsats är att svenskar inte är vana att umgås med andra. Han upplever att de verkar vara rädda för nya kontakter. Avslutningsvis jämför han skolan, som han trivs i, med boendet där han vantrivs och undrar hur det kan vara så stor skillnad mellan de två institutionerna:

> Jag gillar att gå till skolan. Jag trivs bra i skolan. En gång sa jag till min lärare att jag inte vill gå tillbaka till mitt boende för att det är så dåligt där. Jag berättade att: *De lyssnar inte på oss, de har möte med oss, men de bestämmer allt ändå.* Då sa min lärare att jag inte har något alternativ, att jag måste bo där. Då frågade jag om jag fick sova i skolan istället och slippa gå till boendet, för att jag mår så dåligt där. Men det fick jag inte. Jag tycker att skolan ska bry sig mer om oss som går i skolan. Jag tycker att läraren ska komma till boendet och se hur vi har det. Vem annars ska hjälpa oss om inte skolan? Vi tillhör skolan. Men varför är inte boendet lika bra som skolan? Om vi mår dåligt på boendet, då mår vi dåligt hela tiden och i skolan också.

Ungdomarna har varit med om olika varianter av introduktion i skolan. En del har börjat direkt, och det har gått bra för dem. Andra har förlorat tid på att gå i introduktionsklasser som de inte kan tillgodoräkna sig, och de känner det som bortkastade månader, till och med år. Det råder olika regler i olika kommuner, och det vore önskvärt med en utredning om vad som fungerar bäst för de flesta:

> Jag förlorade ett helt år i skolan. Ingen förklarade för mig. Jag gick ett år, men fick inget betyg, så jag förlorade det året. Vi hade en dålig lärare som inte brydde sig så mycket, och därför fick vi inget betyg. Det är svårt, för blir man 19 år så måste man gå på Komvux. Jag bytte skola, och nu är det bra. Jag har en bra lärare nu. Det är viktigt att gå i skolan. Jag vill bli något. I mitt land kostar det pengar att gå i skolan. Lärare kostar också pengar och böcker kostar. Allt kostar. Det är bra i Sverige. Alla kan gå i skolan. Det är viktigt. Sverige gör mycket för oss. Sverige hjälper mycket. Det är bra att man får en ny chans här.

Det finns forskning som visar att ensamkommande ungdomar har svårt att få jämnåriga svenskfödda kompisar, trots att de försöker och gärna vill umgås med svenska ungdomar (Wernesjö 2014). Integrationen skulle både underlättas och påskyndas om nyanlända ungdomar fick komma in i det svenska samhället via svenska kompisar. Det skulle underlätta att lära sig både det svenska språket samt det nya landets kultur, i form av beteende vid konkreta situationer, attityder, värderingar och det vi kallar oskrivna regler. Integrationsprocessen kräver både välkomnande och välvilja från ursprungsbefolkningen – det är svårt att integreras i ett samhälle och inte känna sig välkommen:

> Det är svårt att få svenska kompisar i skolan. De vill inte bli kompisar. En dag kom det en ny kille i klassen från Tyskland, och alla svenskar blev kompis med honom direkt, men inte med oss. Det finns en grupp som kommer en gång i veckan till vår skola, och vi gör saker tillsammans för att vi ska bli kompisar. Vi spelar bowling eller biljard och äter tillsammans och svenskarna är med, men sedan går de hem och blir inte kompisar med oss den andra tiden. Det är svårt.

Flera ungdomar berättar att de förknippar skolan med trygghet, till skillnad från boendet, där de borde känna sig hemma och trygga. Det framkommer inga klagomål på skolpersonalen. Tvärtom beröms flera lärare, som kämpar och gör sitt bästa för att hjälpa ungdomarna. Ungdomarna känner det och uttrycker tacksamhet och vilja att gå i skolan, trots svårigheterna med svenska språket:

> Det går bra i skolan. Jag har inget att berätta. Det känns bra i skolan. Det är tryggt och bra. Lärarna hjälper till, och de förstår vår situation och vad vi har varit med om. Det känns skönt att för en gångs skull känna sig välkommen på riktigt. Jag blir upptagen på skolan med nya viktiga saker, och jag vill lära mig allt. Då tänker jag inte så mycket på mitt liv och min familj, som när jag är ensam. Jag är glad att jag har skolan att gå till.

En del tar upp att de har väntat i månader på att få börja i skolan och tycker att det inte ska vara så, för de har missat onödigt mycket. De som har börjat skolan relativt snabbt är glada för det och menar att det har hjälpt dem mycket: både att snabbare lära sig svenska språket, men även att lära sig nya saker, få en meningsfull sysselsättning, träffa nya kompisar och bra lärare. Och komma iväg till ett ställe som känns bra och tryggt, som motvikt till allt annat nytt och okänt i det nya landet:

> Jag började gå i skolan efter en månad i Sverige. Det var bra. Jag trivs i skolan. Träffade nya kompisar och bra och duktiga lärare. Fick en mentor som hjälpte mig mycket. Jag lärde mig svenska snabbare, och samhället. Jag har kompisar som fick vänta i flera månader, och de fick inte gå i skolan. De gjorde ingenting och bara tänkte på sin familj och mådde mer dåligt. Det är inte bra så. Alla ska börja gå i skolan så fort de träffar Migrationsverket och får boende. Annars – det är unga killar och vad ska de göra hela dagen?

Avslutningsvis ett budskap som illustrerar flera berättelser med nöjda ungdomar som anser att alla borde börja skolan snarast för att lära sig svenska språket snabbt, få nya kompisar, men framför allt för att bli upptagna och glömma bort sina egna tankar med oro för sin framtid och familjen i hemlandet. Flera berättar att de under denna period i Sverige oroar sig mycket och hamnar i depression och en omedveten isolering. Att gå till skolan och skingra tankarna med ny och nyttig kunskap lindrar deras oro och bidrar till välmående. Dessutom tillämpar vi genom det barnkonventionen, som är tydlig vad gäller alla barns rätt till skolgång. Det bidrar till ett bättre välbefinnande och bryter isoleringen. En kille som fick börja skolan på en gång anser att det var det bästa som kunde hända:

> Jag började gå i skolan efter en och en halv vecka i Sverige. Det var det bästa som kunde hända mig då. Det gick bra. Jag hade svenska, bild och musik. Det var bra för mig. Jag fick kompisar. Jag blev upptagen. Jag mådde bättre när jag blev upptagen. Jag ville inte vara ensam och tänka för mycket.

Sammanfattning

Skolan är viktigt för det svenska språkets skull, men även för ungdomarnas framtid och välmående, för snabbare anpassning till samhället och mindre tid att grubbla över det förflutna.

Skolans roll är jätteviktig för ungdomarnas framtid. Samtliga ungdomar berättar att de vill gå i skolan, utbilda sig och få en bättre framtid. De flesta lägger ner stor energi och möda på att lära sig det svenska språket och klara av skolgången med läxor och prov. En del ungdomar kan redan engelska, och det blir lättare för dem att klara sig i samhället, men även att tillgodogöra sig det nya språket. De som inte kan ett annat språk än modersmålet har svårare och behöver längre tid. Ungdomar som har gått i skolan har en grund att stå på, de som aldrig har gått i skolan behöver längre tid, och några känner skam och skäms att berätta om det. Flera av ungdomarna som jag har träffat, har börjat arbeta redan vid femårsålder och har inte gått i skolan.

Flera ungdomar är skickliga hantverkare, många har arbetat som silversmed, mattvävare och i andra yrken som vi betraktar som konstnärsyrken. Vi gör misstag, när vi endast frågar hur många år personen har gått i skolan. Frågan kan dessutom vara ännu sämre ställd: *Har du gått i skolan?* När en ungdom svarar att den har gått i skolan kan det betyda att personen har gått i Koranskola och lärt sig recitera Koranen. Det betyder inte alltid att personen har lärt sig att läsa.

Vi måste bli bättre på att ställa följdfrågor som: Har du arbetat? Hur många år? Inom vilken bransch? Skulle du vilja vidareutbilda dig och få certifikat inom ditt yrke? Vi skulle kunna stödja dem i deras yrkeskunnande, ta vara på deras talanger och hjälpa dem att vidareutbilda sig och bli certifierade i Sverige.

Majoriteten av ungdomarna berättar att de upplever ensamhet i den svenska skolan. De känner sig ensamma och isolerade. Det är svårt att få nya kompisar. Eleverna i svensk skola är ofta grupperade och vana vid en sammanhållning som funnits en längre tid. Nyanlända ungdomar upplever att det är svårt att bli insläppt, att det på ett tidigt stadium markeras ett utanförskap och inte enbart på grund av språket; det är svårt att bli insläppt i sammanhållningen, många har känt varandra en lång tid, och det är inte ovanligt att en del har gått i samma klass under många år. Resultatet blir att nyanlända hänvisas till att umgås med nyanlända, och utanförskapet förstärks. En kille berättar att de skulle ha grupparbete, och ingen kom till hans grupp.

Ungdomarna får samma läxor som alla andra. De är inte anpassade till deras språknivå, vilket gör att en del tappar lusten att gå i skolan då de tycker att det blir väldigt svårt.

Flera upplever att skolpersonalen inte alltid tar hänsyn till ungdomens psykiska mående. Det är förmodligen svårt att upptäcka bland många elever. Nästan alla berättar om perioder då de känner oro, rotlöshet, koncentrationssvårigheter, har svårt att sova, drömmer mardrömmar och inte orkar med skolarbetet ovanpå det. De har svårt att sätta ord på den oroliga känslan och berättar att de inte har berättat om det för någon, när de har befunnit sig i den. Flera säger att idag vet de att de borde ha berättat om det, men de visste inte för vem. Ungdomar som är traumatiserade har svårt att tillgodogöra sig kunskapen. Personerna runt omkring borde vara mer uppmärksamma.

Inledningsvis så bör ungdomarna få förklarat för sig vad tanken bakom det svenska skolsystemet är. En del är vana att bli matade med kunskap och behöver introduktion till den svenska modellen som bygger på egen undersökning samt grupparbeten. Det är viktigt att förklara vad innebär förberedelseklass och introduktionsklass?

Många känner inte till att man måste få betyg för att fortsätta vidare, vilket leder till att många måste göra om kurser på Komvux. Ungdomarna känner sig besvikna och lurade, då det inte framkommit tidigare.

Boende

Ensamkommande barn och ungdomar placeras i olika typer av boendeformer, eftersom de kommer till Sverige utan målsman som kan ansvara för deras boende. Det är Migrationsverket, och efter erhållet beslut om PUT är det socialtjänsten som ansvarar för ensamkommandes boende. Samhället erbjuder olika former av boende beroende på behov och efterfrågan. Nedan beskrivs kortfattat de vanligaste boendeformerna. Texten med begrepp är tidigare publicerad i boken *Att hitta hem* (Canow 2010).

Begrepp

Familjehem – det man tidigare kallade fosterhem. En familj som i sitt hem tar emot barn, ungdomar eller vuxna för boende och omvårdnad. Den placerade ska komma in i familjens vardagsliv och bli som en familjemedlem. Det innebär att följa med på semester och olika aktiviteter samt att besöka släktingar och vänner i den mån det går. Familjehem har ingen tystnadsplikt i likhet med biologiska föräldrar. Vistelsen i familjehem varierar allt från några månader upp till flera år. Socialtjänsten kan anlita familjehem som de direkt ansvarar för eller anlita familjehem via organisationer som erbjuder konsulentstödda familjehem.

Familjehemsvård – innebär att en person inte bara bor eller är placerad i ett familjehem, utan även får medmänsklig omvårdnad, en familj som ställer upp och engagerar sig i klientens vardag och hjälper till med vardagliga rutiner och aktiviteter. Många klienter har inte bott i en vanlig fungerande familj och behöver uppleva det, till exempel lära sig att planera inköp och laga mat tillsammans. Klienten ska samspela med övriga familjehemsmedlemmar och bygga upp olika relationer etc.

Jourhem – det är främst barn och ungdomar som placeras i jourhem och oftast med kort varsel. Det kan bero på en akut händelse, som gör att man måste placeras utanför hemmet. Tiden för placeringen är alltid begränsad. Jourhem är som familjehem fast med ständig beredskap att kunna ta emot en placering med väldig kort varsel, oftast efter några timmar.

Släkthem – är ett familjehem inom den placerades egen släkt. När det gäller barn och ungdomar ska socialtjänsten alltid undersöka möjligheten till placering inom släkten. Det eventuella släkthemmet ska alltid utredas och godkännas som ett vanligt familjehem. Undersökningar visar att det oftast är bättre för barnet eller ungdomen att placeras inom släkten, om det inte råder särskilda omständigheter som hot och våld från en förälder eller nära släkting eller så kallade hedersrelaterat hot, då placeras klienten alltid på hemlig ort med skyddad identitet.[31]

HVB-hem – Hem för vård och boende. En boendeform där barn och ungdomar placeras för stadigt varande boende med personal dygnet runt. HVB-hem kan drivas i privat regi eller av kommunen.

Stödboende – stödboende är en verksamhet inom socialtjänsten som tar emot ensamkommande barn och ungdomar i åldern 16–20 år i ett eget boende med individanpassat stöd.[32]

Transitboende – är ett tillfälligt boende i ankomstkommunen under tiden som personen väntar på asylprövning. Transitboendet är inte tänkt som boendeform efter anhållet PUT.

Nästan alla ungdomar placeras först på transitboende under asylprövningen. Flera ungdomar berättar att det inte är bra att blanda personer som har fått PUT med dem som väntar på besked eller till och med fått avslag. Det blir en dålig stämning mellan ungdomarna. De som fortfarande väntar känner frustration och kan bete sig aggressivt och utåtagerande mot dem som har fått PUT. En kille berättar att han inte kunde glädjas åt sitt positiva PUT-besked för att han såg sina kompisar må dåligt.

Under första vistelsen hamnar de flesta på så kallat transitboende i väntan på beslut från Migrationsverket. Ungdomarna beskriver dessa boenden som mindre stränga och med färre regler än HVB-hem, dit de flesta flyttas efter att de har fått sitt PUT. Tiden på ett transitboende är ändå svår för de flesta, eftersom de väntar på besked från Migrationsverket; det kan vara nya förhör, nya dokument, ytterligare utredningar och kompletteringar. Väntan kan ta upp till ett år för en del samtidigt som andra ungdomar på samma boende kan få beslut om PUT efter bara några månader. Det är svårt att känna trygghet och försöka rota sig under dessa omständigheter:

> När jag fick mitt första boende så blev jag van att jag har rum och mat

31 Bokens informanter har inte varit placerade i släkthem.
32 Jag har inte frågat ungdomarna om stödboende, då verksamheten kom igång efter intervjugenomförandet.

> och kompisar, och det kändes bra. Men. Min långa resa är inte slut som jag trodde. Nu börjar en ny resa. Resan att stanna i Sverige och komma in i Sverige. Resan med fingeravtryck och intervjuer och många intervjuer, många tolkar och tjänstemän. Personal och gode man. Alla bara frågar och frågar. Den resan tar aldrig slut. Jag visste att nu börjar en ny resa, en ny process som är svår som den som jag har lämnat bakom mig. Nu ska jag utredas. Och många ska besluta om jag får stanna i Sverige. Det är svårt att känna sig hemma då. En del killar hade fått sitt PUT och var glada. Men vi som bara väntade och var oroliga och tiden gick, ja vi mådde dåligt. Personalen förstår inte och säger att vi ska vara glada och tacksamma att vi är här. Hur ska man vara glad när man inte vet om polisen kan komma på natten och skicka mig till Grekland igen? Jag känner en kille som blev skickad tillbaka på natten. Personalen sa ingenting om det. På transitboendet mår alla killar dåligt, bara de som har fått PUT är glada.

Transitboenden skapar otrygghet och osäkerhet och bör användas endast under perioden i väntan på PUT. Det skapar onödig oro när ungdomar som väntar på beslut och ungdomar som har fått PUT blandas på boendet. Det borde heta enbart boende, precis som övriga boendeformer för att underlätta ungdomarnas anpassning och möjlighet till trygghet och hemkänsla:

> Jag har fått PUT, men jag bor fortfarande på transitboende. Jag vet inte varför. Jag frågar min gode man, men han har ingen tid att hjälpa mig. Han vet inte heller varför jag bor på transitboende fortfarande. Det är jobbigt. Mina kompisar har flyttat för länge sedan.

HVB-hem

Majoriteten av ungdomarna placeras i HVB-hem. Det är IVO, Inspektion för vård och omsorg, som ansvarar för tillstånd och inspektion. Det är endast privata verksamheter som behöver tillstånd, medan kommuner och landstinget endast behöver anmäla verksamheten till IVO:

> Ett HVB är en verksamhet inom socialtjänsten som tar emot enskilda för vård eller behandling i förening med ett boende. När ett HVB tar emot målgruppen ensamkommande barn är syftet med verksamheten att ge barnen omvårdnad, stöd och fostran.[33]

33 www.ivo.se/ensamkommande-barn/

Den ursprungliga anledningen till att samhället erbjuder HVB-hem är behovet av hem för barn och ungdomar som av olika anledningar inte kan bo med sin familj. Ibland kallas det behandlingshem. Det är oftast barn och ungdomar som kommer från dysfunktionella familjer eller själva har hamnat på glid eller i dåligt sällskap som placeras i HVB-hem. Ensamkommande barn och ungdomar borde inte placeras i HVB-hem, eftersom deras behov av hem endast beror på avsaknad av en målsman/vårdnadshavare i Sverige som egentligen borde ha ansvaret för deras boende. Det är även oklart varför just ensamkommande barn behöver fostras i HVB-hem. Vad är anledningen att befara att de är ouppfostrade från sina biologiska familjer? Forskning visar att de flesta av ensamkommande barn- och ungdomar kommer från välfungerande familjer (Brunnberg, Borg & Fridström 2011).

Flera ungdomar klagar på boenden som de har bott i. Det är institutioner för vård och boende för ungdomar som har hamnat på glid och ska vårdas och uppfostras. Det är inte lätt att förstå ett HVB-hems uppbyggnad, struktur och syfte som nyanländ ensamkommande barn eller ungdom. Dessutom överensstämmer inte ensamkommande med den ursprungliga målgruppen för HVB-hem. Det som genast slår mig är avsaknaden av empati, anpassning och många gånger vanligt sunt förnuft och medmänsklighet. Av alla institutioner, myndigheter och aktörer klagar ensamkommande ungdomar mest på HVB-hem. Barnkonventionen verkar inte tillämpas. Det är stor betoning på att följa regler, rutiner, klockslag. Hur ska ungdomarna känna sig hemma på en institution? Deras enda kvalifikation för att bo på ett HVB-hem är att de inte har ett eget hem att bo i samt avsaknaden av en närstående vuxen som de kan bo tillsammans med:

> Jag hade otur. Jag hamnade på ett boende i norra Sverige som inte hade erfarenhet av invandrare. Det blev missförstånd hela tiden. Alla boenden som jobbar med ensamkommande barn och ungdomar måste ha erfarenhet av invandrare. Vi tänker på olika sätt. Jag visste inte då hur svenskar tänker. Hur skulle jag veta det? Det blev bara sämre och sämre, varje dag på boendet. Alla killar som bodde där mådde dåligt. Vi kunde inte bra svenska heller. En av killarna hade bott längre och kunde bättre svenska, och han tolkade mellan personalen och oss. De hade en kille från Somalia som jobbade timmar på boendet. Han kunde lite arabiska också. Men vi från Afghanistan kan inte arabiska. Det hjälpte inte. De skulle anställa en som pratar dari. Alla killar på boendet är från Afghanistan.

Okunskap och ointresse hos personalen skapar dålig relation och dålig stämning mellan personalen och de boende ungdomarna. HBV-boenden i Sverige skapades

en gång för att ta hand om ungdomar som har hamnat på glid eller kommer från dysfunktionella familjer. Dessa ungdomar behövde regler, fasta tider etc. De behövde uppfostras att fungera i samhället men även i en vanlig familj. Detta synsätt stämmer inte på boendegruppen ensamkommande barn och ungdomar. Till skillnad från ursprungsgruppens behov, kommer dessa barn och ungdomar oftast från välfungerande och kärleksfulla familjer (ibid). Just denna familjära värme och kärlek saknar de oerhört mycket, när de väl har fått ett fysiskt tryggt boende i Sverige. De saknar en nära relation, en bra anknytning till en vuxen i sitt eget hem, de har inget av detta. Samhället borde försöka att ordna så att de får känna trygghet och anknytning till en pålitlig vuxen, annars blir de rotlösa tonåringar. Nedan beskriver en nyanländ kille en traumatisk händelse han fick bevittna på sitt boende: han hade ingen nära vuxen med bra anknytning till att samtala och bearbeta sin rädsla med. Personalen borde informera ungdomarna om liknande situationer, visa omsorg, erbjuda samtal i grupp eller enskilt och bygga upp trygghet och tillit, så gott det går. Tystnad är det värsta:

> Jag kom till transitboendet klockan nio på kvällen och samma kväll klockan tio kom de och tog en kille som Migrationsverket skickade tillbaka till Italien. Jag blev jätterädd. Jag visste inte att de kunde göra så… De bara tog honom i polisbilen och körde honom. Han var jätteledsen. Jag blev rädd och litade inte längre på någon. Killen hade skurit sig i handen, han ville inte åka, men de bara tog honom.

Flera ungdomar är inne på resonemanget att ju färre ungdomar som trängs ihop på boendet, desto bättre bemötande av personalen och desto färre konflikter. Färre ungdomar möjliggör för personalen att bygga upp en bra anknytning. Det blir lättare att ha överseende och låta ungdomarna vara mer delaktiga i beslut som rör dem själva, och då kommer även barnkonventionen att tillämpas. Nedan berättar en kille att det var bättre förr när det var färre ungdomar på boenden och personalen hade mer tid att engagera sig:

> Jag hade tur och bodde på ett bra boende jämfört med mina kompisar. Jag kunde anpassa mig och tänkte att jag inte ska bo här så länge ändå. Transitboendet var också bra. Vi var inte så många som bodde tillsammans då, som det är idag. Men det var bättre förut när jag kom för nästan sju år sedan. Alla brydde sig mer om ensamkommande barn då. Idag märker jag att samhället har blivit hårdare. Även boendena har blivit sämre. De kanske har för lite personal numera och hinner inte. Men jag hade tur. Jag har inget att klaga på. Men idag kanske jag skulle vara missnöjd. Det finns bra personal och de är snälla, men det finns också dålig personal. Många passar inte att jobba på boende.

Nästan alla jag intervjuade hade egenupplevda konfliktsituationer eller hade bevittnat inslag från konfliktsituationer mellan boendepersonal och ungdomar. Det visar dels brist på kompetens att hantera målgruppen, som inte är den ursprungliga målgruppen för HVB-hem, dels avsaknad av anknytningsperspektivet liksom barnkonventionsperspektivet. Personal på HVB-hem bör få möjlighet att uppdatera sin kompetens med barnkonventionen samt sin kulturkompetens för bemötande av gruppen ensamkommande. Det kunde förhoppningsvis hindra att händelser, som den som beskrivs i utdraget nedan, uppstår. Samhället har ansvar för att ta hand om ungdomarna på ett kompetent och tillmötesgående sätt. Vi är duktiga på kompetensutbildning, men dåliga på att bemöta en av de mest utsatta och försvarslösa grupperna:

> Jag mådde dåligt och ville inte prata med någon. Jag låste in mig på mitt rum. Efter 30 minuter kom polisen och öppnade dörren. Jag blev rädd. Jag visste inte att polisen ska komma och öppna dörren. Jag gjorde inget fel, tänkte jag. Jag ville bara vara ensam. Jag visste inte, annars hade jag själv öppnat dörren. Varför berättar inte personalen att de ska hämta polisen att öppna min dörr, jag hade öppnat den själv. Det var jättedumt av dem.

Flera ungdomar berättar om brist på intresse från personalen. De tycks arbeta av sina timmar och undviker att bygga upp en relation med ungdomarna som de ska ta hand om. Det är i och för sig begränsat område på grund av regelverket och det ska vara begränsad: men inte överraskande skapar detta en känsla av att *ingen bryr sig om mig*. Begränsningen innebär att ungdomarna inte kan skapa en känsla av att de är hemma. Tvärtom, de påminns ständigt om att de bor på en institution. Hemkänslan, som ska ge trygghet, anknytning och en ombonad och trevlig hemmiljö, saknas på HVB-hem:

> Personalen är upptagen med sitt. De har inte tid med mig. Det är bättre att jag träffar kompisar och pratar med dem. Mina kompisar hjälper mig mera, de vet mer vad jag behöver och hur jag känner mig. Personalen har sina möten och ska följa sina regler. De kan inte vara som en kompis eller som en familj. Jag känner att de är personal och gör sitt jobb på sin arbetstid och sedan går hem, och det kommer ny personal. Jag kan inte sitta och berätta för alla vad jag känner och vad jag behöver… Jag saknar min mamma.

Citaten nedan visar hur viktigt det är med bra samordning mellan aktörerna som på olika sätt har ansvar och engagemang kring bemötandet av ett ensamkommande barn eller en ungdom. Det är viktigt med bra kommunikation samt att barnet eller ungdomen kan bygga en pålitlig relation, helst till flera vuxna som

kan berätta och informera samt finnas till hands när behov av en vuxen uppstår. Visserligen har alla som bor på ett HVB-hem en kontaktperson från personalen som ska finnas till hands och vara extra behjälplig och erbjuda enskilda samtal, men de flesta ungdomar har berättat att för dem är kontaktpersonen bara en boendepersonal. Detta visar att idén om kontaktperson på boendet inte har uppnått det förväntade resultatet:

> Boendet var bra. Jag fick kompisar där. Killarna på boendet berättade för mig vad som skulle hända; jag skulle få god man och tolk och advokat. Det var bra för jag var beredd och jag visste vilka de var och vad de skulle göra. Men jag visste också vad jag skulle fråga dem och vad de ska jobba med för att hjälpa mig. Det är bra om alla som är nya i Sverige får veta vilka god man, advokat och kontaktperson är. Många vet inte det. De vet inte vilka de är och vad de ska göra. Jag hade tur.

Ett citat nedan illustrerar ett bra bemötande och lyhördhet för ungdomarnas önskemål samt omtanke vid en så drastisk omständighet som en till omflyttning: i enighet med barnkonventionen samt anknytningsteorin genom att vänta och välkomna ungdomarna. Det är viktigt att personalen sträcker ut en välkomnande hand:

> Jag bodde på transitboende och visste att alla ska flytta. Men jag blev rädd när jag fick veta att jag ska flytta. Jag visste inte om det skulle vara lika bra där. Jag var rädd att de ska flytta mig till Norrland. Det är kallt där och det finns mycket skog och inga människor. Det sa killarna på boendet. Men sen fick jag höra att jag ska flytta till Stockholm och då blev jag glad. Personalen följde med mig till flygplatsen och en ny personal väntade på mig på flygplatsen i Stockholm. Det var jag och en till kille från Afghanistan som åkte tillsammans och det var bra. Men jag har kompisar som fick flytta långt borta och de ville inte det och ingen väntade på dem för att hjälpa dem.

UTBILDNING OCH KULTURKOMPETENS

Ett återkommande önskemål från ungdomarna är att personalen ska få utbildning i bemötande samt hur de bäst kan kommunicera med ensamkommande barn och ungdomar. Att de ska få mer information och kunskap om just denna målgrupps specifika behov och problem. Nedan redovisas flera berättelser och önskemål om kompetensutbildning för boendepersonal. Ungdomarna skulle vilja att personalen kunde sätta sig in i deras situation, förstå deras utgångspunkt, vissa intresse för att lera känna ungdomarna på individ nivå. Ungdomarna tror att kulturkompetens kan minimera riskerna för konflikter. Detta skulle bespara ungdomarna lidande

och samhället onödiga kostnader. Det är lättare att förebygga än att reparera:

> Svårt för personalen att förstå oss. De vill att vi ska vara glada och nöjda hela tiden. Men det går inte. Jag har problem och jag vill bara sova och glömma allt. Jag kan inte vara med alla killar som finns på boendet heller. Ibland passar man inte. Men nu väntar jag på att flytta i träningslägenhet. Det känns bra.

Att ha akademiskutbildning och att vara socionom eller skötare ger inte per automatik tillräckligt med kunskap om bemötande med en av samhällets mest utsatta och antagligen mest självständiga barn- och ungdomsgrupper. Hur många har funderat över vad det innebär att vara ny i ett främmande samhälle utan en vuxen som kan bevaka ens intressen? De flesta ungdomar efterfrågar mer förståelse, ödmjukhet och trevligare attityd:

> Personalen ska vara mer lyhörd och mjukare och berätta om värderingar, kulturen och lagar i Sverige på ett fint sätt. Undvika kritik och vara arga eftersom ensamkommande inte känner till lagarna. Alla ensamkommande som kommer till Sverige har haft mycket problem i sitt land och på vägen hit. De behöver lugn nu. Personalen borde veta det och vara snällare och trevligare.

En till berättelse får illustrera behovet av målinriktat och bemötande anpassat utbildning för personal på HVB-boende med ensamkommande barn och ungdomar. Föreläsningar är inte tillräckliga, det behövs målgruppsanpassade kurser med fallbeskrivningar, för att kunna göra en bättre arbetsinsats:

> Det är viktigt att vi visar varandra respekt. Vi måste prata och förstå varandra. En man som är personal på ett boende var inte snäll och var hård och vi klagade mycket på honom. Men ingen brydde sig. Han hade makt över oss och ville visa det. Men det funkar inte bra med oss killar som är vana att bestämma själva och har levt ensamma och fria länge. Sedan klagade vi hos socialen, och de pratade med honom och sedan blev han snäll och normal. Det var bra. Men, varför pratar inte socialen med all personal innan de får börja jobba på boendet? Så många ungdomar som inte vågar berätta och som mår dåligt eller bråkar och slåss för att de inte förstår att de mår dåligt och hur de ska göra. Vi vet inte var vi ska klaga? Ingen berättar för oss hur det funkar i Sverige. Vi vet inte att socialen kan bestämma över personal på boendet.

UMGÄNGE

Det är viktigt att även ungdomar som bor på HVB-hem får möjlighet att skapa en god relation och anknytning till andra kompisar. Det är vanligt att tonåringar som bor med sina föräldrar sover över hos varandra? Ett boendehem ska likna ett vanligt hem om vi vill uppfostra vanliga sunda medborgare. Även ensamkommande ungdomar bör ha möjligheten att sova hos kompisar och vice versa. Samhället ska möjliggöra för ensamkommande ungdomar att leva ett vanligt tonårsliv. Ingen ska särbehandlas:

> På mitt boende får kompisar inte komma och sova över. Det är dåligt. De är ju mina gäster, och då ska jag bjuda dem på mat och självklart ska de få stanna och sova hos mig. Det är mycket trevligare. Det finns boenden som är snälla och kompisar får sova där. Jag skäms att jag inte kan vara gästvänlig mot mina kompisar.

Det är inte heller en lätt uppgift för personalen att handskas med ungdomar som är nyanlända, inte kan det svenska språket och de svenska koderna samt är tonåringar: misstänksamma, ifrågasättande, gränsöverskridande, krävande etc., liksom de flesta i den åldern. Det i sig är problematiskt och kräver resurser i form av stabila och nära vuxna som kan sätta gränser på ett ödmjukt och omhändertagande sätt, som föräldrar brukar göra. Det är svårt att bygga upp förtroende och tillit mellan personal och boende på ett HVB-hem. Men det är viktigt att försöka bygga upp en bra relation med sin kontaktperson på boendet och det är de vuxna som ska ta initiativet och bjuda på sig:

> Först bodde jag med fyra killar på ett transitboende och det var bra. Jag hade kompisar och personalen var snälla. Sedan bodde jag ett år och tre månader på ett annat boende. Jag hade eget rum och det var bra. Personalen var som de allmänt är. Det fanns goda och mindre goda. De goda var väldigt snälla och de andra var inte så dåliga. De snälla tog sig tid och pratade med oss, berättade, informerade. Jag kände att de brydde sig. Men personalen beter sig lite som att de måste vinna över ungdomarna. Det skapar konflikt. Ungdomar som mår dåligt eller är på dåligt humör och slår sönder saker, de tänker inte på vad de gör när de är arga. Bra om personalen då kan sätta sig ner och prata och lugna ner ungdomarna. Ungdomarna behöver tid i lugn och ro för att lugna ner sig, och då kan man prata med dem. Det blir så mycket upprörda känslor. Vi har stor gästfrihet. När vi får besök och kompisar att vi ska bjuda dem. Personalen har stränga regler, kompisar får inte sova över som bor långt borta utanför Stockholm. Det blir dåligt för mig. Det är viktigt att jag

bjuder till min kompis med allt jag har.

Förutom klagomål på onödiga regler och restriktioner för gästfrihet för kompisar klagar de flesta på maten som serveras på boenden. Att ändra matvanor är bland det svåraste som finns. Mammas mat smakar bäst i världen, det gäller de flesta människor oavsett kultur, särskilt när mamma är på oändligt avstånd och saknaden är stor. Nästan alla föreslår att personalen borde låta ungdomarna att laga sin egen mat. Det borde inte vara omöjligt att bilda ansvariga matlag och följa ett schema så alla får turas om att laga mat för hela gruppen. En del ungdomar efterfrågar trevlig personal som de kan umgås och spela med, de saknar sällskap:

> Jag bodde på ett boende med nio personer och en toalett och dusch i korridoren. Vi bråkade varje morgon. De flesta på boendet är trevliga, men det beror även på vilken kontakt man skapar själv. Det är bra om man frågar. En del personal spelar Play station med oss, och det är bra. Tjejerna som jobbar spelar inte Play station med oss, de kan inte, men killarna gör det. Varje kväll kollar vi på tavlan vem som jobbar i morgon, och vi blir jätteglada om det är snäll personal som jobbar. Det är jätteviktigt att personalen är snäll och spelar med oss och skojar med oss, då känner vi oss hemma och kan slappna av. Då är vi också snälla. Vi behöver inte bråka. Om det är något fel, då frågar vi fint och pratar med personalen för vi vet att de är snälla och vill hjälpa oss. Så ska det vara på boende. Det är ju inget fängelse. Det var svårt i början att äta svensk mat. De bara kokar vitt ris i vatten, det smakar ingenting. Jag hade problem med det, men nu går det bättre. Det hade varit bättre om vi fick laga vår egen mat. Bättre om personalen spelar spel med oss och vi lagar maten, då blir alla glada och snälla.

FLYTTA RUNT

Det är mer regel än undantag att ungdomar flyttar runt, dels i olika boenden, dels i olika boendeformer. Det förekommer även omplaceringar till andra orter, städer och län. Detta försvårar ungdomarnas möjligheter att försöka skapa en bra anknytning och därmed få trygghet och stabilitet. Ibland är det ungdomen som vantrivs och klagar och begär att få byta boende, ibland är det resurserna som avgör och kräver omflyttning. Oavsett anledning, bör vi sträva efter en bra boendeform redan från början och undvika onödiga omflyttningar; denna målgrupp behöver stabilitet och kontinuitet. Berättelsen nedan är inget undantag:

> Det kom en taxi och körde mig till boendet från Migrationsverket. Jag mådde dåligt och var orolig, och killen som körde visste inte vad boende är för något. Då blev jag ännu mer orolig. Jag var trött och rädd

och hungrig, och mina kläder var inte för vinter och det var kallt. Men boendet var OK. Efter tre dagar där kände jag mig mera lugn och trygg. De andra killarna från Afghanistan berättade mycket för mig och jag blev mer lugn och trygg. Boendet hämtade tolk och vi kunde prata och jag förstod att det kommer att bli bra. Men jag bodde där bara en vecka. Boendet fick stänga och alla flyttade. Jag fick flytta till ett transitboende. Där stannade jag i en månad. Sedan fick jag flytta till ett annat boende. Totalt har jag flyttat fyra gånger. Jag bodde också i familjehem i 5 månader. Det var bra och dåligt där. Min socialsekreterare flyttade mig senare till träningslägenhet. Det är mycket bättre. Jag trivs bäst nu.

Citatet nedan illustrerar ytterligare en orsak till lidande för ungdomarna, när de inte får välja vart de vill bo. Det är begripligt att det inte alltid är möjligt att tillgodose ungdomarnas egna önskemål, men vad gäller hälsa samt mentalt liksom socialt välmående, blir det kontraproduktivt och dyrt i längden. Lyhördhet i enighet med barnkonventionen bör tillämpas i högre grad än vad det görs idag i Sverige:

> Jag trivdes bra på boendet i Solna och bodde där i tre månader och hade en bra god man och kompisar. Men sedan sa de att jag ska flytta till Umeå. Jag ville inte, men de brydde sig inte. Där trivdes jag inte och det var tråkigt där. Jag känner mig lurad. Varför får jag inte vara med och bestämma var jag trivs bäst? Jag trivs inte på ett litet ställe, och det är bara skog och finns inga kompisar att umgås med. Jag fick en ny god man som jag inte känner. Och jag ska berätta allt om mig igen och jag hade försökt att glömma allt. Vintern är lång och kall, och jag trivs inte med kallt och snö. Jag har ingenting att göra. Bara sitta hemma i ett litet rum. Hur ska jag må bra då?

Det är svårt för personalen på boenden att i egenskap av tjänstemän bygga upp en bra anknytning till barnen och ungdomarna som de ansvarar för. Personalen ska uppträda professionellt och utföra sitt arbete inom ramen för arbetstiden och tjänstereglementet. Ungdomarna är inte vana med institutioner. I deras kultur är det storfamiljen som tar ansvar för alla inom släkten. Umgänget präglas av en varm relation åt alla led. Nyanlända barn och ungdomar saknar en nära relation till vuxna som de kan lita på och anförtro sig till. De få flickor som jag har träffat antyder större saknad till en nära relation och anknytning än killarna. Därmed inte sagt att det är killarnas verklighet, jag antar att de helst inte pratar om behovet av anknytning:

> Vi var bara två tjejer på boendet. Jag och en tjej från Afrika. Jag kände ingen. Jag visste inte vad som ska hända. De hade ingen tolk. Jag var

> ledsen och ensam och rädd. Jag vågade inte gå ut. Jag kände inte vilka regler som gällde här i landet. Jag bodde där i två veckor. Sedan flyttade jag till ett annat boende och bodde där i sexmånader. Och nu bor jag på ett tredje boende i stan, och här känns det bra. Ibland är det bra att flytta. Personalen är bra på boendet. De är snälla. Men jag har inte haft så mycket kontakt med dem. Jag är mest ensam på mitt rum. Jag vet inte vad jag ska göra med personalen. Jag lyssnar på det de säger och försöker göra så. Men jag vill träffa folk från mitt land så jag kan prata med dem och att vi förstår varandra och vet och kan samma kultur. Jag saknar min familj mycket.

Flera ungdomar problematiserar HVB-hemmets institutionaliseringsmodell som ett hinder i försöket att känna sig hemma. De beskriver att både socialtjänsten och gode män talar med dem på ett sätt som om HVB-hemmet som deras hem. Samtidigt påpekar ungdomarna att de omöjligen kan känna sig hemma på ett HVB-hem: den professionella personalen på boendet tillåter inte att ungdomarna bygger upp en känsla och en trivsel som det är brukligt att ha i ett eget hem. De blir gång på gång påminda om att de är på en institution med regler och personal och inte kan bete sig fritt som man gör i sitt eget hem. Den enda anknytningen ungdomarna kan bygga upp är mellan varandra, men inte till någon vuxen person, i det som kallas och betraktas som deras hem. Kompisar och övriga ungdomar på samma boende har mycket större betydelse och kan utgöra större påverkan, eftersom det saknas anknytning till en vuxen som har förtjänat ungdomens tillit och lojalitet. Många är besvikna på regler kring måltiderna samt att inga kompisar som bor långt borta får komma och övernatta. Det verkar inte som personalen på HVB-hem tar hänsyn till barnkonventionen i sitt arbete:

> Mitt boende hade många killar från Afghanistan och det är bra och dåligt. Vi kan prata samma språk men lär oss inte svenska och vi kan bråka om saker i vår kultur som svenskar och personalen inte förstår. Men det som är bra är att killarna berättar allt om Sverige och vad som ska hända. Vilka man ska träffa som god man och kontaktperson och att man måste gå i skolan. Killarna berättar mycket mer än personalen. Jag får mer kunskap och litar mer på de andra killarna på boendet än på personalen. Jag har ingen nytta av personalen. De bara berättar om regler och låser köket efter middagen och bestämmer att mina kompisar som bor i en annan stad och kommer och hälsar på mig måste gå ut i natten. Jag säger till personalen: Ni säger att detta är mitt hem, och jag ska vara tacksam. Men hur ska jag känna mig hemma med ett låst kök? Om jag blir hungrig på natten? Hemma hos mig fick jag äta när jag är hungrig

inte efter vad klockan är. Hem till mig kom mina kompisar och kusiner, och vi åt tillsammans och sov tillsammans och min mamma var bara glad. Jag saknar min familj och mitt hem. Jag har inte kommit hit för att tjafsa med personalen. För dem är det bara jobb, och de går sedan hem till sitt fina hem och har trevligt och roligt och äter framför tv:n när de vill. Och jag är kvar på ett boende och fortsätter att tjafsa med en annan personal om samma saker.

TRIVSEL

Många ungdomar berättar om åtminstone ett boende som de trivdes på. Detta visar att det går att förbättra bemötandet på HVB-hem för ensamkommande barn och ungdomar utan ytterligare resurser eller mer personal. Bortsätt från önskan om att få laga sitt hemlands mat är den näst största önskan att personalen ska visa mer empati och vara snälla. Bemötandet och personalens attityd är den avgörande faktorn om ungdomarna ska trivas på boendet och själva bidra och göra bra ifrån sig eller vara trotsiga, jobbiga och bråkiga. Lite mer kulturkompetens, information om barnkonventionens principer och det mesta av problemen på HVB-hemmen vore bortblåsta:

> Mitt första boende var bra. Det var en chef från Argentina som var trevlig och bra och visste hur man ska prata med flykting barn. Han fixade för oss att spela fotboll. Det var bra personal och bra mat och bra kompisar. Chefen var bra, och allt kommer från chefen. Allt var bra på boendet, bara det att jag väntade länge på PUT och var orolig och mådde dåligt. Jag saknade min familj och kände mig ensam. På mitt andra boende var det en chef från Iran, och hon var inte så bra med ungdomarna. Hon ville visa alla varje dag att hon är chef och bestämmer allt. En dag sa jag till henne att hon måste hälsa på alla ungdomar och visa respekt för oss. Hon sa till mig: *Jag är bara chef här*. Hon ville inte hjälpa till för att det ska bli bättre. Jag sa till henne att chefen på mitt förra boende var mycket bättre. Då blev det bättre och vi hjälpte till personalen. Och slutade bråka så mycket med dem. Många ungdomar mår dåligt, särskilt de som inte har fått PUT. Och det är problem med språket. Jag har hjälpt många killar på boendet. Vi måste hjälpa varandra. Jag försökte också ge goda råd till personalen. De måste tänka på oss, vi kommer från krigsländer. Det är bättre att bo i familjehem. Om det är ett bra familjehem blir du en av dem. Min kompis har tur och bor i ett bra familjehem. Han gör roliga saker med dem och de bryr sig om honom. Personalen på boendet orkar inte bry sig om killarna. De tycker att det är för många och det är olika problem och vi mår olika dåligt och ibland bra på olika dagar. Det är jobbigt för alla. Familjehem är mycket bättre.

En tjej nyanserar olika sorters boenden och förmedlar svårigheten som nyanländ att ta emot information samt förstå dess innebörd, även om informationen ges på hemspråket. Det är för många nya intryck, obekanta samhällskoder och nya normer, som kräver egen erfarenhet och insikt för att innebörden ska tillgodogöras som den är menad. De få tjejer som jag har haft möjlighet att samtala med, förmedlar en långsammare vilja att ta steget till förändring. Det finns en större försiktighet, eftersom de inte vill bli anklagade för att överge sina rötter för lätt. Den patriarkala normen som de är uppfostrade med bibehålls av tjejerna själva, även om de inte har vuxna som bevakar dem i det nya landet. Det finns en rädsla för att bli anklagad av familjen eller landsmännen. De har svårare att hitta kompisar, att prata med personal och tjänstemän, att klaga, att protestera, att ta för sig. Deras ängslighet hämmar för en snabb integrering, och de betalar ett högt pris i form av självvald ensamhet och isolering. Oftast skyller de på hemlängtan, vilken blir mer påtaglig i och med ensamheten. Berättelsen nedan förmedlar avsaknad av anknytning i det nya landet samt klagomål som lätt kan åtgärdas med tillämpning av barnkonventionen:

> Mitt första boende var ett transitboende i Malmö, och det var jättebra. Det fanns god och snäll personal där. Det fanns personal från Iran och de var snälla och lagade god mat som vi lagar hemma, och jag kände mig nästan hemma. Vi kunde prata på persiska och skoja, och jag kände att de brydde sig om oss. Men sedan flyttades jag till ett vanligt boende, när jag hade fått PUT, och till en annan stad där jag kände ingen. Personalen var inte lika snäll, och jag kunde inte svenska och kände ingen och vågade inte gå ut ensam. Maten var inte heller god, och jag mådde dåligt och längtade hem till mamma och mina små syskon. Det kändes inte som att jag mår bra fast jag har fått PUT och ska känna mig lugn och må bra. Det var mycket jobbigt i början. Och personalen brydde sig inte om oss. De bara gjorde sitt jobb och gick hem. De kände inte mig, och jag kände inte dem. Idag kan jag svenska och jag har kompisar och jag bor i lägenhet. Jag har en kontaktperson som kommer och hälsar och hjälper mig och det känns bra. Äntligen känner jag att jag har ett hem. Det tar tid att lära sig och anpassa sig. Man måste förstå det själv. Det går inte att personal ska bestämma och säga gör så eller så, för vi kan ändå inte förstå vad det betyder när vi är nya i Sverige.

En annan tjej jämför sitt första boende, ett transitboende, och sitt nuvarande HVB-hem. Även hon trivdes bättre på transitboendet eftersom reglerna inte är lika restriktiva där, och det ställs inte lika mycket krav på ungdomarna. Persona-

len tycks visa mer medlidande då alla är oroliga och mår dåligt på grund av den långa väntan och ovissheten. De visar mer empati och därmed upplevs de som snälla och trevliga. Idag bor hon på ett boende som är blandat: där bor både killar och tjejer. Killarna är mer utåtagerande och tar för sig och tenderar att prata även för tjejerna, särskilt om de kommer från samma land. Det verkar vara en gammal vana eller möjligen till och med en förväntan på dem att vara ställföreträdare, som de brukar vara i hemlandet. Till en början tycker tjejerna att det är befriande, eftersom även de följer hemlandets kultur, men allteftersom tiden går och de blir mer vana vid samhällets nya normer finner de det inskränkande. En del lika sinnade killar brukar hålla med tjejerna, att de kan tala för sig själva, andra vill inte mista sin makt och hotar genom att anklaga de andra för att ha glömt sin kultur. Något som sårar och tynger de flesta migranter, särskilt i en känslig period som tonåren samt att leva ensam i diaspora:

> Först bodde jag på transitboendet och det fanns personal från Iran och de förstår oss och var jättetrevliga. De lagade persisk mat många gånger, och den liknar mycket vår mat. Sedan flyttades jag till ett blandboende i Stockholm, men här trivs jag inte lika bra. Det är svårt att förstå varandra och med personalen. Det finns ingen tolk. På allt vi säger så säger personalen att vi måste vänta och vänta. Det finns inte alltid mat till alla och de bara säger vänta… och vänta. Vi vill gärna laga afghansk mat, men vi får inte. De bara säger att vi ska vänta. Jag förstår inte vad vi ska vänta på. Killarna är mer bråkiga, och de vet vad de vill och de brukar få det. De går ut och äter och kommer sent och de vågar bråka med personalen. Vi tjejer är tysta och bara väntar. Vi vågar inte gå ut utan personal och vi gillar inte maten, men vi säger inte till personalen. Killarna bråkar och säger till personalen att tjejerna tycker som oss, men de vågar inte säga det. Först tyckte jag att det var jobbigt och sa ingenting, men sedan när jag kunde mer svenska och personalen frågade vad jag tycker, då tyckte jag att det är fel att killarna hela tiden säger vad tjejerna vill och tycker. Det är bättre om alla kan prata vad de tycker och vill.

Det som ungdomarna lyfter som positivt är färre omflyttningar till olika orter och olika boenden. Stabilitet och kontinuitet är viktigt för ungdomarnas välmående och en möjlighet till trygghet och bra anknytning, både till personalen, övriga ungdomar och orten i sig. En av de negativa aspekterna som flera ungdomar klagar på, är boenden som ligger långt borta från centrum samt dålig kommunikation. Det begränsar ungdomarnas rörlighet och möjlighet att träna, umgås med andra ungdomar samt att engagera sig i aktiviteter och till exempel i föreningslivet:

> Jag har bott på samma boende ända sedan jag kom till Sverige. Det är bra

att jag inte flyttat runt. Men förut var boendet bättre och vi gjorde många aktiviteter. Nu gör vi nästan ingenting. Boendet ligger ganska långt och vi måste åka buss, och den kommer inte så ofta. Om jag missar bussen blir personalen arga, och jag mår dåligt. Jag vill ju inte missa bussen. Så många gånger stannar jag på mitt rum istället. Jag vill inte att de ska bråka med mig. Det är inte mitt fel. Men de bryr sig inte om att boendet ligger långt borta.

En lösning skulle kunna vara att boendet har bil och att personalen engagerar sig mer i att skjutsa ungdomarna fram och tillbaka, som föräldrar gör för sina barn. Då hamnar vi ett steg närmare barnkonventionen och gör försök för att möjliggöra en bra anknytning, för en lyckad integrering av ungdomarna. HVB-hem avsnittet avslutas med en kort citat som efterlyser mer engagemang från personalen för ett bättre trivsel för alla:

Det var jättetråkigt på det nya boendet. Det var bara jag och en till kille och personalen. Det fanns inget att göra. Affärer och centrum var långt borta och jag hade inget busskort att ta bussen. Det var ett jättetråkigt ställe. Och personalen var ny och visste inte så mycket om oss. De hade ingen erfarenhet av ensamkommande.

I sista avsnittet *Egna berättelser* finns flera långa sammanhängande citat som berör även boendet på HVB-hem, för den som vill veta mer.

Sammanfattning

Nästan alla ungdomar hamnar på transitboende i början och de flesta berättar att det är bättre boendemiljö på transitboendet än på HVB-hemmet, dit de flyttas efter att de har fått beslut om beviljad PUT i Sverige.

Ungdomarna berättar att personalen på transitboenden är snälla och trevligare. De visar mer förståelse för ungdomarnas utsatta situation. De tar sig tid att lyssna och att prata med ungdomarna. Flera berättar att till och med maten är bättre och att personalen är mån om att låta ungdomarna välja maträtter samt hjälpa till så att det blir mer likt hemlandets mat.

Det är färre regler på transitboendet och mer välkomnande. Ungdomarna kän-

ner sig uppskattade för vilka de är, dock är ovissheten om framtiden, om de får beviljad PUT eller inte, plågsam. Kanske är det detta som gör att personalen är vänligare, har större förståelse och tålamod? Eller är ungdomarna så oroliga och upptagna av asylprocessen att personalen upplevs som snälla?

Socialstyrelsens rapport om hälsan för ungdomar som har varit placerade i HVB-hem är dyster. Den visar att de har betydligt sämre hälsa, även tandhälsa, liksom mindre avklarad skolgång än ungdomar som bor hos sina biologiska familjer. Barn som under sin uppväxt har placerats utanför sitt hem har kortare utbildning, sämre psykisk hälsa och hög användning av psykofarmaka (Socialstyrelsens rapport 2016 02 25).

Undersökningar visar att modet och hoppet inte lämnar en under svåra tider. Det är när beslutet om PUT kommer, som många upplever depression eller ångest. När personen äntligen slappnar av, då kommer känslorna, skulden, oron för övriga familjemedlemmar m.m. Det är oftast då de flesta flyttas till HVB-hem och en mindre del till familjehem. Det är nu den andra långa resan påbörjas, den som ingen upplyser om, den som leder in i det nya samhället: att lära sig det nya språket, koderna, seder, tradition, attityder, beteende i olika situationer samt värderingar. Att smälta in, att anpassa sig och integreras i det nya samhället. Det är nu personalen runt omkring plötsligt upplevs som krävande, hårda, oempatiska. Det väller in nya obegripliga och onödiga regler i det hus som ska vara ens eget hem, ända in i ens eget rum. Hur ska en tonåring kunna känna sig hemma med en massa främmande tjänstemän som har alla befogenheter, lik vakter? Det är nu bråket och tjafset börjar, det vi kallar kulturkrock. Kanske är det främst en generationskrock samt obalans i maktförhållandet? Vem kan känna sig som hemma på ett HVB-hem?

Många boenden ligger idylliskt ute på landet, i små naturnära orter. Sveriges naturskönhet är obeskrivlig, men för en sprallig tonåring blir flera kilometer från närmaste centrum väldigt isolerande. Många är vana vid storstäder, stadsljud, stora familjer samt att det finns många människor omkring. I de idylliska naturnära områden som ligger en bit utanför centrum blir effekten att ungdomarna känner sig isolerade och rädda i sin egen ensamhet. En del berättar att de har svårt att somna om det är alldeles tyst. De vänder på dygnet och sover på dagen.

Sista bussen åker tidigt och missar man den, kommer man inte hem den dagen. En del har ringt till boendet och bett om skjuts hem men fått ett nej, vilket har

resulterat i att ungdomen övernattat utomhus tills bussarna på morgonen börjat åka igen. Inställningen hos ungdomen blir ofta: *Om min mamma eller pappa hade varit här hade de hämtat mig.*

Några ungdomar berättar om hur de fick se en fin bild på ett hus under sommartid, som sedan visade sig ligga i Norrland med massor med snö stora delar av året. Ungdomarna berättar om hur de förväntat sig att hamna i Stockholm, Malmö eller Göteborg men hamnat väldigt avlägset. De känner sig lurade.

Många ungdomar berättar att just de var det första uppdraget för boendet. Boendet hade alltså ingen tidigare erfarenhet av att ha ensamkommande ungdomar. Personalen var oförberedd på denna målgrupp, vilket föranledde många onödiga missförstånd. Ungdomarna var också oförberedda på vilka regler som gäller för ett HVB-hem. Personalen borde ha fått en särskild utbildning i bemötande. Även ungdomarna borde bli informerade om vad innebär det att bli placerad på ett HVB-hem av socialtjänsten tillsammans med gode mannen och med hjälp av en tolk. Många ungdomar berättar om kulturkrockar, missförstånd, tjafs och bråk. De visste inte vad som förväntades av dem eller om anledningen till boendets regler. På samma sätt känner personalen inte till ungdomarnas behov av acceptans, tillit, respekt samt råd och tips inför det vuxna livet. De behöver inte vård och uppfostran likt dysfunktionella ungdomar.

Samhället och särskilt aktörerna kring en ensamkommande ungdom är vana att arbeta med ungdomar som har hamnat på glid eller kommer från destruktiva, missbrukar eller dysfunktionella familjer, vilket innebär att vi är duktiga på att fostra och tillrättavisa ungdomarna. Detta förhållningssätt brukar ge upphov till missförstånd. Flera anser att ensamkommande ungdomar behöver upplysas om det nya samhället dess kultur och värderingar (Törnlund 2012).

HVB-hemmets ursprungliga syfte är att ge vård och uppfostran till ungdomar som behöver det. En del ensamkommande ungdomar har trauma och behöver stöd och behandling. Ungdomarna kan få vård genom Röda Korset, BUP och psykologer. HVB-hemmet är inte skapat för den här typen av boendebehov och bemötande. Det är dags att börja tillämpa barnkonventionen på HVB-hem!

Fler killar klagar på att de har hamnat i osammanhängande grupper på boendet. De kan ha bestått av så många som upp till tio killar från olika länder, där ingen varit svensktalande till en början, och där killarna sinsemellan missförstått varan-

dra och hamnat i konflikt. De har haft olika problem och behov av stöd. Boendet uppfattas av ungdomarna mer som förvaring än ett hem. Flera av killarna som har bott i Sverige några år har fått agera tolk åt andra killar.

Vi är vana vid att svenska ungdomar är uppvuxna med uppmaningar om att berätta hur de mår och känner sig, i sin tur förväntar de sig diskussioner om hur uppstådda problem kan lösas. Ensamkommande ungdomar är inte uppvuxna med uppmaningen att berätta om sina problem för vuxna, särskilt inte tonårsproblem. När personalen ska reda ut problemen är det vanligt att ingen vill säga något, dels av skam, dels av respekt för de vuxna.

Ungdomarna är medvetna om att de kostar samhället i resurser och pengar, just därför känner de att de borde vara mer inkluderade i regelbestämmelserna. Ungdomarna vill bli sedda och respekterade för vilka de är. Personalen visar för det mesta inte respekt och förståelse för deras personlighet och kulturella bakgrund. Att ta seden dit man kommer fungerar bäst efter att individen har landat, börjat känna sig trygg och inte att förglömma börjat känna sig välkommen i det nya samhället. För att man ska kunna ta seden dit man kommer, måste de som äger seden låta en bli bekant med den, förklara seden och aktivt uppmuntra en till att följa den samt dela med sig av sedens nyanser.

En kille som vid intervjutillfället hade bott 7 år i Sverige, och hunnit bo på flera orter och boenden, berättar att hans uppfattning är att det var bättre bemötande då när han kom hit. Det var inte lika många ensamkommande, och det fanns mer resurser och tid för anpassning. Nu kommer det för många ungdomar på en gång. Det är brist på boenden, och det öppnas snabbt nya med kort varsel och på grund av det med dålig förberedelse. Förut hade personalen tålamod och mindre stressig arbetssituation, så överlag fungerade det bättre då. Killen säger att han inte har något att klaga på under sin tid han bodde på boenden. Idag skulle han klaga på många saker. Det normala är att utvecklingen går framåt, men vad gäller boende så går det bakåt på grund av att trycket är för hårt, anser han.

Numera anställs många före detta ensamkommande som personal på boenden när de gått ut svenskt gymnasium. De anställs av sin tidigare personal. De har erfarenhet, kunskap och kan flera språk, vilket behövs. De nyanlända ensamkommande är överlag nöjda med personal som har den här erfarenheten. Personalen förklarar för de nyanlända vad som gäller och vilka konsekvenser det blir om man inte följer regler. Polis och sluten vård är det som gäller vid de extremare fallen.

Det kan vara bra att personalen pratar med polisen innan de ska hämta en ensamkommande ungdom för avvisning så att de tänker på att inte göra det så dramatiskt. Självklart måste polisen göra sitt jobb, men det kan ha en skrämmande effekt på ungdomar som ännu inte har fått sitt beslut, som är oroliga och kan bli ännu räddare.

Sammanfattningsvis saknas en anknytning perspektiv hos personalen på HVB-hemmen. Visserligen är de endast tjänstemän och ska inte bygga upp relationer med sina klienter. Men behovet är ändå erkänt, annars hade idén om kontaktperson på boendet med särskilt ansvar för en eller flera ungdomar inte uppkommit. Kontaktpersonerna borde anstränga sig lite mer för att bygga upp ett förtroende, gå in i sin roll som en engagerad vuxen, likt en vuxen som ska hjälpa sitt barns bästa kompis: inte enbart utföra sin tjänst motoriskt och oengagerat. Ungdomarna känner av när en person är engagerad och vill deras bästa eller bara gör sitt jobb. Anknytningen behöver inte vara på känslonivå, den kan gott och väl vara på tillitsnivå, det skulle räcka långt för en ensam tonåring.

Barnkonventionen är ratificerad i Sverige sedan 1990 och borde inte vara svår att föra in i det dagliga arbetet på boendet. Utifrån intervjuerna framgår att barnkonventionen inte tillämpas och det är sällan ungdomarna är med om att diskutera sitt eget bästa utifrån ramverket. Det är sällan ungdomarna anser att de har fått tillräckligt med information om boendets regler. Det räcker inte att rabbla upp eller skriva upp reglerna, de ska diskuteras och förklaras, inte minst anledningen bakom reglerna är viktigt att förstå. Det kräver endast små resurser och skulle långsiktigt vara besparande, inte minns i form av välbefinnande och hälsa.
Det bör utformas en kurs anpassad för boendepersonal på HVB-hem för ensamkommande barn och ungdomar. Det skulle göra en enorm positiv skillnad för alla inblandade.

Kommunikation

Flera ungdomar är missnöjda med kommunikationen mellan personalen på boendet och ungdomarna. De får för dålig information om vad som gäller. De får ofta svaret att vända sig till sin gode man eller sin socialsekreterare. Ungdomarna anser att det är personalen som bör informera på plats utan dröjsmål. Det är nödvändigt med mer praktisk handling. Det är inte bara språkbrister som försvårar kommunikationen utan även kunskapsbrister, och det gäller kunskaper om beteende

mönster, attityder och sociala koder. Personalen bör bli bättre på att förklara regler och beteende, inte bara tillrättavisa. Berätta hur det förväntas att man ska vara, istället för hur man inte ska vara. Det är lättare att acceptera regler om det finns en utförlig information med förklaring om varför dessa regler är nödvändiga.

EXEMPEL PÅ DÅLIG KOMMUNIKATION

En kille hade låst in sig på sitt rum för att vara ifred. Personalen tillkallade polis, efter att ha knackat på och ropat några gånger. Killen blev både rädd och förvånad när polisen bröt upp hans dörr. Personalen hade kunnat förvarna honom att de kommer att ringa till polisen, och då hade han öppnat själv, berättar han. Nu blev det onödig dramatik. Killen berättar att om han hade bott hemma och låst in sig på sitt rum, hade hans mamma inte ringt till polisen för att de skulle komma och bryta upp dörren. Hur ska ungdomarna känna lugn och ro och bygga upp en känsla av att det är deras hem under sådana regler och omständigheter? Det är för mycket institution på boenden och det är bäddat för konflikter, tonårsuppror och missförstånd.

Flera ungdomar upplever att personalen är för upptagen med sina egna uppgifter och sig själva. De är otillgängliga under lång tid och sitter i olika möten. En del killar berättar att de har fått mer information om regler på boendet från sina kompisar än från personalen. Så ska det inte vara.

Ungdomarna känner till att det ofta förekommer förflyttningar. De går omkring med en ständig oro om plötslig flytt till en plats långt borta från sitt nuvarande boende, kompisar och vuxna som de har fått lära känna. Situationen är ironisk och orättvis: en del blir förflyttade mot sin vilja, andra gör allt för att bli flyttade men lyckas inte få igenom beslutet. De vuxna behöver vara mer lyhörda för ungdomarnas behov. Avsaknaden av barnkonventionen och barnens rätt att vara med och besluta försvårar omständigheterna.

I en integreringsprocess är maten det sista migranter brukar ändra. Många saknar sin mammas mat. Flera av ungdomarna berättar att de gärna skulle vilja laga sin hemlandsmat på boendet, men personalen tillåter inte det. Samtidigt berättar flera att det förväntas av ungdomarna att de ska kunna laga mat innan de flyttar till träningslägenheter för att träna att bo och klara sig på egen hand.

Egna reflektioner

Under ett av mina besök i Skåne blev jag tillfrågad av en person om jag kunde intervjua även henne för boken, trots att hon inte är ensamkommande. Hon förklarade att hon både bor och arbetar inom kommunen, men ville vara anonym. Genom sitt arbete kommer hon i kontakt både med ensamkommande och andra aktörer som gode män och personal på HVB-hem. Eftersom boken handlar om bemötandet av ensamkommande, tyckte jag att det är okej att även andra röster som visar intresse för boken och har önskemål att bli intervjuade ska vara med. Här kommer hennes fristående berättelse:

> Det fungerar inte bra. De inblandade kommunicerar inte med varandra. De tänker inte på barnets bästa. Socialtjänsten har ansvaret för barnen och kommunen har boenden, men det finns även privata boenden utan insyn. Flera organisationer driver boenden och alla ska ha en del av kakan. Personalen är inte alltid bra. Ungdomarna känner sig inte trygga på boendet. Det är stora pengar i omlopp. Allt är inte seriöst. En gode man har ansvaret för barnet. Men det händer mycket hemska saker på boendet som god mannen inte vet om, eller får reda på förs när det är försent. Gode mannen har mycket kontakt med ungdomarna, det är viktigt för ungdomarna att bara prata, att bli sedd.
>
> Ungdomarna har höga krav på att ha de senaste märkeskläderna, mobiler m.m.. Någonstans har de fått informationen att man ska ha det i Sverige. De jämför med varandra, och det blir som att de tävlar.
>
> En del ungdomar får PUT, och då får de även hämta hit sin familj. Andra ungdomar får avslag och ska utvisas, och ingen tar hand om dem, och ändå bor alla ungdomar tillsammans. Det är hemskt, mycket frustration och förtvivlan. De kan inte påverka sin situation, de bara sitter och väntar. Det är stor personal omsättning på boenden, och det ger ingen trygghet för ungdomarna. När kommunen får kännedom om ett boende som sköts dåligt stängs det, men det öppnas nya hela tiden. Det blir en stor ekonomisk belastning för en liten kommun.
>
> Ingen tänker på att ungdomarna kommer från olika länder och inte går ihop på samma boende. Puberteten är svårt för alla. Barnets bästa ska vara i centrum under den frustrerande asyl tiden. Vi har många polisbesök på boendet på grund av ungdomarna. De slåss och kastar saker på polisbilen, allt på grund av frustration. Flera av killarna har polisanmälningar på sig,

och det är inte bra i asylprocessen. Ungdomarna anmäler varandra.

Det är en blandad kompott av gode män. Kvinnor som vill vara som mammor och män som vill vara en manlig förebild. En blandning av det som jag sa vore bra, men svårt att hitta. Och man får inte välja själv sin gode man.

Alla myndigheter som är inblandade kring en ensamkommande har för mycket att göra, och ingen orkar ta sitt ansvar. Besluten som fattas ska följas hela vägen. Sverige bryr sig om kvantitet istället för kvalitet.
Något som är ett stort problem för pojkarna är att de i sin förtvivlan blir sjuka, och då ska de till BUP. Vår bil åker fram och tillbaka hela tiden. Men läkarna säger att det är ingenting. ”Det är väl deras halmstrå”. Ibland skadar de sig själva. Jag har själv en son och jag skulle inte vilja att han är med om det som pojkarna är med om. Och jag skulle inte vilja vara i deras mammas ställe heller. Det finns en anledning till att de har skickat iväg dem. Lite mer omtanke och hänsyn behövs nog.

Ungdomarna ljuger väldigt mycket, men det gjorde jag också i deras ålder. Och sanningen har alltid minst tre sidor och det skapar onödiga konflikter. Vem har de som förebild här?

Jag känner gode mannen M. Han är en klippa. Han har fyra pojkar. Han kan styra upp allt så bra. Han tar tag i viktiga saker. Alla är imponerade av honom. Han kan ta hand om pojkarna. Jag arbetar på myndighet, men jag kan inte agera. De ringer om nätterna och helgerna och M. kommer. Alla ungar på boendet vill ha honom. Han ställer alltid upp.

Jag vill trycka på kommunikationsbristen. Det är svårt att samarbeta med socialtjänsten. De är rädda och hänvisar till sekretessen. Det är bättre att arbeta med Migrationsverket, för de kan sin sak om samarbete och säkerhet och allt. Vi har inga flickor på boenden. Ängelholm har ett separat boende för flickor. De har husmöte med personalen, god man, ungdomarna och oss. Och det fungerar bra där. Och det är trevligt att träffa ungdomarna, som är levande vara och inte bara papper för oss.

Det är pengar som styr överallt. I vissa kommuner har man tolk kostnadsfritt från kommunen, medan andra säger nej för att det är för dyrt. Men hur ska vi kommunicera utan tolk?

Boendet har bara två tv med tv-spel till 18 killar. Boendet erbjuder vissa aktiviteter som killarna inte vill vara med på. Så de drar till Malmö, och ingen vet vad de gör i Malmö. Ingen vet vem de umgås med och hur de blir påverkade till olika felaktiga verksamheter. Men vår lilla kommun har inget att erbjuda. Man tänker inte på ungdomarna och, ärligt, jag skulle inte heller vilja bo där de bor. De säger att det känns som ett fängelse. Vi har ett PUT-boende, och de ser glada och harmoniska ut där. Och de är mycket mer etablerade i samhället och pratar bra svenska. Men så är det inte på asylboendet. I vår lilla kommun ser och vet man allt. Vi har väldigt god insyn.

"I Grekland blev vi slagna av polisen."
Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

Familjehem

Idealet för en ung vilsen nyanländ tonåring är att få lyckan att placeras i ett bra och kärleksfullt familjehem. Ungdomarna svarar uteslutande att de helst vill bo hos ett snällt svenskt familjehem för att snabbt lära sig det svenska språket, kulturen, koderna och snabbt integreras i det svenska samhället. Men det säger sig självt att det inte finns tillräckligt med familjehem att erbjuda. Redan 2006 konstaterades att det är svårt för socialtjänsten att rekrytera bra familjehem (Mattsson 2006). Dessutom är långt ifrån alla familjehem snälla, engagerade och framförallt lämpliga att vara familjehem. Flera undersökningar, liksom vittnesmål från både svenska och andra ungdomar som har bott i familjehem, visar att många av familjehemmen inte borde vara familjehem.[34]

Det är viktigt att visa respekt för den familjehemsplacerade ungdomens biologiska familj, kultur, religion och tradition, eftersom det hänger ihop med att bygga upp en bra och nära relation. Många ungdomar saknar sin biologiska familj och blir ännu mer påminda om det i givna situationer som helger, måltider och andra familjenära rutiner. Det är önskvärt att prata med ungdomarna då och att ge dem stöd, även tröst om det skulle behövas. På individnivå är det svårt att ge konkreta råd, eftersom var och en har sin sorg och behöver egen tid för bearbetning och även tid att sörja, oavsett om de biologiska föräldrarna är i livet eller inte.

Det förekommer att ungdomarna av olika anledningar undviker familjehemmets kontaktförsök. Orsakerna kan vara olika: depression, saknad efter den egna familjen, dålig erfarenhet av tidigare familjehemsplacering, tonårsgrubbel m.m. Det är viktigt att familjehemmet visar förståelse och respekt, men även att det finns engagerade vuxna som är beredda att stödja och trösta. Ge ungdomen tid, att anpassa sig till det nya hemmet. Det är viktigt att försöka prata och ge ungdomen den tid den behöver, och samtidigt finnas till hands. I boken *Behandlingsinriktade familjehem* (kapitel 7)[35] ges konkreta förslag på hur ett familjehem kan närma sig den placerade ungdomen. Några exempel: laga mat tillsammans, handla tillsammans, låta ungdomen bestämma och välja TV-program, gå på gemensamma evenemang som ungdomen gillar och väljer, samtala om ämnen som ungdomen gillar osv.

34 Moberg, Åsa i Dagens samhälle 2016 02 18.
35 En bok utgiven av Kvinnorsnätverk, Linnamotagningen.

Ur barnperspektivet samt barnkonventionen är det viktigt att ungdomarna får vara med och besluta, i enighet med rätten till deltagande i besluten som rör ungdomarna. Ungdomar över 15 år ska inte påtvingas de vuxnas beslut; de ska vara med i diskussioner angående deras liv. Mattsson (2006) skriver att barn har samma rättigheter och integritetsskydd som vuxna. Det kan vara rätten till information och möjligheten att delta i beslut rörande boende (ibid).

Det är få ungdomar som berättar om lyckliga familjehemsförhållanden. Flera av ungdomarna har bytt familjehem tills de har hamnat rätt. Efter misslyckade placeringar i svenska familjehem väljer en del ett familjehem från samma hemland, eller från samma kultur och i sista hand från ett annat land och kultur. Alla placeringar i familjehem från samma hemland, språk eller kultur är inte heller lyckade. Många ungdomar berättar att familjehemmet inte pratade svenska, eller att de krävde samma kulturella förhållningssätt som i hemlandet vilket oftast är strängt och patriarkalisk. Nedan följer ett vanligt förekommande exempel med flera byten: flera HVB-hem och minst två familjehem. Idealet är dock att få bo i träningslägenhet:

> Efter mitt andra boende bodde jag i två olika familjehem. Den första var svensk och det blev missförstånd. Vi kom inte överens om maten och de hade konstiga regler. Det tyckte jag då. Ingen berättade för mig varför. Idag vet jag att de var tvungna att ha det så. Jag kan förstå dem idag. Men då var jag missnöjd. Vi gör inte så i Afghanistan. Jag tyckte bara att det var orättvist mot mig. Sedan bytte jag familjehem och bodde hos en man från andra sidan jorden. Hans kultur är inte som min, men han var mer snäll tyckte jag. Han hade inga konstiga regler om maten och att passa exakta tider, som det svenska familjehemmet hade, så jag hade det bra hos honom. Sedan fick jag egen träningslägenhet. Det passade mig perfekt. Jag fick köpa mat och laga vad jag ville. Det blev jättebra. Helst borde jag hamnat direkt i träningslägenhet. Jag är för självständig för att anpassa mig till andras påhittade regler hela tiden. Jag har mina egna regler.

De familjehem som vill ställa upp, har tid och ett extra rum att avvara, borde intressera sig mer för bakgrunden av ungdomen som de ska ta hand om. Visserligen ska den placerade anpassa sig till familjehemmets hemregler, men det underlättar om familjehemmet vet hur de ska bygga upp en bra anknytning till ungdomen, sedan successivt implementera familjens regler. Modellen underlättar anpassningen samt minskar missförstånd och kulturkrockar. Båda partnerna kommer att vinna på det. Nedan ett exempel där självständiga ungdomar har svårt att förstå

poängen med alla regler:

> Jag bodde på två olika boende och det var både bra och dålig. Sedan flyttade socialen mig till familjehem. Först var det bra, men sedan blev det mer och mer problem. Det var missförstånd. De hade svårt att förstå mig och jag förstod inte varför de skulle ha en massa regler om allting. Hur ska man känna sig hemma om man hela tiden ska tänka på deras hemmaregler? Det var ju nästan som på boendet. De visste inte så mycket om ensamkommande. Det är viktigt att familjehem för ensamkommande lär sig lite om oss också. Hur ska de annars förstå oss? De tycker att vi är konstiga och vi tycker att de är konstiga, så klart att det inte funkar då. Jag mådde inte så bra. Socialen flyttade mig till träningslägenhet. Det är bäst för mig. Äntligen känner jag mig hemma.

Även när det gäller placering i familjehem vill ungdomarna helst bo i stora städer. De vill känna frihet, ha möjlighet till bra kommunikation för att åka till träning och kompisar, samt för att kunna komma hem i god tid. Att bo idylliskt på landet är inte attraktivt för en tonåring. De flesta trivs bäst i träningslägenhet, efter att ha provat flera boenden samt flera familjehem:

> Jag mådde inte bra på boendet och socialen försökte hitta familjehem till mig. Men det är svårt att hitta ett familjehem som passar bra. Och jag tänkte på att jag måste känna mig hemma. Jag tänkte: kommer jag att trivas här? Alla är snälla och fina när socialtjänsten är med. Men jag ska bo ensam med dem. De hittade en ensam man som bodde i ett litet by i skogen. Men jag sa att jag inte vill bo ensam i skogen. Det är bra med familjehem för då lär man sig språket och kulturen fortare, men det måste vara ett bra familjehem. Sedan fick jag träningslägenhet och det var det bästa för mig. Ingen stör mig och jag stör ingen.

Misslyckade försök på boende och i familjehem förklaras ofta slarvigt med missförstånd och kulturkrockar. Det är att förenkla problemet. Misslyckandet beror främst på brist på empati och vilja att förstå och sätta sig in i livssituationen för en tonåring på flykt . Vad innebär det; att fly ensam, att mista familjen, att inte veta var de är eller hur de mår, att känna skuld och ansvar. En bra anknytning till ungdomen, kännedom om barnkonventionen samt en vilja att hjälpa en flykting att känna tillit och trygghet: helt enkelt att känna sig välkommen. Killen nedan har insett detta efter att ha flyttat runt i några omgångar:

> Jag bodde i tre seriösa familjehem och två som inte var seriösa. Alla de hade brist på empati. Sätt er in i våra känslor. Vi som inte kan språket, reglerna, kulturen, samhället, är rädda och vilsna. Sätt er i vårt ställe.

> Hjälp oss. Ge oss goda råd som riktiga föräldrar. I mitt land, när vi får gäster så gör vi allt för dem och allt för att de ska trivas. Om det kommer någon från ett annat område, då visar vi runt och följer med och hjälper med allt. Men här i Sverige ska vi ta seden dit vi kommer på en gång. Hur ska det gå om ingen visar oss, ingen förklarar varför det är så. Bara en massa regler som vi inte förstår och vi ska göra dem utan att ifrågasätta det. Idag förstår jag reglerna och det svenska samhället, men jag gjorde inte det första året. Jag bara tyckte att allt var onödigt krångligt. Det kändes som alla ville sätta dit mig. Ungefär som att visa mig att jag inte fattar någonting, att jag inte duger till.

Det är betydligt färre ensamkommande tjejer som når Sveriges gränser än killar. Många som kommer från Somalia blir placerade hos somaliska familjer och försvinner på så sätt in i den somaliska diasporan. Vägen från Afghanistan är alldeles för lång och svår, och det är ovisst om man kommer fram på grund av riskfyllda turer i små gummibåtar från Turkiet till Grekland. Därför släpper familjer inte i väg unga tjejer ensamma. Från Syrien kommer flyktingar oftast med någon familjemedlem eftersom hela landet är på flykt, och därmed är det inte lika stor andel ensamkommande därifrån som det är från Afghanistan. De få tjejer som har valt att låta sig intervjuas för boken berättar att socialen försökte placera dem i familjehem. Det ansågs vara det bästa för dem. Det finns för få boenden endast för flickor och att blanda dem med pojkar från samma land är inte så lyckad. Tjejerna vill själva inte det eftersom killarna tar på sig att överbeskydda dem och övervaka dem. Intervjuerna visar att tjejerna är mer tillbakadragna, har svårare att klaga, att bli lyssnade på, att göra sig hörda. De är missnöjda, men finner sig i situationen och klagar inte lika högljutt som killarna och därmed ignoreras de för det mesta av alla parter. På min fråga om de klagar när de är missnöjda, svarar nästan alla att de har sagt till sin gode man eller till sin socialsekreterare, men att ingenting händer. Till skillnad från killarna som klagar till alla, om och om igen, tills det blir bråk eller tills de blir uppmärksammade. Nedan berättar en tjej att hon är olycklig och känner sig rädd i familjehemmet där hon är placerad, men att ingen verkar ta henne på allvar. Familjehemmet har tagit på sig att ta hand om flera ungdomar och att bygga upp en anknytning till var och en verkar inte ens vara tanken. Att barnkonventionen finns och ska tillvarata barnens mänskliga rättigheter tycks varken de eller den gode mannen känna till:

> Efter två dagar på ett boende flyttade socialen mig till ett svenskt familjehem. Där bodde två till tjejer från Afghanistan och en svensk tjej. Familjen hade en hund och jag var rädd för den. Jag var inte van att

> hundar ska bo hemma. Det var ett lugnt område och det var jättetråkigt där. Jag hade ingenting att göra och jag kände ingen. Det fanns ingen att umgås med. Trots att det var vackert och lugnt som paradiset, men om man inte trivs och är rädd och orolig så blir allt som fängelse. Jag trivs inte där och inte i familjehemmet heller. Jag har klagat många gånger och jag vill flytta. Och jag har sagt till min gode man att hjälpa mig, men det händer ingenting. Ingen visar förståelse för hur jag mår. De får betalt för att hjälpa mig, men de lyssnar inte på mig. Jag vill att de ska förstå mig och även hjälpa mig i praktiken, inte bara prata tom prat. Jag mår jättedåligt, men vet inte hur jag ska göra så att de ska förstå det.

En till tjej med liknande erfarenhet är upprörd över: att inte bli sedd, att inte bli lyssnad på, att till och med bli anklagad för att vara jobbig på grund av sin oro och saknad efter sin familj. Det är möjligt att killar är duktigare på att förtränga eller inte visa sina känslor, som saknad och oro för sin familj. Det är möjligt att killar har lättare att bli utåtagerande, ställa krav och bråka med alla för att synas och bli hörda. Könsskillnaden är påtaglig, trots att antalet intervjuade tjejer är få. Hur är detta möjligt i världens mest jämställda land? Det kan inte vara slumpen. Skillnaden är påtaglig och utbredd bland de inblandade aktörerna: det är en rådande struktur. Det klagas på jobbiga tjejer för att de är ledsna och oroliga för sina familjer och på jobbiga killar som gnäller och bråkar och är missnöjda och ska ha mer och mer. De professionella tjänstemännen som dagligen arbetar med bemötande av ensamkommande borde fråga sig åtminstone då och då vad detta jobbiga beteende kan bero på? Människor som mår bra brukar inte vara jobbiga. Kan det vara så enkelt att ungdomarna inte mår bra och ropar på hjälp med de medel de har? Vi vill så gärna hjälpa de ensamkommande flyktingarna, men de får inte kräva hjälp: vi ställer upp villkoren och hjälper till med det som vi vill, inte med det som de uppenbarligen behöver. Tjejen i intervjun nedan skriker på hjälp, på sitt sätt:

> Det blev vinter och kallt och jag behövde vantar och halsduk och då sa familjehemmet: *Vänta lite jag ska sticka åt dig.* Men jag fick vänta länge på dem. Familjehemmet har ett landställe och vi ska åka dit med bil så fort det är lov. Det tar 5–6 timmar att åka med bil och det är jättetråkigt och jobbigt att sitta stila i bilen så länge. Och där på landstället finns ingenting att göra. Det är jättetråkigt för mig. Jag vill inte följa med dit, men de säger att jag måste det. Ibland låser de vardagsrummet så vi får inte se på tv när vi vill. Familjehemmet tog bort internet från min dator och nu måste jag låna en dator om jag ska titta på mina föräldrar på internet. Familjehemmet är strängt mot oss tjejer som bor där. En tjej som inte

> trivdes rymde från familjehemmet. De säger till oss att vi är tuffa, men vi måste vara det. Hur skulle vi annars komma till Sverige. De vet inte vilket liv vi hade och hur vi måste vara tuffa för att komma hit. De borde bry sig lite mer om oss och veta hur vi mår och hur vi levde och förstå oss. När de är stränga och elaka och jag mår dåligt då orkar jag inte. Jag försökte ta en burk med tabletter och dricka dem alla. Senare försökte jag skära mig i handen för jag mådde så dåligt, men familjehemmet brydde sig inte om det. Både min gode man och familjehemmet sa till mig att eftersom jag är ledsen och orolig för mina föräldrar och är ledsen för dem så borde jag åka tillbaka till dem. Är det så de ska göra för att hjälpa mig? De får betalt för att hjälpa mig, men de gör ingenting. De tycker att jag är jobbig, men de gör inget för att jag ska må bättre så att jag slutar vara jobbig och klaga på dem. Ibland undrar jag om de är lika hårda mot sina egna barn, eller har de inga egna barn?

Kläder är viktiga för alla och särskilt för tonåringar. Det är inte bara ens identitet, det är även en skydd, ett kamouflage för att inte avvika från övriga tonåringar i klassen, på gården, på stan. Annars kan man bli mobbad, isolerad och i värsta fall utskrattad. Alla som har varit tonåringar minns klädernas betydelse för sammanhållningen i gruppen. Återigen, det verkar troligt att killarna skriker högst och tjatar till sig moderna tonårskläder. Återigen är det tjejerna som inte får, som måste hålla igen, visa förståelse och foga sig i situationen. Detta trots att det är mer prestige med kläder och accessoarer bland tonårstjejer än bland tonårskillar. Tjejen nedan berättar att hon inte vill visa sig med sina gamla kläder från hemlandet som uppenbarligen inte används i Sverige. Hon tenderar att isolera sig: ensamkommande flyktingar är redan isolerade. Det verkar inte finnas någon vilja att sätta sig in i hennes situation och förstå. Även om det kanske inte finns mer medel till kläder, borde familjehemmet prata med henne, visa sympati och förståelse för hennes situation. Lyssna på henne. Se henne:

> Familjehemmet ville inte köpa nya kläder till mig. De sa att de har inga pengar. Jag vet att de får pengar av socialen för det. Mina kompisar sa det till mig: att de har köpt kläder för socialens pengar till sig själva. Jag berättade för familjehemmet och de sa att de har fått bara 300 kronor för en månad för kläder till mig. Jag skäms att visa mig med mina gamla kläder och därför sitter jag mest hemma. Jag sitter ensam och längtar till att min livssituation ska ändras. Jag har försökt att byta familjehem men socialen tycker att de är bra, men det är jag som bor där och jag som vet. Jag vill helst bo på ett boende. Familjehemmet sköter sig inte bra. Jag känner mig ensam och isolerad från alla.

Flera ungdomar har berättat om händelser där de har känt sig lurade av socialtjänsten vad gäller familjehemmets avstånd och tillgänglighet med kommunikation samt vilka förhållanden som råder i familjehemmet. Exempelvis vilka husdjur som finns och hur många. Det är möjligt att socialtjänsten i sin tur är lurade av familjehemmet, men det är ändå deras ansvar att besöka och undersöka det tilltänkta familjehemmet. Nedan berättar en kille hur killar löser problem som de har klagat på och ingen har uppmärksammat:

> Jag flyttades till ett svenskt familjehem. Det var en gammal kvinna på 70 år och hon bodde långt bort, och jag kunde inte åka och träna och det var långt till skolan. Hon var bara intresserad av pengar. Hon hade mycket husdjur som vi skulle ta hand om. Socialtjänsten sa till mig att hon hade en hund och en katt, men de lurade mig. Sedan visade det sig att hon hade sex stycken husdjur. Jag ville inte flytta så långt, men socialen sa att det inte är så långt med tåget, men de lurade mig. Det var mycket långt. Jag ville byta familjehem och de sa att det inte går eftersom jag har själv valt familjehemmet, men det var de som lurade mig. Jag bodde där i en vecka. Vi kom inte överens. Jag rymde därifrån. Hon ringde till socialen och klagade på mig och sa att killen är aggressiv och slår henne. Socialtjänsten ville ha ett möte, men jag ville inte. De hittade ett annat afghanskt familjehem till mig. Jag trivdes bra där och fick äta afghansk mat och bodde där över ett år och trivdes bra. Jag tycker om att bo i familjehem om det är ett bra familjehem. Man känner sig inte ensam.

Avslutningsvis ett exempel på hur ett bra familjehem ska vara. De ska bygga en bra anknytning, bjuda på sig själva, låta ungdomen ta sin tid för att anpassa sig, känna tillit och trygghet. Fundera på hur nödvändiga reglerna är, om de kan uppfattas som käppar i hjulet. Varför inte komma fram tillsammans till gemensamma regler? Läsa barnkonventionen tillsammans och diskutera utifrån den. Ge ungdomen möjlighet att känna sig delaktig: alla behöver känna att de blir sedda och lyssnade på. Nedan berättar en kille om hur familjehemmets generösa medmänsklighet räddade honom från att vandra runt:

> Jag trivdes inte alls på boendet. Jag trivdes inte i Norrland i skogen. Jag rymde till Stockholm och sa att jag vill bo här. Placerar ni mig i Norrland igen så kommer jag att rymma igen. Jag blev placerad i familjehem. Det blev min räddning. Idag är jag 20 år och bor fortfarande i samma familjehem och de säger att jag är välkommen att bo där så länge jag vill. Min nya mamma är barnpedagog och vet hur hon ska hantera mig. Vi har aldrig haft konflikt. De litar på mig och låter mig ta hand om mig själv. De sätter inga regler och krav utan låter mig klara mig själv. 80

procent av mina kontakter idag är svenskar. Jag kallar dem mamma och pappa, trots att jag har biologiska föräldrar. Och det gör jag själv. Det känns naturligt och rätt. De är mina föräldrar och deras barn är mina syskon. Så ska ett bra familjehem vara. Det är inte svårt. Tvärtom. Det är enklare än att ha massa tjafs och skylla på varandra och missförstånd i kulturen. Det enda som krävs är god vilja och positiv inställning från början. Visa medmänsklighet och förståelse. Låt ungdomen anpassa sig i sin egen takt och ta den tid den behöver. Vi skulle inte behandla vuxna så, varför är det skillnad just mot barn och tonåringar?

Sammanfattning

Nästan alla ungdomar anser att det är bättre att bo i ett bra familjehem än på ett boende. Fördelarna är många. Förutom möjligheten till en kärleksfull familjekänsla, lär ungdomarna sig det svenska språket, de svenska koderna, svenska traditioner och den svenska kulturen snabbare. Det finns även möjlighet att få en större umgängeskrets, i och med att ungdomen lär känna familjens vänner och bekanta och därmed kan få en lättare ingång i det svenska samhället. Det är nödvändigt med större vän- och bekantskapskrets idag för att få möjlighet till anställning och eget boende. Det är viktigt med referenser liksom interna kanaler för att få kännedom om eventuella lediga jobb eller lägenheter. Detta gäller om man har turen att få ett erfaret, engagerat och bra familjehem. De flesta ungdomar berättar att de har bytt både familjehem och boenden flera gånger om. I och med de stora flyktingvågorna under 2015 har även media uppmärksammat problemen genom flera artikelserier.[36]

De traditionella familjehemmen är inriktade på att fostra en dysfunktionell ungdom eller en ungdom som kommer från en dysfunktionell familj. De är inställda på att ha fasta och strikta regler. När det gäller familjehem för ensamkommande barn eller ungdomar bör familjehemmen vara införstådda med komplexiteten hos denna målgrupp. Dessa ungdomar har ett starkt band med sin kärnfamilj, varken ungdomen eller familjen är dysfunktionell.[37] Ensamkommande behöver helt enkelt någonstans att bo.

Dagens familjehem var förut fosterhem, ett begrepp som idag är starkt negativt laddat. Förut var inriktningen att fostra ungdomar som hade en icke fungerande

36 Svensson, F. och Pirttisalo, J. www.svd.se/svd-granskar-tusen-barn-placerades-utan-bedomning.
37 Se avsnitt HVB-hem

hemsituation. Många fosterhem driver fortfarande samma verksamhet, men kallas idag familjehem och kan vara för hårda mot ungdomarna. Majoriteten av flyktingungdomarna är vana vid kärleksfulla hem. De är vana att sova bredvid mamma även i en högre ålder, de är vana vid mammas mat, skratt och värme, och de är vana vid ett generöst välkomnande av gäster och främlingar i hemmet. Det är vanligt med status på Facebook där ensamkommande ungdomarna uttrycker saknad till sin familj och främst mamman, de har en öppenhet om kärleken till familjen.

Familjehem som ska ta hand om ensamkommande barn och ungdomar bör få en introduktion om målgruppens bakgrund. De blir placerade i familjehem, enbart för att de är under 18 år och inte har någon anhörig i Sverige. Detta är i princip den enda orsaken, men den uppmärksammas inte. Dessa ungdomar behöver framförallt ett varmt mottagande, en varm säng och en varm måltid. Det sistnämnda har inget med vilken typ av maträtt som serveras utan känslan av att vara välkommen och att familjen delar med sig av sin mat och av sitt eget hem för att hjälpa, inte endast för att tjäna extra pengar på ett barns flykt. Ungdomarna ska inte känna att familjehemmet i likhet med smugglarna gör en insats endast för att det är bra betalt, som en ungdom utryckte det, när vi läste senaste artikeln i SvD med fokus på vinst både när det gäller familjehem och HVB-hem. Ensamkommande behöver en ärlig möjlighet att känna sig hemma: att slippa försvara sig och ursäkta sin kultur och bakgrund samt framför allt slippa känna skuld.

I begreppet ensamkommande ingår behovet att av samhället bli placerad i familjehem, det hör inte till att vara tacksam till familjehemmet på det sättet som en tillfällig gäst borde vara. För familjehemmet är det ett medvetet valt, arvoderat, frivilligt och givet uppdrag. För den ensamkommande är det ett beslut av en myndighet med ansvar för minderåriga. Om socialtjänsten tog hänsyn till barnkonventionen och beaktade barnperspektivet utifrån barnets bästa och barnets vilja, samt 15-åringars och äldres rätt att vara med och välja boende, skulle de placerade uppleva bättre trivsel. Då hade även familjehemmen varit tvungna att beakta barnkonventionens principer och utgå från barnens bästa; förmodligen skulle många familjehem gallras bort på ett naturligt sätt. Mattsson (2006) konstaterar att trots lagstiftningen angående barnets bästa och barnets vilja, kvarstår i praktiken en konflikt mellan olika intressen för barn och vuxna. Oftast är det upp till socialtjänsthandläggaren eller familjehemsföräldern att ta ställning i konflikten.

Flera ungdomar vittnar om kulturella missförstånd. En del vill exempelvis gärna äta med handen, plocka ris med en brödbit, för så gör de hemma. Vi accepterar det när vi besöker exotiska länder, men inte här hemma och inte i ungdomarnas hem. De vill kunna bjuda hem kompisar, precis som de flesta tonåringar gör och dela med sig av sin mat, för så gjorde de hemma. Det är främmande för dem att kompisen ska sitta och vänta inne på rummet medan familjen äter mat. De är vana att kunna ta sig ett mellanmål utan fasta tider, äta tidigare om man är hungrig, ha friare tider kring maten helt enkelt. Det är också självklart att kunna få sova över hos en kompis.

Flera undersökningar visar att barnkonventionen inte tillämpas. Barnen är till exempel inte med vid diskussionen och besluten om var de ska bo. Ungdomarna har rätt att delta i besluten skriver Mattsson (2006). Backlund m. fl. (2012:1) har intervjuat 28 ensamkommande barn och ungdomar och resultatet visar att ungdomarna inte känner sig delaktiga i besluten. Fredriksson (2010) konstaterar att det är svårt för ungdomarna att vänta länge innan de får träffa sin socialsekreterare för att samtala om klagomål på sitt familjehem. Upprörda tonåringar vill ta upp det omedelbart. Ungdomarna har ingen annan att rådfråga eller bara samtala och ventilera sina upplevelser med, som tonåringar kan ha i sin biologiska familj. De saknar också andra nära vuxna som kan fungera som terapeut och avlasta ungdomens egna bekymmer och missförstånd som kan uppstå i ett hem.

Barnkonventionen lyser som sagt med sin frånvaro, trots att barn över 15 år har autonomi och ska vara delaktiga i beslut samt ha större frihet och eget ansvar inom sitt boende (Mattsson 2006). Deras integritet och rätten till eget rum utan daglig insyn och kontroll ska gälla även under familjehemsplacering. Många traditionella familjehem anser dock att detta inte gäller eftersom de ska ha möjlighet att kontrollera ungdomarna i syfte att fostra. Men kontrollbehovet inskränker tonåringars rätt till integritet och privatliv. Familjehemmet bör bete sig likt en vanlig tonårsfamilj och inte överdriva sina befogenheter. En maktobalans leder till misstro och konflikt.

Många av ungdomarna har varit barnsoldater, varit tvungna att överleva, fatta egna beslut och varit överordnade andra ungdomar och till och med vuxna. Att växla från den livsstilen till att bli tillsagd vilket bordsskick som ska gälla vid matbordet kan bidra till protester och vantrivsel. Många av killarna har svårt att ta order från en främmande kvinna. Oftast har fäderna försvunnit och till och med blivit mördade. Som äldsta mannen i huset har de haft ansvaret för försörj-

ningen, och att ta hand om syskon, mamman och familjens anseende. De har blivit tvungna att bli vuxna tidigt i livet och är vana vid att ta ansvar. Även resan till Sverige har varit tuff och har tvingat dem att bli vuxna för att överleva. När de sedan kommer hit räknas de som omyndiga, det vill säga som barn, och blir fråntagna ansvaret omgående, utan vidare förklaring. Den nya familjen kan inte ersätta den biologiska familjen. Många har sin familj kvar i hemlandet eller i ett grannland på flykt och känner fortfarande ansvar för dem. Men även det motsatta händer: flera ungdomar kallar en snäll och hjälpsam kvinna, oftast en god man för mamma. Där kommer deras tacksamhet fram.

Att vara familjehem ska inte vara ett sätt att försörja sig eller en extra inkomstkälla. Det ska främst vara ett uppdrag för en medmänniska i behov.

Eget boende

Med eget boende menar ungdomarna i intervjuerna det som egentligen heter träningslägenhet. Det är sista utslussningen i boendekedjan innan ungdomen slussas ut till bostadsmarknaden. Ungdomarna använder ordet eget boende och syftar att de bor ensamma i en liten lägenhet med eget ansvar, men att lägenheten tillhör socialtjänsten, en organisation eller ett privat bolag som har avtal med socialtjänsten. Ungdomarna disponerar lägenheten fritt och ansvarar för städning, sköta hushåll och räkningar, inköp och lagning av mat etc. De har en kontaktperson som också har nyckel och tillgång till lägenheten. Syftet är att de ska ge stöd och slussa ut ungdomen i vuxenlivet. Ungdomen ska samtidigt visa att den klarar av att sköta allt på eget hand, inklusive städa, handla och laga mat, betala räkningar m.m. Boendeformen uppskattas mest av samtliga ungdomar som har fått den möjligheten. Nedan problematiserar en kille pusslet med att få ihop ekonomin:

> Efter sju månader på boende fick jag flytta i egen träningslägenhet. Allt blev mycket bättre. Jag kan planera allt själv. Har eget ansvar och lagar den mat jag tycker om. Jag kan äta ris med händerna när jag vill, fast nu har jag slutat med det. Jag har inte alltid hemma vårt matbröd som passar att äta med händerna. Men jag är ofta ensam numera. Från att personalen la sig i allt, till och med rotade i mitt rum när jag var i skolan, så slutade de att bry sig alls om mig. De bryr sig inte längre om mig. De kommer inte och hjälper till någonting, även om jag är under 18 år. Jag får endast 1 700 kr per månad och det ska räcka till mat, kläder, aktiviteter, ja till allt. Men det räcker inte. Det är för litet för en hel månad. Det går inte att leva på det. Men jag kämpar.

Flera ungdomar ifrågasätter det påkostade systemet med personal eller familjehem. De som har fått möjligheten att bo i eget boende uppskattar det och undrar varför de var tvungna att lida och flytta runt mellan olika boenden och olika familjehem, eftersom det var misslyckat varje gång. Ungdomarna tror att systemet är uppbyggt på detta sätt, för att så många som möjligt ska tjäna pengar på deras bekostnad genom att låtsas ta hand om ungdomarna. I själva verket mår ungdomarna bäst av att ta hand om sig själva samtidigt borde det bespara samhället resurser för att inte nämna det mänskliga lidandet:

> Jag bodde på fyra olika ställen. Olika boenden och familjehem. Det gick inte så bra. Ett boende fick stänga så alla flyttade ändå. Men socialen hittade lägenhet till mig. Nu mår jag bäst. Jag trivs jättebra att ha eget boende. Men nu finns andra problem. Jag måste göra allt själv. Jag måste laga mat och handla och det är svårt med pengarna. Det är inte mycket pengar jag får och de måste räcka till mat och kläder och mobil och allt. Men jag är glad och nöjd. Det är ändå bäst så. Det är kämpigt och jag har stort ansvar, men jag är självständig och jag trivs med min frihet. Alla skulle få bo så direkt från början. Så mycket tjafs och bråk och missförstånd med personal. Vi behöver ingen personal som ska lägga sig i allt. Vi behöver lära oss svenska språket och kulturen. Vi vill in i samhället. Gå i skolan och få bra jobb och ta hand om oss själva. Alla vi har jobbat i hemlandet eller i grannlandet sedan vi var 6 – 8 år gamla.

Under intervjudelen om eget boende, kommer det fram klagomål på gruppboende i HVB-hem. Det blir mer tydligt i jämförelsen mellan de två boendeformerna. Det blir också mer tydligt att det är svårt att bunta ihop en grupp killar med olika bakgrund och livsöden samt en grupp tjänstemän med olika utbildningar och egna uppfattningar om vad som är bäst för alla. Lägg till detta en del regler som är påhittade för att styra en grupp nyanlända tonåringar. Samtidigt ska alla trivas och känna sig hemma. Är det möjligt att känna sig hemma på en institution? Killen nedan ger svar från egen erfarenhet:

> Eget boende är bäst. Alla borde bo så direkt. Det är jobbigt att laga mat, städa och tvätta och allt, men det är lugnt och man känner sig fri på ett annat sätt än att vara med en massa främmande människor hela tiden. Personalen är främmande och byts ut och man måste anpassa sig till var och en. Måste lära känna alla och veta vad de vill ha och vad de gillar. Och det är en massa främmande killar från olika länder och de mår dåligt och kanske inte vill umgås. Men vi är tvungna att låtsas som att vi är bästa vänner för personalen vill det. Alla måste spela fotboll just nu. Alla måste gilla den där maten och vara tacksamma och nu ska alla titta på det programmet och möten hela tiden. Det passar inte alla så. Nu har jag det bäst i mitt eget hem. Ja, skriv så: Äntligen är jag hemma för första gången sedan jag lämnade mitt hem: det är en massa år sedan!

Nedan berättar en kille om en lösning där flera ungdomar bor i en villa, men var och en ansvarar för sitt hushåll. Personal från ett närliggande boende besöker dem regelbundet både för tillsyn men även för att stödja. Ungdomarna känner trygghet i att vuxna bryr sig om dem och tittar till hur de har det. Ingen av de

som jag har träffat kände till att det har blivit bråk mellan ungdomar som har eget boende, även om de bor under samma tak. Den uttalade självständigheten och friheten tycks räcka långt och bidrar till att ungdomarna trivs och ser till att alla sköter sig. En del har till och med gått ihop och storhandlat för att dryga ut matekonomin som är det största utgiften och svårast att påverka:

> Det är bra att bo i träningslägenhet och träna sig att leva själv och klara sig i samhället. Jag bor i en villa med andra ungdomar. Personal kommer två gånger i veckan och hjälper till. Men ekonomin är dålig. Jag får inte så mycket pengar för mat. Det är dyrt att leva ensam i Sverige. Det är billigare i affären att köpa stora paket och stora säckar ris, men jag har inte pengar att handla stora paket som ska räcka i 5 – 6 månader. Jag får exakt pengar för en månad. Hade jag haft pengar för ett halvt år så hade det varit lättare att planera och laga mat billigare. Men vi som bor i samma villa har börjat köpa stora säckar med ris och andra grejer tillsammans. Det tjänar vi på. Det blev bra att vi kom på det. Det känns lite som vi som klagar på olika boende blir till slut ändå bestraffade. Vi får bo själva, men då får vi så lite pengar så en del vill tillbaka till boendet för de har ingen mat sista veckan. Hur vi än gör blir vi straffade. Sedan säger personalen: *Ja men du vill bo själv, men du kan inte ta ansvar.* Det kommer att bli bra när jag är klar med skolan och får riktig jobb, då kommer jag att ha råd med mat för flera månader. Men det är bra att träna sig att klara sig själv i Sverige. Det är ett annat liv än det som vi är vana med.

Alla ungdomar har inte klarat sig själva innan de har kommit till Sverige. Min begränsade statistik pekar på att det är skillnad i livsstilen beroende på från vilket land ungdomarna kommer. Nedan berättar en kille att han inte fick hjälpa till hemma för sin syster i hemlandet, och därför hade han svårt att laga mat i början i sin träningslägenhet. Detta kan även bero på att han hade en eller flera äldre systrar som såg honom som en liten lillebror. Vidare nämner han att killar till och med blir retade om de lägger sig i kvinnornas hemsysslor i hans kultur. Ett annat intressant ämne som han gick in på är hur ensamkommande ungdomar ska bo när deras familjer kommer till Sverige. Han är tydligt i sitt beslut att han ska fortsätta bo ensam i sin träningslägenhet för att markera sin självständighet mot familjen samt för att fortsätta integrera sig i det svenska samhället:

> Jag bor nu i egen lägenhet och det är mycket bättre, men jag måste lära mig att laga mat. Jag kan koka vatten och lägga ris i. Men jag har gått på matkurs nu. När jag flyttade från boendet fick jag boken ”Hitta rätt” och den var jättebra. Den har hjälpt mig mycket. Det är olika kulturer. I mitt land får killar inte hjälpa hemma med något. Min syster bråkar

med mig om jag ska hjälpa något. Hon kör ut mig på gatan. Det är olika kulturer. I Somalia springer man inte på gatan, det bara är så. Tjejerna där skrattar åt mig om jag ska hjälpa hemma. Jag vill inte att de ska se mig att jag lagar mat, då skrattar de åt mig. Min familj har kommit till Sverige, men jag vill bo kvar i min träningslägenhet. Det är inte bra att bo tillsammans med familjen för då kan man inte lära sig bra svenska. Man måste visa att man klarar sig själv. Man måste vakna till skolan i tid, laga mat, passa olika tider. Det är viktigt och jag trivs jättebra så. De har mer respekt för mig så.

Sammanfattning

Med eget boende menas träningslägenhet. För det mesta är det en liten etta med syfte att träna ungdomarna att klara sig själv. En kontaktperson kommer och hälsar på och kontrollerar att ungdomen sköter sig och betalar sina räkningar. Alla som bor i eget boende trivs med att vara sin egen: planera sin tid och sin mat. Det är den bästa boendeformen enligt ungdomarna i intervjuerna. Även ungdomar som inte har bott i träningslägenhet berättar att de känner en kompis som bor så och att det är det bästa boendeformen. Flera berättar att de står i kö för att få bo i träningslägenhet. Problemet verkar vara brist på tillräckligt många träningslägenheter.

Det enda negativa som har framkommit är svårigheten att få ekonomin att räcka till. Ungdomarna får en summa medel som är under 2 000 kr som ska räcka för mat, kläder, hygienartiklar m.m. under en hel månad. Det kräver god planering. Särskilt matkostnaderna verkar skina i väg. Några killar hade kommit på idén att gå ihop och storhandla mat för att få matkostnaderna att gå ihop: på grund av detta tänkte en kille att gå tillbaka till HVB-hemmet, men friheten övervägde ändå. Barnkonventionen uppfylls eftersom ungdomarna väljer själva att bo i egna träningslägenheter, de är med och påverkar beslutet och valet om sitt eget boende. Med engagerade och kompetenta kontaktpersoner som kan bemöta ungdomarna utifrån deras behov finns möjlighet att skapa en trygg och bra anknytning. Tillit är viktigt för trivseln och utslussningen. Utan bra anknytning och tillit är det omöjligt att sätta realistiska och acceptabla gränser.

En kille berättar att han inte fick vara i köket i sitt hemland. Det var kvinnorna

”När vi hade tagit oss till Paris, hittade vi en park där många ensamkommande flyktingbarn- och ungdomar höll till i tältläger. Vi fick soppa och bröd av en hjälporganisation.”
Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

som förbjöd honom att hjälpa till och att killar blir utskrattade om de gör någon hemsyssla i form av städning och matlagning. Han fick kämpa och lära sig under första tiden i sin träningslägenhet. Han är glad att han har lärt sig och numera klarar sig själv.

De flesta är ändå vana att ta hand om sig själva. Frågan är om vi inte försvårar deras självständighet genom att kapa av den. Först envisas vi med att placera dem på HVB-hem och familjehem där främmande vuxna bestämmer, för att efter otaliga misslyckanden till slut placera dem på eget boende som de har efterfrågat redan från början. Fast nu har de blivit bekväma med att inte ta ansvar för kostnader, utan finner sig i att andra väljer och bestämmer till priset av att de slipper lägga sig hungriga om kvällen. Vi behöver verkligen tänka om vad gäller boendeplacering. Vad är ekonomiskt mest effektivt, samt vad är bäst för ungdomarnas självständighet och erfarenhet för att klara sig på egen hand i det vuxna livet?

Slutsats

Det ligger i samhällets socioekonomiska intresse att målmedvetet arbeta för att ensamkommande nyanlända ungdomar erbjuds möjlighet att så snart som möjligt bygga upp en trygg och bra relation och anknytning till en, helst flera, vuxna personer. Lyckas vi erbjuda en eller flera bra anknytningar till trygga och stabila personer, som ungdomarna litar på, kommer vi att förebygga mänskligt lidande samt spara ekonomiska resurser.

Min analys av otaliga samtal samt intervjuer med ensamkommande ungdomar visar att de är uppfostrade i kulturer där anknytningen till flera närstående familjemedlemmar, inte minst mamman, är oerhört stark. Mycket starkare än den är i postmodern uppfostran i västvärlden med arbetande familjemedlemmar och tidigt lämnande på förskolan.

Vill vi göra vårt bästa och erbjuda ett bra och mänskligt bemötande, bör vi ha bättre kännedom och kunskap om dem vi ska bemöta. Oftast hamnar diskussionen kring ekonomiska resurser. Vi behöver mer resurser i form av kunskap om målgruppen vi vill hjälpa. Motsatsen innebär missförstånd, bråk och klagomål som leder till kostsamma omplaceringar med onödiga extra resurser, men detta är det minsta problemet.

Det största problemet är missförstådda och missnöjda ungdomar som på grund av det kan hamna snett i samhället; då är det lätt att fångas upp av diverse oönskade gäng som erbjuder förståelse och gemenskap mot lojalitet.

Konflikthantering

Ett kort avsnitt med lite tips och råd om konflikthantering. Ensamkommande tonåringar, som majoriteten av de som kommer idag till Sverige är och som har varit informanter för denna bok, berättar att inga vuxna lyssnar på dem när jag undrade varför det blir bråk och missförstånd.

De anser sig själva som vuxna och tillräckligt erfarna och smarta för att föra sin talan och vill bli bemötta med respekt och på lika villkor. Det är viktigt för dem att personalen lyssnar och tar hänsyn till deras önskemål. Inget i detta är ovanligt eller särskilt annorlunda än hur övriga tonåringar beter sig. Det verkar mer tillhöra åldern och generationen än gruppen nyanlända ensamkommande flyktingungdomar.

Det är lätt att det blåser upp till en konflikt mellan personal och ungdom på grund av oenighet. Ungdomen är oftast av en annan uppfattning eller en annan mening.

Vi bär med oss olika värderingar och erfarenheter. Ungdomarna hanterar känslor, nya situationer, oro, ångest, ovisshet för sin framtid för sin familj m.m. Situationen i sig utlöser stress som de har svårt att hantera. I sådana situationer är det lätt att hamna i konflikt med någon.

Det är svårt att ge förslag på konkreta lösningar på individnivå. Vi är olika och påverkas av arv, miljö, erfarenheter m.m. Det finns ändå forskning på gruppnivå och med generaliseringar som ger bra tips om lösningar och verktyg för att hantera konfliktsituationer. Det bästa sättet är att undvika dessa situationer, men det är inte alltid det är möjligt.

Det är alltid bra att lyssna på den upprörda ungdomen. Ta sig tid. Ställa öppna frågor som börjar med; Hur, Vilka, Varför, När? Genom öppna frågor får vi ut-

förligare svar som kan hjälpa oss att förstå vad som har orsakat konflikten, och därmed blir det lättare att finna lösning. Dessutom inger vi på så sätt ungdomen förtroende och vinner tillit genom att visa intresse för ungdomens problem. Samtidigt vinner vi tid och den uppstådda situationen och stressen som då uppstår kan börja lugna ner sig.

Försök också att identifiera vad konflikten egentligen handlar om, själva sakfrågan. Det är alltid att rekommendera att tala med en lugn och trygg röst. Det har lugnande effekt även på den andre samtidigt som det öppnar för tillit: *Jag är här för att hjälpa dig. Det här kommer vi att lösa tillsammans.*

Psykologen Alexander Tilly (2014) rekommendera att ge utrymme, även verbalt. Det är inte lämpligt att ge ultimatum i en konfliktsituation, det förstärker konflikten. Ge alternativ istället, då kanske ni hittar en lösning tillsammans. Bristande språkkunskaper kan ha en förstärkande effekt i situationen. Försäkra er därför om att ungdomen har förstått som det är menat. Försök att ställa följdfrågor för att försäkra er om att budskapet har gått fram.

Tonåringar är extra känsliga inför kompisar och andra, därför är det klokt att gå till ett annat rum eller gå åt sidan och inte tillrättavisa offentligt eller framför andra. Det kommer bara att utlösa försvarsmekanismer eller ännu mera aggression, eftersom ungdomen kommer att känna sig trängd.

Ha med er att det kan finnas andra alternativ i situationen än vinna eller förlora.

Egna berättelser

Flera av ungdomarna har berättat långa sammanhängande berättelser om sin situation som nyanländ ensamkommande ungdom. Jag har valt att redovisa några av dem i sin helhet i början av detta avsnitt, efter det kommer flera korta utdrag som kan vara av intresse för de som arbetar med ensamkommande barn och ungdomar. I slutet finns två separata korta avsnitt om Smugglarna och BUP: de kan ge en bild av ensamkommandes upplevelser som kan öka förståelsen för deras agerande och mående.

Nedan följer en sammanhängande berättelse som illustrerar den långa ovissa väntan på besked från Migrationsverket samt maktlösheten över sitt eget boende. Det tas inte hänsyn till varken FNs mänskliga rättigheter, för dem som bedöms vara över 18 år eller barnkonventionens principer. Det är förvånansvärt hur lite information om boendet och reglerna om det nya samhället de nyanlända får:

> Migrationsverket trodde inte att jag var under 18 år så de skickade mig till ett boende med vuxna asylsökande. Vi var flera stycken i rummet och hade dusch och toalett i korridoren med alla andra. En man kom och gav mig ett papper, men ingen förklarade vad som står på pappret och jag kunde inte läsa det. Efter några månader kom en minibuss, och körde mig och flera andra till tågstationen, och vi fick biljetter och vi skulle flyttas till en annan stad. Vi visste ingenting. Vi åkte med tåget i 4 – 5 timmar, och det var skog och inga byggnader. En man kom och hämtade oss från tåget, och vi gick till ett stort hus. Men där sa de att det var fel, och vi fick gå tillbaka till tågstationen och sedan gå vidare till ett annat hus som vi skulle bo i. En man visade var affären ligger och visade lite runt och förklarade lite. Vi fick lite information och ett bankkort. Varje onsdag skulle en man komma och svara på våra frågor, och han skulle läsa våra brev, och förklara för oss, om vi hade fått några brev att läsa. Jag bodde där över ett år och väntade och väntade och hade inget samtal under den tiden med Migrationsverket. Det kändes som de hade glömt bort mig. Varje dag hoppades jag på brev om att de vill träffa mig och intervjua mig, men ingenting hände. Alla väntade länge, och några gjorde intervjuer efter sex månader. Vi alla var oroliga och nervösa och mådde dåligt. Jag gjorde en ny intervju efter nästan ett års väntan, och då skickades jag till nytt boende i en annan stad. Här var det lite bättre. Det var svåra tider och lång väntan. Idag bor jag i lägenhet och klarar

mig själv, och äntligen känns det bra. Men det har varit en lång resa från dagen då jag startade i mitt hemland tills idag, då jag äntligen känner mig lite lugn. Men det finns så många till i samma situation som jag, och jag tänker på dem. De behöver stöd och medmänsklighet.

Citatet nedan tillhör en kille som var relativt ung när han kom till Sverige. Han visste inte vem han kunde lita på: killarna på boendet eller personalen. Han beskriver tydligt hur vilsen han kände sig utan anknytning till en pålitlig vuxen som kunde vägledda och stötta honom. Han experimenterade mer eller mindre med sig själv. Allt han ville var att få en trygg tillvaro och känna tillit till en vuxen som vill honom väl. Vid intervjutillfället hade killen bott i Sverige över fem år och anpassat sig bra. Idag bor han äntligen i egen lägenhet och känner sig trygg och slutligen hemma:

Efter att jag hade bott på ett boende i två veckor fick jag veta att en av killarna skulle flytta till norra Sverige, Men jag önskade stanna kvar. Jag hade lärt känna stan. Jag hade fått kontakter. Och då fick jag veta att jag också ska flytta med honom. Då blev jag jätteledsen. Jag bara grät och grät och grät. Jag ringde min gode man och bad om hjälp. Jag ville inte flytta. Jag ville stanna. Men ingenting hjälpte. Så jag blev kommunplacerad norrut i ett gruppboende. Där bodde 20 ungdomar från olika länder. Det var somalier, afghaner, kurder och araber. De var äldre än mig, typ 17 – 18 år gamla. Det var väldigt rörigt där. Det var konflikter mellan ungdomarna och mellan ungdomarna och personalen. Bråk dagligen: kastade stolar, lampor, tallrikar. Polisen var där minst en gång i veckan. Jag var ung och bland de yngsta och jag tröttnade på det. Jag visste hur man ska respektera och få respekt tillbaka, men ingen brydde sig om oss och de röriga situationerna.

Jag började må dåligt. Jag funderade på hur jag ska ta mig ur detta. Jag pratade med personalen om att flytta. Jag ville bo med en svensk familj och lära mig språket. Komma in i samhället. Jag ville plugga och satsa på skolan. Det blev möte med socialen. Men de lyssnade inte på mig. De tyckte inte att jag hade tillräckliga skäl för att flytta. För mig var det svårt. Jag ville ha dari tolk, men de fixade en persisk som jag hade svårt med. Jag litar inte alltid på tolken. Jag fick inte flytta från boendet. Men en iransk kille som också bodde där började skära sig i händerna och göra sig illa. Han ville också flytta till Stockholm. Så han fick flytta till Stockholm. Så jag tänkte varför får inte jag flytta, jag mår också dåligt? Ingen berättade för mig hur det funkar i Sverige. Vilka regler det finns. Jag behövde en guide minst en gång i veckan för att berätta om Sverige.

Introduktion. Då började jag också skära mig i händerna. Då fick jag träffa en psykolog. Och jag berättade då verkligen hur jag kände och hur jag mådde.

Vi träffade socialen igen, men inget hände. Då började jag skada mig. Då kom personalen och ambulans och allt. Då blev jag LVU-inlåst. På grund av vad? Jag var ung och visste inget. Ingen ville hjälpa mig. Sedan fick jag ett familjehem. Men i väntan på det blev jag inlåst i ett LVU-hem. Socialen lurade mig. De sa att jag skulle få familjehem, men jag var inlåst på något hem. Jag var inlåst en månad och var lurad. De lurade mig. De sa att antingen går jag med på det själv eller de ska hämta mig med polis. Jag var deprimerad. Det var hemskt. Hemskt. Jag var besviken på socialen. De lurade mig. Och jag var frihetsberövad. Jag blev mobbad av personalen. Jag var mållös. Jag bet ihop och gillade läget.

Sedan blev jag familjehemsplacerad i en svensk familj. Mamma, pappa och son på tio år. De var väldigt schysta i början. Jag visste inte att jag hade LVU och vad det innebär. Ingen förklarade. Familjehemmet skulle hjälpa mig med läxor. Det gick bra ett tag. Men sedan blev det mycket missförstånd på grund av språket och kulturen. Jag fick under tiden kontakt med min biologiska familj via svenska ambassaden. Jag ville att de skulle komma hit. Jag har tre syskon.

Jag hade förstärkt familjehem. En kvinna kom och träffade mig en gång i veckan. Men jag visste inte varför. Ingen förklarade det för mig. Min gode man och familjehemmet hjälpte mig lite ekonomiskt så jag kunde skicka pengar till min mamma att skaffa pass och söka asyl. Jag var så tacksam för all hjälp. En gång hade jag missat sista nattbussen, och när jag kom på morgonen med första bussen så var de jättearga på mig. Jag var besviken att de då tog upp händelsen att de har hjälpt mig ekonomiskt.

Jag var ihop med en svensk tjej. Familjehemmet stängde mitt internet. De hittade på konstiga regler. Jag måste hem kl. 17. Får inte ta med mig kompisar. Bara för att jag hade missat bussen en gång. Jag följde inte alla konstiga regler. Jag sa att de måste lita på mig och att jag talade sanning. Då fick vi ta time-out. Socialen hittade ett nytt familjehem. Jag skulle dit om en vecka. Men familjehemmet tackade nej till mig, eftersom de hade en son som var lite handikappad och det funkade inte. Efter det flyttade jag till ett afghanskt familjehem som jag själv hade lärt känna. De lovade att ta hand om mig, men det blev inte som de lovade. Men jag bodde där i

> ett år och två månader. Men jag kände mig inte bekväm. Jag fick inte ta med mig mina kompisar eller flickvän, så jag förlorade henne på grund av det.
>
> Afghanska familjehemmet var så hemlighetsfull. Jag fick aldrig lära känna dem. De spelade lite på klass, att de alla är utbildade och så. De tog emot mig bara på grund av pengarna. Sedan blev jag placerad tillfälligt i ett familjehem på landet. Trivdes inte där. Var mörkrädd. Jag var aktiv, gymmade och tränade fotboll, gick i skolan och behövde skjuts, då bussen går så sällan. De följde inte överenskommelsen att skjutsa mig.
>
> Under mötet med socialen och familjehemmet så lovade alla familjehem mycket och pratade bra. Men ingen höll sina löften senare. Och vi som blir familjehemsplacerade inte kan språket ordentligt blir det missförstånd och vi känner oss lurade.
>
> Boendehem passar inte mig. Jag hade lite konflikter med personalen och ungdomar från Mellanöstern. Det är inte bra med för mycket ungdomar från Mellanöstern på ett boende. Trots allt passar familjehem mig bättre. Men det är lätt att vara efterklok. Jag gjorde mina misstag på grund av att jag var ung, oerfaren, visste inte hur allt fungerar i Sverige. Tänkte själv och tänkte fel och så vidare. En del har varit mitt fel också. Jag har varit impulsiv och missförstått regler, språk, kultur. Men jag borde ha fått stöd och hjälp. Det får inte bli en kamp mellan personalen på boendet eller familjehemmet och ungdomarna. Det är ju fel. Det ska inte vara maktkamp. Det fanns inte en vuxen som jag kände och litade på, som kunde förklara för mig, lära mig och läxa upp mig som en förälder. Kanske jag hade lyssnat då och inte gjort alla misstag. Av all personal och alla myndigheter är det ingen som försöker förstå i vilken situation vi ensamkommande befinner oss. De tror att vi ska förstå allt och lita på vad alla säger till oss. Det blir maktobalans.

En citat bestående av en sammanhängande skildring från en kille som har hunnit uppleva det mesta. Hans berättelse vittnar om en känslolöst tjänstemansbeteende. De var första kullen ensamkommande killar på ett HVB-hem på en liten ort. Till en början kan det kännas som ett unikt undantags fall, men det är endast några detaljer som är unika i berättelsen. Det mesta upprepas dagligen på olika HVB-hem. Det öppnas ständigt nya boenden för ensamkommande barn och ungdomar, eftersom det går rykten om att dessa verksamheter går med vinst. Samtidigt klagar ungdomarna på att det är snålt med aktiviteter och mat, eftersom vinsten är det drivande ändamålet med boendet. Även kommunala boenden snålar på

verksamheten på HVB-hemmet numera. Alla har insett möjligheten att göra vinster respektive använda medel även till annan verksamhet inom kommunen. IVO borde ofta göra oanmälda besök samt lyssna mer på de som använder sig av boendet, de som brukar tjänsten, med andra ord ungdomarna som bor på boendet:

> De sa att jag måste flytta till norra Sverige. Jag ville inte, jag blev precis van på familjehemmet. Men nej, inget hjälpte. Jag måste flytta. Än idag vet jag inte vem som beslutade det: socialtjänsten eller Migrationsverket. Ena gången säger de att Migrationsverket bestämmer, en annan gång att det är socialtjänsten som bestämmer. De visade fina sommarbilder från den nya staden, men när jag kom dit och det senare blev vinter, det blev mörkt och kallt och jättetråkigt. Inga människor att umgås med. Jag blev jättebesviken. Personalen vet inte hur de ska jobba med ensamkommande barn. Jag grät och sa till personalen på boendet: *Ni kan inte jobba här. Ni har inga känslor. Vi är människor. Vi är inga robotar.*
>
> Det var jag som var tolken för resten av killarna på boendet. De ville inte beställa ens en tolk. Jag sa till personalen att jag inte vill bo här längre. Jag har problem här. Men då sa de: *Du kommer och bli van.* Jag bodde på boendet i ett år och en månad, under den tiden pratade jag fint endast några gånger med personalen. Jag undvek att prata med dem, det gick ju inte, så varför skulle jag det?
>
> Jag fick en bra kontaktperson på boendet. Hon var bra. Hon visste allt. Hon visste hur det var på boendet, men hon sa att: *Jag kan inte göra något, jag är bara personal.* Socialstyrelsen var en gång på besök på boendet. Inför besöket köpte boendet tv och biljardbord, och jag sa det till Socialstyrelsen: *Dom köpte TV och biljardbord igår inför ert besök. Vi kan klara oss utan aktiviteter, men vi vill ha bra personal. Det är mer viktigt.* Socialtjänsten sa till mig: *Du har ju en bra kontaktperson, du kan prata med henne.* Ja, men det räcker inte att bara en är bra. Alla måste vara bra. Vi fick inte tillräckligt med information. Till exempel letade de igenom våra saker, men de informerade oss inte om det. Det är inte fint så. Det skulle vara bättre om de informerade oss om det. Eller varför knackar de inte på dörren? Utan att knacka eller fråga om att komma in? Jag sa till dem att det inte är rätt att göra så, men då sa en personal: *Vet du, du bor här gratis, du behöver ingenting. Du får tak över huvudet. Du ska vara nöjd.* En annan personal som jag tjafsade med sa till mig: *Du är under 18 år och du har inga rättigheter här i Sverige.* Jag berättade det för en annan personal och då sa hon: *Nej det är inte så, du har rättigheter.*

Vi gick inte till skolan i två dagar, men då fick vi ingen lunch på boendet, för att vi ska äta lunch i skolan. Ingen brydde sig om oss. Om någon är sjuk en dag och stannar hemma på boendet från skolan, måste den ändå gå till skolan för att få lunch den dagen. Några av oss killar åkte till socialtjänsten för att berätta och prata med dem om situationen på vårt boende, men ingen brydde sig om det. Det är en liten ort och kommun, och alla känner varandra och alla är kompisar eller släkt med varandra. Socialen blev bara arg på oss och sa: *Ni har inte gått i skolan på två dagar, jag vill inte prata med er. Om ni går i skolan, då kan jag prata med er.* Men vi gick inte till skolan. Vi gick till kommunrådet och sa att vi vill prata med en person. Vi fick en tid, men den personen kom inte, då frågade vi varför och de svarade också att det är för att vi inte har gått till skolan två dagar. De sa att vi måste gå i skolan. Då bestämde vi oss för att fly till Stockholm. Vi ville fly från boendet och den lilla kommunen där alla var kompisar och släkt med varandra. Det finns ingen som lyssnar på oss här. Men vi hade inga pengar till tåg eller bussbiljetter. Det är gode mannen som håller i alla våra pengar. Så vi stannade och kämpade. En kille var borta i flera dagar. Han bara gick rakt in i skogen och ville bort. Men ingen på boendet brydde sig om honom.

Jag kämpade på och idag bor jag i träningslägenhet. Jag bor med en kompis, och det är bra. Boendet vill inte ha mig. Men idag har boendet blivit mycket bättre, efter att vi som då bodde där kämpade på. Men att bo i familjehem är bäst. Då har man en familj som lyssnar på en, det finns alltid någon där. Boendet var som diktatur, och vi var som slavar. De ska inte säga till oss: *Du har inte betalat för boendet. Du har inte betalat för rummet. Det är inte ditt.* Jag kan inte berätta och förklara alla mina känslor i ord, bara jag själv känner dem. De kanske tror att vi är från andra länder och vi har inga känslor. All personal var inte dåliga, bara en del, men de förstörde allt. Vi gick till personalchefen och sa att de personerna inte passar att arbeta här på boendet, men då sa chefen: *Jag känner dem sen de var små, de är bra.* Det är ju diktatur!

ROP PÅ HJÄLP SOM EKAR UT I INGET

Flera ungdomar berättar att de inte känner sig sedda, trots alla de aktörer som de har omkring sig. För att visa allvaret, att de verkligen mår dåligt, gör en del ungdomar självmordsförsök. De vill oftast inte dö på riktigt, de vill markera hur dåligt de mår. De tror att de kommer att få bättre hjälp då, men det svenska systemet är annorlunda; ungdomen blir inlagd på sjukhus och medicineras, för

att skickas tillbaka så fort den visar tecken på bättring, till samma miljö som orsakade den mentala ohälsan.
En kille berättade detaljerat att han noggrant planerade att visa personalen hur hemskt dåligt han mådde genom ett självmordsförsök. Han såg till att kompisen på boendet var på plats, för att få hjälp att stoppa självmordet i tid, eftersom han inte ville dö på riktigt. Han ville endast markera att han ropar på hjälp och att det är allvarligt. Efter en lång kamp om att komma till Sverige och en lyckad flykt ville han aldrig ge upp livet, men var ändå i desperat behov av hjälp. Han kände att nu är måttet rågat och att personalen måste förstå det. Killen försökte hänga sig. Han hängde sig på riktigt i ett lakan på rummet. Han stod på en stol och väntade på att höra steg utanför sitt rum så att han kunde sparka iväg stolen. Han hörde steg och sparkade ifrån sig stolen, men stegen kom från fel person. Han minns inte hur många minuter det tog innan kompisen kom in, men det kändes som ganska lång tid. Med dinglande ben, andnöd, yrsel och svartnande ögon kunde han höra hur hans kompis skrek på hjälp. Personalen rusade in och tog ner killen. Ambulansen kom och killen hamnar på en psykiatrisk avdelning. Inlåst. Nedsövd av tunga mediciner. Utan vetskap om vad som hända ska. Han pendlar mellan vaket tillstånd och dvala och undrar om det är på riktigt eller en dålig dröm. Tidsuppfattningen försvagas och han är fast i ensamhetens evighet. Det var inte detta han ville åstadkomma. Syftet var att få konkret hjälp. Återigen hamnar han i en okänd situation han inte får förklarad för sig. Utan pålitlig vuxen vid sin sida som kan trösta, förklara, skälla ut.

Innan han kom till punkten där han började planera sitt eget självmord hade han gjort allt han tyckte var rimligt. Han betedde sig utåtagerande, kastade stolar omkring sig och råkade slå sönder ett fönster i samband med ett av utbrotten, följde inte ordningsreglerna på boendet, kallade personalen för fula ord osv. Killen trodde att någon skulle sätta sig ner och prata med honom, men allt han gjorde för att bli sedd, fick en tvärtom effekt. Polis tillkallades och killen blev anklagad för skadegörelse.

Han var tillbaka i ännu fler problem. Denna gång gjordes en medicinsk utredning, men trots det: han fick inte den hjälp han behövde. Det förekommer självmordstankar och försök när ungdomar får avslag i uppehållstillståndsansökan men denna kille hade fått uppehållstillståndet beviljat. Det enda han ville var att flytta för att han varken trivdes på boendet eller med sin gode man. Han var osams med en personal på boendet och förstod inte varken reglerna eller nyanserna i reglerna. För honom var det en helt ny värld att sätta sig in i: han reagerade

negativt på detaljer som någon annan förmodligen inte ens hade uppmärksammat, men för honom var det avgörande för hans livskvalitet. Medan han väntade på beslutet om uppehållstillstånd, var han orolig för att bli avvisad. Men han hade ändå förståelse för systemet, att det krävdes en utredning och att väntan kunde bli långvarig. Efter beslut om beviljad PUT och tryggheten det innebär att få stanna, börjar han oroa sig mindre för sig själv och sin egen framtid: istället kom ovissheten och den förträngda oron för nära och kära ikapp honom. Bearbetning av resan, en förlorad barndom och livet innan samt skuldkänslor och oro för familjens överlevnad, blev för mycket.

Killen trivdes inte på boendet. Han kände sig ensam och övergiven: i sin desperation kom han på ett sätt som han trodde skulle visa aktörerna runt om att han verkligen mådde dåligt. Självmord var hans sista utväg. I vissa kulturer krävs dramatik för att omgivningen ska förstå allvaret och det är socialt accepterat. Killen hade haft möte med socialen men de nekade med hänvisning till att det inte fanns tillräckligt med skäl. Nu ville han visa att han faktiskt hade tillräckligt med skäl. Killen anser att nyanlända bör informeras om att den som begår självmordsförsök hamnar på inlåst avdelning på psykiatrin och blir medicinerad. Med sin berättelse hoppas han förhindra liknande situationer.

Många befinner sig i en gråzon: de är inte traumatiserade men mår dåligt. De behöver lugn och trygghet. De saknar värme och medmänsklighet omkring sig och blir det för många tillrättavisningar uppstår känslan att man inte duger. Personalen är inte omhändertagande. Det är bättre om ungdomarna får höra att det går att göra på ett annat sätt, istället för en utskällning och föreläsning om att de borde vara tacksamma. De är tonåringar och precis som svenska ungdomar behöver de utrymme för att testa gränser och pröva sina vingar. Det ska finnas utrymme för fel.

> Family is not about blood. It's about who is willing to hold your hand when you need it the most.[38]

En tjej som är kompis till en av informanterna, tyckte att bokens syfte är viktig för alla nyanlända och ville absolut att jag skulle redovisa även hennes historia. Hennes förhoppning var att hennes berättelse kanske kan hjälpa andra som har varit med om liknande situationer. Jag fick en känsla att tjejen hade behov av att berätta för någon: - *Om tre personer läser min berättelse, så är det värt tårarna som rinner nu när jag minns vad som hände mig.* – avslutade hon med:

> Idag är jag 22 år, men min resa från Iran till Sverige tog 2 år och när jag startade min första resa var jag under 18 år. Jag vill ändå att du tar upp

38 Citat från en ensamkommande killes Facebookstatus.

”När jag äntligen kommit till Sverige gick jag till Migrationsverket för att söka asyl. Där fick jag många frågor”.
Illustration: Ann Ahlbom Sundqvist

min berättelse, eftersom jag vet att den inte är unik och att många fler är tvungna att göra samma resa. Skriv det, om fem personer läser detta kommer jag att vara jättenöjd. Jag vill att folk ska veta vad vi måste vara med om.

Min mamma var politiskt aktiv i Iran och hennes vänner smugglade henne till Sverige när det blev känt att det fanns dödshot mot henne. Kvar var jag och min bror. Vid 12 årsålder blev jag våldtagen av min kusin i vårt hus när de var på besök hos oss. Ingen trodde på mig. Ingen brydde sig om mig. Jag fick klara mig själv och leva med detta ensam. Jag blev sjuk och ingen visste vad det var för fel på mig. Doktorn visste inte heller. Jag fick olika mediciner och tabletter eftersom ingenting hjälpte mig. Jag försvann i mig själv.

Min mamma gjorde flera försök att smuggla ut både min bror och mig. Min första resa tog sju månader av vandring inom olika länder väster om Iran men till slut skickades jag tillbaka till Iran, eftersom polisen i Georgien upptäckte mitt falska pass.

Nytt oviss väntan. Det tog två år innan min andra flyktresa från Iran påbörjades. Det tar tid att hitta människor som vågar hjälpa en utan pengar. Även de riskerar sina liv. Ja, man kan kalla dem smugglare, men det finns skillnad på smugglare och smugglare. En del gör det för pengar och bryr sig inte om annat än pengarna och riskerar inte något. Andra är vänner och gör det utan pengar med egna livet som insats och de bryr sig och vill inte riskera barns liv. Både jag och min mamma försökte spara pengar för min nya resa.

På grund av min mammas politiska engagemang blev jag häktad i Iran i tre veckor. Jag blev förhörd och våldtagen under denna period. Jag vet inte hur många gånger jag blev våldtagen av polisen, jag tappade räkningen. Jag startade samma vandringsresa igen; genom berg, skog, byar, till häst, till fots med olika bilar. Till slut kom jag fram ända till Istanbul. Där fick jag vänta på ett EU-pass. Denna gång lyckades resan och jag kom till min mamma till Sverige. Nu väntar ovissheten och Migrationsverkets beslut.

En kille vill förmedla hur tröttsamt och jobbigt det känns när alla intresserar sig för resan och anledningen till att han har kommit till Sverige:

Det är jobbigt när personalen och gode mannen och skolan hela tiden

frågar varför jag kom, och vart är min familj och hur var det på resan. Det är jobbigt för att jag vill glömma allt detta och de bara frågar och frågar. Det är jobbigt att berätta. Till och med läkaren frågar fast han ska bara undersöka mig. Personalen får inte fråga sådana saker om min resa och min familj, men de bryr sig inte. Jag orkar inte berätta om det. Det är långt resa och jag vill glömma. OK att Migrationsverket måste fråga, men de andra ska inte fråga. Jag går till doktorn och han frågar: Hur mår du? Och sedan Hur kom du till Sverige? Jag har lust att säga: Jo, jag hade pass och svenska Schengen-visa och tog direkt flyget från Kabul till Arlanda. Så som alla andra turister gör." Varför frågar de så mycket om resan? Ska de förbättra resandet för oss på något sätt? Jag ska säga till dig, det är en lång och dyr resa till Sverige! Jag såg människor försvinna i vattnet i havet i Grekland. De var som mina kompisar för vi hade rest tillsamman lång väg till Europa, ja för dem blev det till döden. Vad vill ni att jag ska berätta? Kommer ni att skicka fina båtar som ska ta oss över havet mellan Turkiet och Grekland? Min mamma sålde huset som vi hade för att betala min resa. Nu väntar hon där i Pakistan med fem små barn på att jag ska skicka pengar till dem för mat. Kanske dem har inte ätit mat igår? Och min gode man säger: Nej, du får inte ringa till din mamma varje dag. Nej, du får inte skicka pengar till din mamma. Nej. Nej. Nej. Men varför har jag riskerat livet och kommit hit och min mamma sålde huset för att rädda mig? För att de dödade min pappa och min farbror och nästa gång skulle de döda mig. Det var bara att fly därifrån.

En till kort citat som visar att en del ungdomar inte orkar berätta om sin resa, inte ens när de vet att det påverkar deras utsikt att få ett snabbt PUT beslut:

Jag är trött på att alla är intresserade av mitt liv. Jag orkar inte berätta samma sak. OK att Migrationsverket frågar, men alla andra frågar också. De frågar samma sak fast på olika sätt. Jag orkar inte berätta allt. Det kan inte vara så viktigt hur jag kom? Det var jobbigt, det kan jag säga till alla. Min PUT dröjde jättelänge för att jag inte orkade berätta allt. En del orkar inte ens komma hit, så är resan. En del har tur, andra dör.

Av intervjuerna framkommer att många av ungdomarna har börjat bidra till familjens försörjning vid ganska tidig ålder. Hur gamla de var när de började arbeta utanför hemmet är inte alltid lätt att minnas, men killen nedan var den yngste som jag har hört talas om:

Jag fick jobba i Afghanistan sedan jag var fyra år. Jag jobbade med mattor. Sedan blev ekonomin bättre och jag jobbade lite och gick i skolan lite.

> När jag blev 10 år då hade vi bättre ekonomi och jag behövde inte göra mattor och jag gick bara i skolan. Men sedan dödade de min pappa och allt blev dåligt och fel och jag var tvungen att fly.

Citatet illustrerar ensamheten som ungdomarna upplever när de väl har fått PUT och ordning på sitt liv och inte behöver kämpa längre för att överleva. Att bo i större städer kan förhindra en del av känslan av ensamhet. Det har andra ungdomar påpekat:

> Jag mår inte bra i Sverige. Om jag kunde få papper i Iran skulle jag flytta dit. Men man kan inte få papper där, eftersom jag är från Afghanistan och då kan man inte leva där. Jag trivs inte här uppe i norra Sverige. Det finns inte människor. OK det är fin natur men man tröttnar på det. Jag är van att bo i storstad med massor med människor. Det är tråkigt här utan människor. Titta nu ute genom fönstret. Det finns ingen, så är det hela tiden. Jag mår inte bra här. Men jag har ingenstans att ta vägen.

Jag har inte frågat om resan, men vid flera tillfällen har en del ungdomar gått in på resan, eftersom de ville berätta att ingen utsätter sig för den resan frivilligt. Nedan berättar en kille om sin båtresa. Det är många som har berättat nästa samma händelseförlopp:

> Resan var jobbig. Vi försökte ta oss med gummibåt två gånger från Turkiet till Grekland. Båten var liten och vi var många. Första gången vi skulle över dog en man och en yngre kille. Jag vet inte om de var pappa och son. Först försvann killen i vattnet. Och pappan ropade och ropade. Jag ser och hör dem nu också. Sedan tog vattnet pappan också och alla vi vände tillbaka. Det var hemskt. I Grekland var de inte snälla och vi måste ta oss vidare med båt till Italien. Det var inte stor båt och killarna som hjälpte oss sa att det skulle ta 4 timmar med båten till Italien. Men de ljög för oss. Det tog jättemånga timmar. De sa att de hade köpt mat och vatten på båten, men de ljög. Det fanns bara lite vatten som inte räckte ens i en timme. Båten var överfull. Vi var många. Vi var så många så vi satt tät bredvid varandra. Vi kunde inte sträcka på oss för under oss satt en ny rad med människor. Efter ett tag blev det vågor och alla började spy på varandra. Ingen kunde flytta på sig, bara de som satt i utkanten kunde spy i havet. Det var hemskt. Sedan kom en helikopter från polisen från Italien. De kom in i båten och hjälpte oss att komma i land. För killarna som skulle hjälpa oss med båten till Italien hade lämnat vår båt och försvunnit. Vi var ensamma i havet den sista tiden. De flesta kan inte simma. Hade inte polisen kommit på båten för att köra den rätt så kanske vi alla hade försvunnit i vattnet.

Det är en lång resa från Afghanistan till Sverige:

> Jag skulle aldrig göra denna resa om jag visste hur det var. Min resa från Afghanistan till Sverige tog fyra månader. Ibland blev jag solbränd av att sitta stilla på en båt i dagar och ibland frös jag ihjäl av att gömma mig i fryslastbil. Ibland hade jag ingen mat i dagar och ibland hade jag inget vatten heller. Ibland gå långa sträckor utan vila och iland springa för livet. Skulle inte göra om resan om jag visste.

En kille räknar in två år av vistelse i det första europeiska landet som sin restid. Hans planer har aldrig varit att stanna i det första EU-landet, som i hans fall var Grekland:

> Livet är mycket svårt i Grekland. Jag var där i två år och det fanns ingen mat. Grekland är inte som Europa. Kyrkan hjälpte oss med mat och kläder. Kyrkan från USA och Kanada hjälpte oss. De misshandlar oss afghaner varje dag och det finns de som har dött också. De kastar stenar på oss på gatan. De är så arga och aggressiva mot oss. Vi är rädda att gå ut på gatan där. Det finns också de som är snälla och hjälper, men det är mest arga människor. Det går inte att leva där.

Det är sällan ensamkommande tjejer kommer till tals. Nedan vill en modig tjej ge råd till killarna:

> Tjejer som kommer ensamma från Afghanistan eller Asien är rädda för att få dålig rykte eller bli störda av killar från samma land. Speciellt killar från samma land, de är rädda och oroliga för dem. Killar kan säga till en tjej: *Du måste ha slöja. Varför har du tagit bort din slöja?* Det har olika killar från Afghanistan sagt till mig många gånger. Afghanska killar trycker ner på tjejer också i Sverige. De påpekar om att de är muslimer och måste följa sina regler och kläder och slöja. Det finns också killar som är snälla och hjälper och stödjer, men de flesta är jobbiga. Jag trivs ändå att umgås med afghaner på grund av att vi pratar samma språk. Men om jag träffar svenskar så tänker afghanska killar fel. Vi hade en grupp afghaner, vi ville bilda som en förening, men det gick inte så bra. Jag vill säga till killarna från Afghanistan: *Tänk på att ni är i Sverige idag. Bli mogna och integrera er i samhället!*

Flera ungdomar har avslutat intervjun med att ge goda råd till nyanlända ungdomar:

> Jag vill ge lite råd till de ensamkommande ungdomarna. Tänk logiskt och följ inte bara era känslor, då kommer ni att betala dyrt. Var inte så impulsiva. Sitt ner, lugna ner er och tänk vad ni vill, vad håller ni på med. Tjafsa inte med all personal, sätt er ner och samsas och prata tillsammans. Ungdomarna vet inte att det finns lagar för ungdomar som LVU och de

tror de kan göra allt de vill. Men det är fel. Allt hamnar i brottsregistret och det är inte bra. De slår inte här. Men här slår man med pennan och regler. Allt skrivs i register och blir problem i framtiden.

Några ville ge goda råd till politiker och personal som kommer i kontakt med ensamkommande. Nedan redovisas fyra utdrag:

> När jag förstod systemet i Sverige så tyckte jag att det var för mycket resurser som staten lägger ut, men de går till spillo. Ungdomarna får inte det till godo. De känner sig ensamma. Mållösa. Jag pratade i början med många ungdomar om varför de är här i Sverige. Vad har de för mål. De visste inte. De hade inga framtidsmål. Jag har varit här i över fyra år och har inte ens klarat av språket. Jag kan säga att jag vill bli läkare. Men hur realistisk är det? Varför ska vi gå i skolan? Kan jag bli läkare? Utan att kunna svenska? Jag är van att överleva! Stå upp för mina rättigheter och min integritet. Det behövs mer upplysning om ensamkommande ungdomars situation. Det är brist på kunskap. Det läggs mycket resurser, men de måste fördelas på bättre sätt. Fråga mer de ensamkommande om vad de behöver. Lyssna mer på vilka behov som finns hos just den gruppen: Ta hand om mig på rätt sätt så att jag också är nöjd! Där fick du mitt liv över en kopp kaffe.

> Det är för många personer som ska bestämma över en ensamkommande ungdom. Och de är inte alltid överens heller. Det är så många olika regler och alla kan inte alla regler. Och jag måste göra alla till lags. Till exempel min gode man gör ingenting för mig. Sedan ska jag träffa familjehemskonsulenten och alla lovar många saker men ingen gör någonting. Man måste slåss för sina rättigheter själv hela tiden och för att få hjälp och må bra. Alla bara lovar. Jag ska sluta lita på folk, för alla bara lovar, men gör ingenting. Jag känner mig lurad. Jag tror bara på Gud. De som jobbar med ensamkommande ungdomar kan ta sig mera tid att prata med ungdomarna. De flesta ungdomar kan bli någonting bra, men någon måste hjälpa dem. Men jag saknar min familj. Jag kan inte göra allt själv. Jag behöver stöd och någon som kan hjälpa mig. I Tyskland till exempel väntar man inte så länge på allt som i Sverige. Jag trivdes bättre i Tyskland. De har inte god man och kontaktperson och sådant som i Sverige. Du får ta hand om dig själv. Det är lättare att smälta in i Tyskland man får bra kompisar och skolan är bättre. Sverige är mer restriktivt med allt än Tyskland. Tyskland jobbar för att inte vara rasistisk, men det gör inte Sverige.

***

Tänk som en människa. Tänk inte som ett djur. Vi är människor. Vi är två kusiner som vill hålla ihop. Vi har inga andra här i Sverige. Då säger socialen att jag ska flytta dit istället. Men jag trivs ju här. Varför ska jag flytta till nytt ställe och nya människor och inga kompisar där? Konstiga regler.

***

Det är svårt. Jag vill ha ett vanligt liv som alla andra ungdomar i Sverige och glömma allt som har varit. Problemet är att ingen litar på oss, inte Migrationsverket, inte boendet, inte gode mannen, ingen. De vill ha bevis och dokument, men vi har inte. Vi har jobbat hårt hela vårt liv. Därför vi ser äldre ut. Jag började jobba när jag var 5 år, eller jag minns inte när jag började jobba första gången.

***

När jag kom till Sverige var jag rädd och gömde mig runt hos vänner och vänners vänner och levde som papperslös. Och det var ju fel för jag hade asylskäl, men jag var så rädd och vågade inte gå till polisen eller myndigheter. Den rädslan sitter kvar i min kropp ibland. Och jag får nypa mig och påminna mig att jag har PUT numera och att jag hade riktiga asylskäl, men det är inte lätt. Jag har fått bra hjälp av min psykolog, men i början var jag misstänksam och rädd även för läkaren. Jag var misstänksam mot alla. Det borde finnas hjälp och vård även för de papperslösa. Ekonomin var hemsk under den tiden. Alla utnyttjade oss. Många måste jobba svart för jättedåliga löner och dåliga arbetsförhållanden. En kille som jag känner jobbar svart i en restaurang. Han jobbar varje dag, det är långa dagar och han får bara 200 kr för en hel vecka. Och det ända han får äta gratis på restaurangen är bröd och yoghurt. En gång när jag åkte buss så släppte bussföraren inte in en invandrarkille men sedan kom en svensk kille utan busskort och han fick åka med i bussen. Man mår inte bra av sådana upplevelser. Ibland känner jag mig som en mördare, när man blir behandlad dåligt bara för att man är flykting. Flyktinghälsan, även där behandlar de oss olika. Det är bättre för övriga än för oss som har asyl. Det ska inte vara så. Blir man dålig så kostar medicin jättemycket pengar. En gång träffade jag en läkare från Iran. Då trodde jag att jag kunde berätta allt, men det var inte bra för de lämnar all info till Migrationsverket om de kräver det. Även när jag går till en psykolog vågar jag inte berätta allt och då är det svårt. Hur ska de hjälpa mig när jag inte berättar allt? Av alla instanser var vården ändå bäst. Svenska är svårt och jag blir hånad för jag uttalar fel. Det är sättet som jag blir bemött på som gör mig ledsen. Nu går jag på svensk

undervisning och på musik undervisning och det är bra, men jag är alltid rädd. Tänk om polisen kommer och ställer frågor. När man kommer som ny till Sverige så vet man ingenting om landet och regler och tänk när man är papperslös så vågar man inte vända sig någonstans och fråga. Man är rädd för allt och alla. Ibland när jag och min kompis går runt i affären och kollar vad vi ska köpa så kollar ägaren oss mycket. De tror att vi ska snatta. Då mår jag dåligt.

Smugglarna

Några ungdomar gick in på hur grymma smugglarna har varit mot dem. Nedan redovisas två korta citat:

> Först hade jag pengar och betalade till smugglarna, men när jag kom till Grekland tog mina pengar slut. Och jag kunde inte stanna i Grekland. De kastade mig i fängelse i flera dagar. Jag vet inte hur länge. Det var ett litet rum med litet fönster högt upp. Jag fick bara bröd och vatten. De i Grekland, de slår också mycket. Det finns inget boende för ensamkommande. Vi bodde på gatan och sov i kartonger. På dagen gick vi runt och fick lite mat och kläder från kyrkan. Men vi sov ute. Under broar. Tillsammans med flera kompisar och ensamkommande. Min mamma lovade att skicka mer pengar till smugglarna för att de skulle hjälpa mig att komma till ett bättre land än Grekland. Men min mamma fick inte tag på pengar. Smugglarna tog mig till ett litet hus i skogen och slog mig mycket, de slår mycket. Och de ringde min mamma i telefon och hon fick höra hur de slår mig mycket och hur jag skriker att de ska sluta och att hon ska skicka mer pengar till dem. Det var hemskt, och jag kunde inte göra något. Du ser, jag är liten, jag är ett barn och de är starka män. Det är kurder från Irak, de är inte snälla. De vill bara ha pengar och de slår oss mycket.
>
> Jag mår bra nu. Det har blivit bra. Men jag saknar min mamma. Jag saknar min familj. Jag känner mig ensam hela tiden. Jag vill att min familj ska komma hit. Jag vill också ha min familj här som alla andra. Jag har ansökt hos Migrationsverket om att min familj ska komma hit. Men de tror inte på mig. Nu har de gjort DNA-test för att se om det är min familj. Nu väntar jag på vad de ska bestämma.

En kille berättade att smugglarna som han var skyldig pengar, hade hittad honom i staden i Sverige där han bodde efter att han hade ansökt om asyl:

> En smugglare såg mig i centrum och han tog ut mig och slog mig. Han ville ha sina pengar. Men jag hade inga. Han släppte mig, men sa att han vet var jag bor. Senare märkte personalen att jag mådde dåligt och till slut berättade jag för gode mannen att smugglarna har hittat mig och de vill ha sina pengar av mig. Jag blev förflyttat i Sverige i olika boenden och bodde till och med på SIS för att smugglarna inte skulle hitta mig igen.

BUP

Jag har inte frågat om BUP i intervjuerna, inte heller i fall informanten har gått till BUP. Det är inte bokens syfte och det kan även vara känsligt. Dessutom är det inte klart att alla vill erkänna att de har besökt BUP. Men vid två intervjuer gick ungdomarna själva in på ämnet och berättade att de har sökt hjälp hos BUP. I likhet med annan information som ungdomarna själva har gått in på och berättat, har jag, av hänsyn till deras förtroende att berätta för mig, valt att redovisa även dessa citat, efter att ha bedömt att det publicerade inte kan orsaka obehag eller avslöja informanternas identitet. Dessa två berättelser gör inget anspråk på att vara representativa, de ska läsas som unika situationer. Jag tolkar det som att båda killarna mådde dåligt vid intervjutillfällen och var besvikna på att ingen kunde hjälpa dem, inte ens BUP. Förmodligen lider båda av maktlösheten att inte kunna hjälpa sina mammor och små syskon. I det avseendet är de varken unika eller undantag, tvärtom. Det är viktigt att upplysa om att de flesta har om inte hela familjen, så åtminstone syskon som de är ansvariga för och som är beroende av deras hjälp och försörjning. Det är viktigt att som personal känna till att ungdomarna kan ha detta ansvar och att de på grund av det kan lida och må dåligt, även om majoriteten väljer att inte berätta öppet om det:

> Jag mår dåligt och personalen körde mig till BUP, men de kan inte hjälpa mig. Doktorn säger att jag måste sluta tänka på min familj. Men det går inte. Jag har inte sett dem på två år. Jag saknar dem mycket och jag är oroligt för dem. Min mamma är ensam i Pakistan med alla mina små syskon. Min bror och min pappa och min farbror blev dödade. Hon är ensam där. Hon kan inte gå ut ensam på gatan där, någon måste följa med henne. Jag måste ta hand om henne och mina syskon. De måste komma hit till mig så att jag kan ta hand om dem. Men ingen kan hjälpa mig. Alla säger bara att jag måste tänka på mig själv och att jag måste sluta tänka på min familj. Hur kan jag göra så? Hur kan de tro att jag ska kunna göra så? Jag mår jättedåligt och kan inte tänka på skolan eller något annat. Mina kompisar vill spela fotboll eller gå ut, men jag orkar inte. Jag vet inte hur jag ska göra för att hjälpa dem och hjälpa mig.

Engagerad personal eller gode man kan känna att en ungdom inte mår bra, och hänvisa till det hjälp som samhället kan erbjuda. Som sista instans har vi kunnig personal på BUP. Men om ungdomen inte kan eller inte vågar berätta om sina problem, då är det svårt att erbjuda hjälp. De flesta längtar efter sin familj och är oroliga för dem. Detta är sunt och logiskt och gäller för de flesta människor. Engagerade medmänniskor lider med ungdomarna och vill hjälpa de att lösa sina problem. Men hur kan vi hjälpa de att få hit sin familj? Det kan finnas olika orsaker till det, exempelvis den svenska lagen, att familjemedlemmarna är papperslösa i en tredje land eller avsaknad av dokument redan från det krigshärjade hemlandet, ovisshet om var familjemedlemmarna befinner sig m.m. Killen nedan började berätta att han har besökt BUP utan resultat, men gick inte in på varför. Inte förrän jag ställde frågan konkret om varför han mådde så dåligt så att han var tvungen att besöka BUP nämnde han sitt problem:

> Jag har varit på BUP några gånger men de kan inte hjälpa mig. Jag mår inte bra och är orolig och har tagit många tabletter. Min gode man säger att hon inte tror att BUP kan hjälpa mig, men ändå så säger hon att jag måste gå på BUP. Vad ska jag göra där när ingen kan hjälpa mig? De säger att BUP är bäst när man mår dåligt. Och jag mår dåligt. Men BUP kan inte hjälpa mig. Vi pratar lite och de frågar lite, men sedan säger de att det är så med livet. Och det vet jag själv. Varför ska jag då gå på BUP? Men jag går i alla fall, för det finns inget annanstans jag kan gå. Ja, men jag går på BUP för jag mår jättedåligt: jag kan inte äta och inte sova och inte gå i skolan och inte träffa någon. Jag ligger i sängen och mår dåligt och tänker på hur jag ska ta min mamma hit med mina små syskon. De har inga pengar och kan inte köpa mat om jag inte skickar pengar till dem. Förut, det var jag som jobbade och köpte allt till dem. Min mamma kan inte gå och jobba. Det går inte. Och alla mina syskon är jättesmå, de kan inte gå ut och jobba ensamma. Alla de väntar på att jag ska köpa mat till dem. Därför kan BUP inte hjälpa mig. Vem ska hjälpa mig?

Med dessa två sorgliga berättelser, som egentligen ingen vill veta av, avslutas denna bok vars syfte är att upplysa om hur ensamkommande ungdomar upplever bemötandet idag i Sverige. Syftet är att vi kan ta tillvara deras upplevelser, önskan och råd om hur de vill bli bemötta, för att underlätta mötet med ensamkommande.

Det efterfrågas inte mer personal eller mer resurser. Det efterfrågas mer engagemang, empati, anknytning, tillit och mer deltagande och rättigheter i enighet med FNs barnkonvention.

Svårare än så är det inte.

Citat från Facebook

Nedan har jag kopierat några citat från ensamkommande ungdomars Facebooks-status. De ger också en talande bild om hur de mår. Det är främst vid högtider som ungdomarna saknar och skriver om det:

It was my birthday today !
I got so many greetings from my lovely friends on FB but it was also one of the worst days in my life, I felt so so so lonely after a long time, you know what it was about ?!?!?
I missed my father toooooo much, he was the only person who could protect me in any situation but he is not alive anymore!
DAD!!! wish me luck or help to come there, where you are!

Mama ich liebe dich für immer ich kann nicht ohne dich leben

Love you pappa more than my Life.

Happy Mather's Day
Blessed Mother's day, for all, i love you Mather❤

Jag går i sängen och sätter mitt huvud på kudden i nattmörker. Då snurrar alla tankar omkring min förr och framtiden, min familj, mamma och pappa. Jag somnar långsam, som man dör och jag dör varje dag, varje dag och varje dag...

Always respect two people:
Who has spent all his time and wealth for u.
YOUR FATHER
Who has spent all her nights to pray for you.
YOUR MOTHER

Idag är det Fars dag och jag vill tillägna detta inlägg alla pappor. Å då menar jag alla pappor. Så Grattis alla pappor på Fars dag! Hurra Hurra, min pappa som alltid fanns bredvid mig och din plats är i paradiset.....
Jag kommer alltid vara din nummer ett pojke!!!!!
I love you dad, always in my heart and memories. Saknar dig!!

Att vara ensamkommande flyktingbarn i ett främmande land och borta från familjen (mamma/syskon) på grund av krig i hemlandet är det värsta som finns. Saknar dig mamma
Jag saknar dig så mycket ditt skratt, ditt leende, din beröring och Jag älskar dig med en ”särskild kärlek”
Grattis mors dag till dig min söta mamma. Jag har inte sett dig på jättelänge! Nästan 3 år

Friendship is not something that happens at first sight, it happens when you start knowing each other and in turn endup needing each other. For every feeling and for every moment..

Jag har alltid vetat det och jag har alltid varit helt övertygad att om man kämpar hårt för något så kan man uppnå sina mål. Igår fick jag detta bekräftat.
Tisdag den 9 juni var en oförglömlig och fantastisk dag för mig, men även en känslofylld dag med blandade känslor.
När jag sprang ut genom skoldörren en sista gång och ensam såg mig omkring bland de elever som kramade om sina familjer fick jag tårar i ögonen.
Men jag kände mig även tacksam för allt jag har. Många vänner och bekanta var på plats och väntade på mig
De som har hjälpt mig och varit rådgivare för mig i det nya samhället och mitt nya liv. Jag tackar er alla så oerhört mycket för all er hjälp, era kramar och leenden som inspirerar mig och ger mig glädje och kraft i mitt liv.
Tack för att ni funnits i mitt liv och jag hoppas att ni ska fortsätta finnas kvar i mitt liv nu och i framtiden! Ni har hjälpt mig att kämpa.

WHO much I should miss my mom, dad and all my family and old friends but Today it’s too much, I can’t stop my tears and one thing I want to say that it’s too difficult to be too far from mom and dad and our family.

Blogg av Linda Mpili

Vänster? Höger? En cirkel av ond karaktär

Som ingen människa har missat pågår det stor flyktingdebatt i varje hörn och jag saknar nyanserna.

Först vill jag börja med att helt ta avstånd från vänster. Jag börjar så. Vem fan vet hur texten slutar

Men jag börjar ändå med att säga att jag ogillar naivitet och heal the world stylen och liksom låt öppna alla gränser över allt och hålla varandra i handen och hoppas på att fiender drabbas av kärlek om en bara kramar dem tillräckligt hårt och öppnar stödlinje.

Jag börjar så.

Jag är inte vänster, fast jag röstade på Fi en gång för jag... hoppades på nånting som också gick åt helvete. Men har ändå aldrig riktigt förstått mig på människor som alltid röstar på samma parti hela livet igenom. Tro på ideologi visst, men det är ju olika personer och olika samhällen genom åren. Jag skiftar.

Så nu.

Det är nånting som skaver som jeans som blivit för små över natten.

För typ två månader sen välkomnade regeringen allihopa. Hela rubbet var välkomna. Det fanns inga problem alls med detta.

Och faktum är ju att vi inte kan ta emot exakt alla. Det spelar ingen roll att det är få människor som bor i landet kontra yta, finns det inte bostäder till alla så kan ingen köra ut folk i skogen med ett tält i minus 30 grader och säga "lycka till." Det går inte.

Så folk har rest hit. Och vi vet ju, av alla människor som vittnar om sina färder hit. Vi vet ju att det har tagit dem 2-3 månader att ta sig hit. Till fots, över hav, över stängsel, under stängsel, genom stängsel, gömda i lastbilar och vem vet hur. Och Sverige sa kom. Vi fixar. Så de kom.

Och nu när människor kommit så stänger landet igen som om det vore en för full fest. Som att, det bara är att gå till en annan fest där det inte är lika fullt.

Det här, är alltså den snälla regeringen. De som vi har nu, det är the good guys. Vi har ju bad guys också, hela högern med allt från blått till bajsbrunt räknas som onda.

Så den snälla regeringen har hux flux infört åldersbestämmande på ensamkommande barn.

Hur görs detta då? Jo det ska röntgas- handleder, tänder m.m. samt en massa andra saker. Det här med hårighet verkar vara extra känsligt också och måste kontrolleras och bestämmas på nåt jävla sätt. Allt detta hår måste ju betyda nånting.

Ännu har jag inte nånstans sett prislappen för detta. Vad kostar det att åldersbestämma ett barn?

Och, ta det inte personligt Sverige. Men har inte vården varit ganska kass på sistone? 112-anställda som får provis på att inte skicka ut ambulanser, gravida kvinnor som nekas tillgång till förlossningssalar och behöver åka till andra städer, överfulla akuter så att folk spyr i städskrubbar för det finns ingen annanstans att gå?

Men ändå, så verkar det rimligt att ta in alla ensamkommande barn i vården, som alltså inte behöver medicinsk vård. Alla dessa undersökningar och kontroller, pengar, som kunde gått till folk som behöver medicinsk vård. För att de är sjuka. På riktigt liksom.

Mätning av handleder? Jag gissar hejvilt på att det finns nån schablon som västerländsk gubbe gjort. Det är nazism, om nåt. Att mäta och bestämma utifrån vad som finns inuti en människa.

Jag är för realism och åtgärder. Ansvar. Men det här. Steget från hejhej kom alla mina små kycklingar till att skicka vargen på dem alla. Det måste ha funnits en massa steg däremellan.

Hur kunde ni?
Hur kunde ni göra så här?

Och det här, var den snälla regeringen.
Tänk vart vi hamnar, när höger vinner.

Referenser

Ahrenfelt, Bo (2001) *Förändring som tillstånd.* Studentlitteratur.

Backlund, Åsa. Eriksson, Riitta. Von Greiff, Katarina & Åkerlund, Eva-Marie (2012) *Ensam och flyktingbarn – barnet och socialtjänsten om den första tiden i Sverige.* Ineko AB. Forskningsrapport 2012:1.

Broberg, Anders. Mothander, Ria R., Granqvist, Pehr & Ivarsson, Tord (2008) *Anknytning i praktiken, Tillämpningar av anknytningsteori.* Natur & Kultur.

Brunnberg, Elinor. Borg, Rose-Marie & Fridström, Camilla (2011) *Ensamkommande barn – en forskningsöversikt.* Studentlitteratur.

Bryman, Allan (2015) *Samhällsvetenskapliga metoder.* Liber. 2 uppl.

Canow, Isabella (2007) *Under samma tak, men på olika plan*. Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare.

Canow, Isabella (2010) *Att hitta familjehem*. Skyddsvärnet i Stockholm.

Fredriksson, Anna (red) (2010) *Ett annat hemma – om samhällets ansvar för placerade barn*. Gothia.

Goldstein-Kyaga, Katrin & Borgström, Maria (2009*) Den tredje identiteten - ungdomar och deras familjer i det mångkulturella, globala rummet*. Södertörns Högskola.

Hessle, Maria (2009) *Ensamkommande men inte ensamma – tioårsuppföljning av ensamkommande asylsökande flyktingbarns livsvillkor och erfarenheter som unga vuxna i Sverige*. Elanders AB.

Hübinette, Tobias & Tigervall Carina (2008*) Adoption med förhinder. Samtal med adopterade och adoptivföräldrar om vardagsrasism och etnisk identitet*. Mångkulturellt centrum.

Kvinnors Nätverk/Linnamottagningen (?) *Behandlingsinriktade familjehem.*

Mattsson, Titti (2006) *Barnet som subjekt och aktör.* Iustus Förlag.

Mikkelsen, Jens & Wagner, Katia (2013) *De förlorade barnen – ett reportage.* Natur & Kultur.

Regeringskansliet (2012) *Konventionen om barnets rättigheter*. Alfaprint.

Rädda Barnens rapport (2004) *Att möta de ensamkommande barnen.*

Socialstyrelsen rapport (2016) *Sämre hälsa hos barn i HVB och familjehem* www.socialstyrelsen.se/nyheter/2016/samrehalsahosbarnihvbochfamiljehem

Tilly, Alexander (2014) *Förebygg hot och våld på jobbet.* Prevent.

Trotzig, Astrid (red) (2007) *Hitta hem.* Ordfront.

Törnlund, Niklas (2012) *Du valde Sverige – En manual till ditt nya land.* VoB Syd AB.

Von Schéele, Eva & Strandberg, Ingemar (2010) *Ensamkommande barns rätt, En vägledning för den gode mannen, kommunen m.fl.* Norstedts juridik.

Wellros, Seija (1998) *Språk, kultur och social identitet.* Studentlitteratur.

Wernesjö, Ulrika (2014*) Conditional Belonging: Listening to Unaccompanied Young Refugees' Voices.* Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.

Tidningsartiklar

Canow, Isabella: Familjehem, Familjehemmet. 2/2008.

Canow, Isabella: Varför ljuger ungdomar om sin ålder? *Sjukvårdsinformation, SiL" 2 mars 2009.*

www.dagenssamhalle.se/kronika/god-omsorg-i-familjehem-har-alltid-varit-undantag-22661, *18 feb 2016*

www.svd.se/svd-granskar-tusen-barn-placerades-utan-bedomning 20160219

Blogg - thelinda.blogg.se/2015/november/

Internet

- www.barnombudsmannen.se/barnombudsmannen/barnkonventionen/
- www.ivo.se/ensamkommande-barn/
- www.wikipedia.org/wiki/Idiom_(spr%C3%A5k)
- www.rfs.se
- www.psykologiguiden.se/www/pages/?ID=261&Anknytning
- www.lansstyrelsen.se/vastragotaland/SiteCollectionDocuments/sv/samhalls-planering-och-kulturmiljo/planfragor/planeringsunderlag/barnkonventionen.pdf
- www.skl.se/god man
- www.unicef.se/barnkonventionen

- www.regeringen.se/contentassets/1150c6261f434d70bb938a52ad5bd710/hur-svensk-lagstiftning-och-praxis-overensstammer-med-rattigheterna-i-barnkonventionen---en-kartlaggning-ds-
- www.facebook.com/barnkonventionen/?fref=ts
- www.stockholm.se/FamiljOmsorg/God-man-och-formyndare/Ensamkommande-barn/
- www.migrationsverket.se/Andra-aktorer/Gode-man/Gode-mannens-roll.html
- www.recruto.se/apps/ads/view/id/2964-stockholms-overformyndarnamnd-engagerade-medmanniskor-sokes-for-ensamkommande-barn
- www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Fakta-om-migration/Fakta-om-uppehallstillstand/Dublinforordningen.html
- www.rfs.se/debatt_opinion/Pressmeddelanden/Pressmeddelande-Begransa-antalet-uppdrag-for-gode-man-/
- www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/socialtjanstlag-2001453_sfs-2001-453
- www.domstol.se/familj/god-man-och-forvaltare/
- www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2005429-om-god-man-for-_sfs-2005-429/
- www.adobeconnect.skl.se/godman
- www.regeringen.se/contentassets/7bcd0fe8815345aeb2ff0d9678896e11/barnkonventionen-blir-svensk-lag-sou-2016_19.pdf
- www.eu-upplysningen.se/Om-EU/Vad-EU-gor/Schengen-och-fri-rorlighet-for-personer/
- www.regeringen.se/rattsdokument/statens-offentliga-utredningar/2016/03/sou-201619/
- www.wikipedia.org/wiki/Dublinf%C3%B6rordningen
- www.skl.se/integrationsocialomsorg/socialomsorg/barnochunga/placerade-barnochunga/ensamkommandebarnochunga/overformyndaregodman/god-man.3609.html
- www.migrationsverket.se/ensamkommande

Bilaga

FN:S KONVENTION OM BARNETS RÄTTIGHETER - BARNKONVENTIONEN

Kort version

1. Ett barn är varje människa under 18 år.
2. Alla barn är lika mycket värda och har samma rättigheter. Ingen får diskrimineras.
3. Barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla beslut som rör barn.
4. Politiker som styr länder ska ansvara för att alla barn får det som de har rätt till. När det gäller barnets ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter ska staten utnyttja det yttersta av sina resurser. Där så behövs ska man samarbeta internationellt.
5. Barnets föräldrar eller annan vårdnadshavare har huvudansvaret för barnet uppfostran och utveckling och ska hjälpa barnet att få det som barnet har rätt till.
6. Alla barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling.
7. Varje barn har rätt till ett eget namn, ett medborgarskap och att känna till sitt ursprung. Barnet har rätt, så långt det är möjligt, att få veta vilka föräldrarna är och bli omvårdat av dem.
8. Varje barn har rätt att behålla sin identitet.
9. Ett barn ska inte skiljas från föräldrarna mot deras vilja, utom när det är för barnets bästa. Ett barn som är skilt från föräldrarna har rätt att träffa dem regelbundet.
10. Ett barn har rätt att återförenas med sin familj om familjen splittrats. Ansökningar från familjer som vill återförenas över statsgränser ska behandlas på ett positivt, humant och snabbt sätt.
11. Staten ska bekämpa olovligt bortförande och kvarhållande av barn i utlandet.
12. Varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikt ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad.
13. Varje barn har rätt till yttrandefrihet, att tänka, tycka och uttrycka sina åsikter.

14. Alla barn har rätt att tro på vilken gud de vill, eller ingen alls.
15. Barn har rätt att starta och delta i föreningar och organisationer.
16. Varje barns rätt till privatliv ska respekteras.
17. Varje barn har rätt att få tillgång till information via till exempel internet, radio och tv. Staten ska ta ansvar för massmediers roll när det gäller varje barns tillgång till information.
18. Barnets föräldrar har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling. Staten ska hjälpa föräldrarna.
19. Varje barn har rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld, övergrepp, vanvård eller utnyttjande av föräldrar eller annan som har hand om barnet.
20. Ett barn som inte kan bo med sina föräldrar har rätt att få hjälp att hitta ett nytt hem.
21. Vid adoption ska staten tänka på barnets bästa.
22. Ett barn på flykt har rätt till skydd och hjälp att hitta sina föräldrar.
23. Ett barn med funktionsnedsättning har rätt till ett fullvärdigt och anständigt liv och hjälp att delta i samhället på lika villkor.
24. Varje barn har rätt till bra hälsa och rätt till sjukvård. Traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa ska avskaffas.
25. Staten ska regelbundet se till att ett barn som är omhändertaget av myndigheterna behandlas bra.
26. Varje barn har rätt till social trygghet, och hjälp om föräldrarna till exempel har lite pengar.
27. Varje barn har rätt till skälig levnadsstandard, en bostad, kläder, mat och rent vatten.
28. Varje barn har rätt till utbildning. Grundskolan ska vara gratis.
29. Skolan ska hjälpa barnet att utvecklas och lära sig om mänskliga rättigheter.
30. Ett barn som tillhör en minoritet eller ursprungsbefolkning har rätt till sitt språk, sin kultur och religion.
31. Varje barn har rätt till lek, vila och fritid.
32. Varje barn har rätt att skyddas mot ekonomiskt utnyttjande och arbete som är skadligt eller hindrar barnets skolgång.
33. Varje barn har rätt att skyddas mot droger.

34. Varje barn har rätt att skyddas mot sexuella övergrepp och mot att utnyttjas i prostitution och pornografi.
35. Ingen får köpa eller sälja ett barn. Staten ska bekämpa handel med barn.
36. Varje barn ska skyddas mot alla former av utnyttjande.
37. Inget barn får utsättas för tortyr, annan grym behandling eller bestraffning eller dödsstraff. Frihetsberövande av ett barn ska ske i enlighet med lag och får endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid.
38. Barn ska skyddas mot krig och inget barn får användas som soldat.
39. Ett barn som utsatts för övergrepp eller utnyttjande har rätt till rehabilitering och social återanpassning.
40. Ett barn som är anklagat för brott eller har blivit dömt för en straffbar handling har rätt att behandlas rättvist och bra.
41. Om det finns bestämmelser som gör mer för barns rättigheter än innehållet i barnkonventionen, gäller de bestämmelserna i stället.
42. Alla barn och vuxna har rätt att få reda på vad som står i barnkonventionen.

43-45. Regler om hur de som bestämmer i länderna ska göra för att följa barnkonventionen.

46-54. Regler om hur de som bestämmer i länderna ska göra för att följa barnkonventionen.

Intervjuguide

FRÅGORNA

Öppna frågor, följdfrågor vid behov.
Informanterna har fått berätta fritt - därav långa och bra citat.
Jag har inte stört eller avbrutit informanternas berättelser, jag har inte påverkat eller planterat in följdfrågor som skulle ha kunnat påverka svaren eller svarets riktning.

BAKGRUNDSVARIABLER:

Från vilket land kommer du?
I vilket land är du född?
Hur gammal var du när du kom till Sverige?
Hur gammal är du nu?
Till vilken svensk stad kom du första gången?

FRÅGORNA:

Hur var bemötandet hos Migrationsverket?
Hade du tolk? På vilket språk? Hur var tolken?
Har du god man? Berätta hur det är att ha god man? Vad är bra, vad dåligt?
Berätta om kontakten med socialtjänsten?
Har du kontaktperson? Hur är det att ha kontaktperson?
Hur är det med skolan?
Berätta om boendet i Sverige? Vilka boendeformer har du bott i?

Galleri med teckningar av två ensamkommande ungdomar

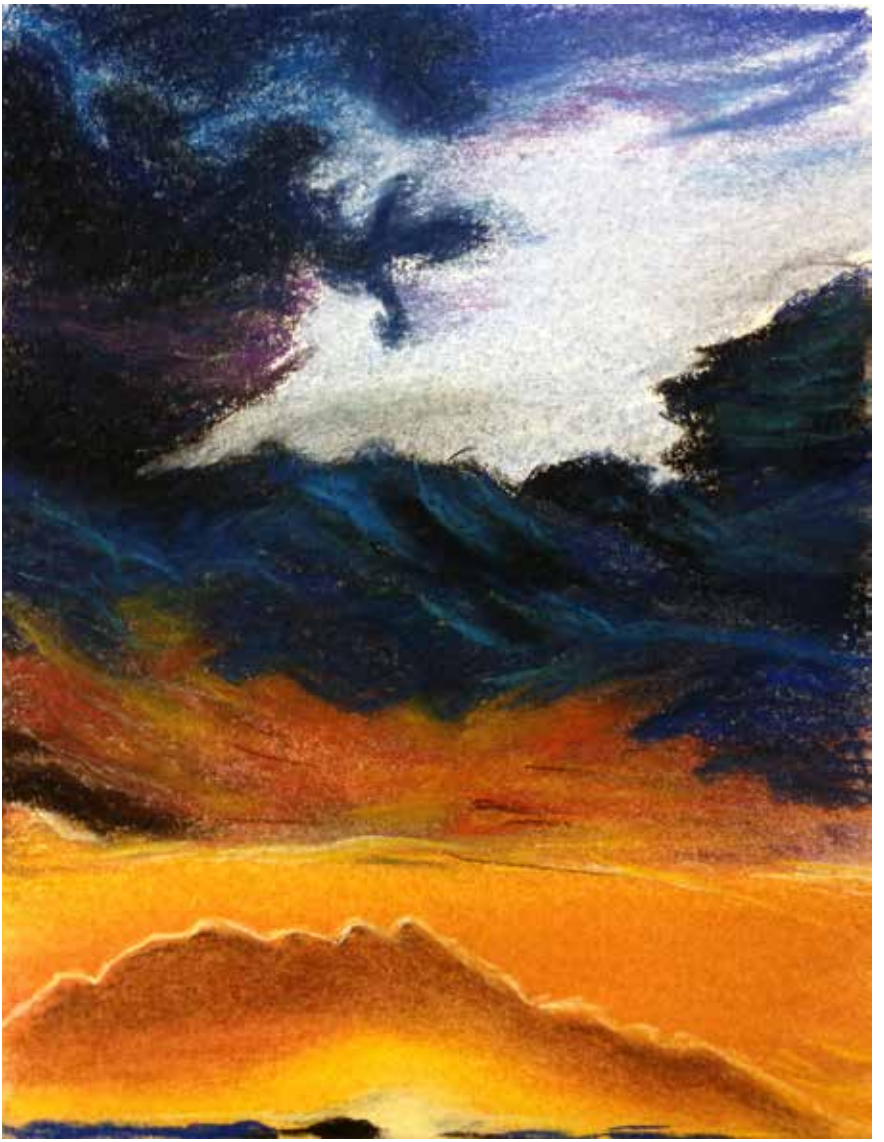

”Beyond The Horizon” av Zekaria Alizada

”Hunger i fängelset” av Mosa Nazari

”Ensam i Stockholm” av Mosa Nazari

"Flykten" av Mosa Nazari

"Why is there war?" av Mosa Nazari

"When the innocents cry"
av Zekaria Alizada

"Freedom" av Zekaria Alizada

”Mothers love”. Illustration av Zekaria Alizada

”The Angel” av Zekaria Alizada

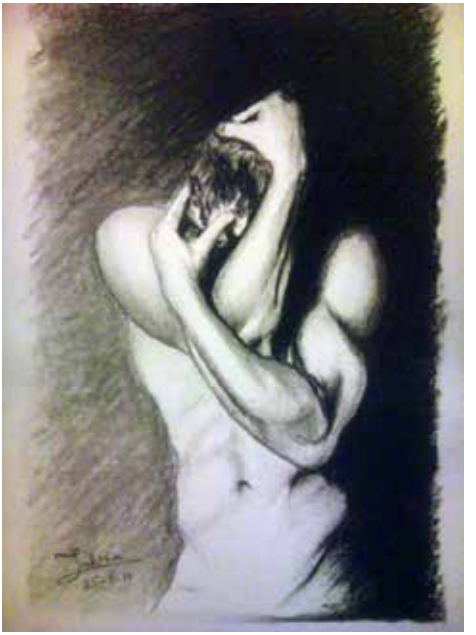

”Anxiety” av Zekaria Alizada

”So came insanity” av Zekaria Alizada

Foto: Adam H Sundberg

Isabella Canow är författare och föreläsare med fil. mag i statsvetenskap och fil. kand i kriminologi. Hon har mångårig erfarenhet av djupintervjuer och har tidigare skrivit böckerna ”Under samma tak, men på olika plan” och ”Att hitta hem” – båda böckerna bygger på djupintervjuer och diskuterar det mångkulturella samhället.

Boken vänder sig till myndigheter, organisationer och aktörer som kommer i kontakt med ensamkommande flyktingbarn- och ungdomar. Underlaget bygger på 46 intervjuer mellan 2012-2015. Syftet är att få ett perspektiv om ungdomarnas erfarenheter och upplevelser av bemötandet i Sverige, för att effektivisera insatserna på ett sätt som målgruppen kan tillgodogöra sig.

Ensamkommande flyktingungdomar är vana att klara sig själva redan i hemlandet och särskilt under den långa resan till Sverige. De är inte förberedda på regelverket de möter eller boendet i institutioner på HVB-hem och familjehem. Det uppstår onödiga missförstånd. Att ta seden dit man kommer fungerar bäst efter att individen har landat, börjat känna sig trygg och inte att förglömma börjat känna sig välkommen i det nya samhället. För att kunna ta seden dit man kommer, måste de som äger seden låta en bli bekant med den, förklara seden och aktivt uppmuntra till att följa den. Samhället bör dela med sig av sedens nyanser.

Två citat från boken:
”Jag mådde dåligt och ville inte prata med någon. Jag låste in mig på mitt rum. Efter 30 minuter kom polisen och öppnade dörren. Jag blev rädd. Jag visste inte att polisen ska komma och öppna dörren. Jag gjorde inget fel, tänkte jag. Jag ville bara vara ensam. Jag visste inte, annars hade jag själv öppnat dörren. Varför berättar inte personalen att de ska hämta polisen att öppna min dörr? Jag hade öppnat den själv. Det var jättedumt av dem.”

”Min socialsekreterare är bra, men de ger mer pengar till killar än tjejer. Jag har sagt det till dem, men de säger att killar behöver lite mer pengar för att de gör sport. Men detta är orättvist för tjejer kan också göra sport eller göra andra roliga saker. Killar är mer duktiga på att kräva, tror jag. Tjejer från våra länder, från Afghanistan är mer blyga och vågar inte fråga. Vi är rädda eller inte rädda, men vi vågar inte fråga. Vi ska vara tysta och ta det vi får. Men killarna bråkar och hotar och blir förbannade. Jag känner många killar som har bråkat med socialen och fått mera pengar. Det är orättvist. Och de lär sig att det är bra att bråka.”

HJÄLP TILL SJÄLVHJÄLP
ANNO 1910
SKYDDSVÄRNET

ARVSFONDEN

ISBN 978-91-981484-6-6
9 789198 148466 >